MASARYKOVA UNIVERZITA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra sociální pedagogiky

Volnočasové aktivity jako prostředek prevence rizikového chování dětí a mládeže

Diplomová práce

Brno 2009

Vedoucí práce:

PhDr. Mgr. Tomáš Čech, Ph.D.

Autor práce:

Bc. Monika Vrtělová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena na Masarykově univerzitě v Brně v knihovně Pedagogické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Brně dne 27. dubna 2009 Bc. Monika Vrtělová

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce PhDr. Mgr. Tomášovi Čechovi, Ph.D. za jeho rady, a především za jeho nezměrnou trpělivost a povzbuzování, když nic nešlo tak, jak mělo.

Děkuji i těm, kteří mi pomáhali a věnovali mi tak část svého volného času.

Úvod **1**

I. Teoretická část **4**

1. Děti a mládež **4**

1.1. Vývoj dítěte 4

1.2.Příčiny rizikového chování 10

1.2.1.Dědičnost a biologické vlivy 11

1.2.2.Rodina 14

1.2.3.Vnější sociální vlivy 25

2.Protispolečenská činnost **39**

2.1.Terminologie 39

2.2. Vývoj morálky 42

2.3.Právní delikty 44

2.3.1.Druhy právní odpovědnosti 45

2.3.2. Další členění odpovědnosti 45

2.3.3. Zavinění a jeho formy 46

2.3.4.Okolnosti vylučující protiprávnost jednání 46

2.4.Přestupky 47

2.5.Vybrané instituce zabývající se kriminalitou mládeže 48

2.5.1.Policie České republiky 48

2.5.2.Probační a mediační služba 49

3. Prevence sociálně patologických jevů **53**

3.1. Rozdělení prevence 54

3.1.1.Primární prevence (Miovský, 2007, s. 15,16) 55

3.1.2. Sekundární prevence 56

3.1.3.Terciární prevence 56

3.1.4. Minimální preventivní program 58

4. Volný čas 59

4.1.Pojem volný čas 59

4.1.1.Rozdíly ve využívání volného času 60

4.1.2.Funkce volného času 62

4.1.3.Volný čas dětí a mládeže 63

4.1.4.Možnosti využití volného času 63

4.2. Instituce 64

4.2.1.Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM) 65

5.Komunitní plánování sociálních služeb 67

5.1.Obecná východiska 67

5.2. Komunitní plán sociálních služeb v Brně 68

5.2.1.Rozdělení kategorií 69

5.2.2. Fáze procesu 69

5.2.3.Cíl 69

5.2.4.Priority a opatření v oblasti NZDM 70

5.2.5. Výstup 70

5.3. Komunitní plán 2010 – 2013 70

5.3.1.Rozdíly v 1. a 2. KPPS 71

5.3.2. Cíle a přínosy procesu KPSS 72

5.3.3. Cílová skupina děti a mládež 74

II.Empirická část 76

1.Teoretická východiska 76

2.Přípravná část 78

2.1.Stanovení problému 78

2.2.Časový harmonogram 78

2.3.Realizace 1. dílčího výzkumu 79

2.3.1.Metodologie výzkumu 79

2.3.2.Téma 79

2.3.3.Fáze projektu....79

2.3.4.Předpokládaný přínos práce 79

2.3.6.Analýza dokumentů 91

Závěr 94

Shrnutí.... 95

Resumé 95

Seznam příloh 97

Zdroje 98

Úvod

Tato diplomová práce je zaměřena na nakládání s volným časem u dětí a mládeže. Volný čas ale nikdy nestojí samostatně. Jeho naplnění je spojeno s fungováním rodiny, s výchovou, v adolescentním věku se do něho promítají vlivy vrstevníků, patrný je i vliv médií apod. Abychom se tedy dostali k volnému času, připomenu na začátku vlivy, které predeterminují jeho trávení, a tím ovlivňují celou strukturu osobnosti. Protože výzkumná část je zaměřena na adolescentní mládež, je tato práce zacílena k problematice této skupiny.

Pokud dítě necítí bezpečné zázemí v rodině, má problémy ve škole a ani jeho volný čas mu neposkytuje adekvátní regeneraci duševních i fyzických sil, dostává se do bludného kruhu, jehož jedním z následků může být může být právě sociálně patologické chování, ohrožující jeho i společnost. Jeho další fungování potom záleží i na tom, jestli se najde nějaká pomocná ruka, která mu bude nápomocná při cestě z tohoto kruhu ven.

Jestliže chceme pomáhat mladým lidem v těžkých situacích, a je celkem jedno, jakou formu pomoci zvolíme, musíme znát důvody a příčiny patologického chování.Je nutné si uvědomit, jaká cesta dovedla mladého člověka až na případný okraj společnosti. Jen pokud se nám podaří stanovit příčiny, můžeme se dopátrat možné nápravy. A teprve po stanovení možností nápravy můžeme začít s její realizací. Ani v tuto chvíli ale není vyhráno. Nesmíme totiž opomenout, že na dítě má také vliv vývojový stupeň, ve kterém se právě nachází.

První kapitola si proto všímá vývojových fází, kterými dítě musí projít. Veškeré výchovné působení, a je lhostejné, jestli jde o působení v domácím prostředí, ve škole nebo při mimoškolních či volnočasových aktivitách, nutně musí vycházet z poznatků a úkolů daného vývojového stupně. Říká se, že neznalost zákona neomlouvá. Myslím si, že tuto právnickou formulku lze s klidným svědomím přeformulovat do znění, které by mělo mít všeobecnou platnost: Neznalost vývojových škál a pedagogických principů také neomlouvá.

To, že na dítě nejvíce působí jeho rodina, není zapotřebí připomínat. Je tedy přirozené, že ji nelze vynechat. Zmíněny jsou tedy funkce rodiny, i když pouze

v obecné rovině. Větší prostor je zanechán výchově, jejíž výsledky mohou být variabilní ve škále od pozitivních a přínosných až po problematické či deformující.

Od dětství se do života mladého člověka promítá škola. I její klima, výchovné nazíraní a pedagogické dovednosti spolu s vrstevnickými vlivy se podílí na jeho pozdějším reagování, chování a jednání.

Vývojové období adolescence, na které je práce zaměřena, je i bez jakýchkoliv vnějších vlivů samo o sobě fází plnou rozporů, černobílého vidění světa, kdy je i špatná rada kamaráda ceněna nad zlato i přes jakékoliv nelogizmy. Vliv kamarádů, přátel i part je teoreticky nastíněn v této kapitole, ale je mu věnována i část praktického výzkumu.

V poslední části kapitoly je zmíněn další fenomén této doby – média a možnosti jejich vlivu na nazírání světa, na jeho vnímání, které se bez jasného a logického úsudku může právě díky globálního vlivu masmédií značně pokřivit.

Upozornění na problémy delikvence a kriminality mládeže přináší druhá kapitola. Protože o kriminogenních faktorech problému je pojednáno již v první kapitole, je tato kapitola nastavena spíše na vysvětlení pojmů, se kterými se můžeme v praxi setkat, a na praktickou stránku problému.

Ve třetí kapitole zmiňuji možnosti prevence. V přílohách lze najít ukázku z preventivního programu, který považuji za výborné připomenutí patologického jednání a obrany proti němu. A vzhledem k tomu, že je prováděn i pomocí metody hraní v rolích, může se stát i kvalitním vyplněním volného času.

Ve čtvrté kapitole se dostávám k volnému času a jeho trávení. Zodpovídám na otázku co je to volný čas, proč a jak ho mladí lidé tráví, a poukazuji na nabídku nízkoprahových klubů pro děti a mládež. Výzkumným úkolem, spojeným s touto kapitolou, bylo zmapování konkrétní nabídky volnočasových institucí jednotlivých městských částí.

Nakonec teoretické části považuji za nutné zmínit komunitní plánování, které dalo podnět ke vzniku celé práce. Přibližuji obecné charakteristiky, cíle a rozdělení skupin. Uvádím i konkrétní postřehy z procesu druhého komunitního plánování spolu s prioritami a opatřeními tohoto plánu, zaměřená na nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.

Úkolem teoretické části bylo upozornit na nejdůležitější faktory směřující k problematickému chování mládeže. Biologické faktory ovlivnit nelze, ale změna úhlu pohledu a chování, byť jako pomalý proces, možné je.

Výzkumná část je prvotní fází širšího procesu analýzy pro nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Zaměřila se na zmapování možnosti volnočasových aktivit v jednotlivých městských částech Brna. Cílem bylo zjištění, zda je nabídka těchto aktivit adekvátní aktuálním potřebám mládeže. Další, tentokrát dotazníkové šetření, se zaměřilo na názor respondentů z oblasti trávení volného času, s částečným zaměřením směřujícím i na oblast týkající se nízkoprahových zařízení.

Diplomová práce vznikla jako dílčí materiál, zaměřený na problematiku vhodného trávení volného času, ve kterém si již své místo vydobyla nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Na tento výzkum budou navazovat další dvě části, které budou realizovány v letních měsících tohoto roku.

A malá poznámka na úplný konec: protože čistě vědecky pojatých prací renomovaných autorů, psychologů, sociologů, pedagogů aj.kapacit koluje v knižních i elektronických verzích dle mého názoru dostatek, snažila se tato práce upozornit na danou problematiku s přihlédnutím na dobrou i méně dobrou praxi, vycházející ze zkušeností s danou oblastí. Snad i mírně narativní styl, doplněný o výroky slavných a vybrané úryvky z knihy Malý princ, které mají nadčasovou platnost, přispěje k přiblížení, a snad i k lepšímu porozumění dané problematiky širší veřejností.

Jean Cocteau kdysi řekl, že „dobrá kniha je ta, která plnými hrstmi rozsévá otazníky“ (Ptáček, 2005, s. 34). Nechci vzbuzovat iluze, že tato práce má ambice na to, stát se knihou, a ještě navíc dobrou, ale byla bych ráda, kdyby alespoň pár otazníků v případném čtenáři vzbudila..

I. Teoretická část

1. Děti a mládež

Tato kapitola se zabývá vývojem dítěte a vlivy, které se mohou podílet na rozvoji patologického chování jedince. Protože jde o část, kterou považuji za klíčovou, je jí věnován větší prostor.

„Rozumný člověk vidí v dítěti pokračování rodu, dokončení vlastního díla, budoucí moudrost, přinášející prosperitu celé společnosti, a také se pro to vše zasazuje.“

(Černá, 2007, březen, s.1, on-line)

1.1. Vývoj dítěte

Pro pedagogickou, sociální a psychologickou práci s dětmi je nezbytně nutné znát jednotlivé fáze vývoje, kterými prochází. Ty, kterými už prošly, a které na nich zanechaly nesmazatelné stopy, ale i ty, kterými právě prochází. Znalost problematiky celého vývoje je zcela nezbytná pro pracovníky, nabízející svou pomoc dětem, kterým se na životní pouti postavily do cesty překážky, jež samy neumí překonat. Znalost věkových specifik a případných omezení je bezpodmínečně nutná i pro sestavování přiměřeného programu a nejrůznějších volnočasových aktivit, kterými se práce bude zabývat v dalších kapitolách.

Vývoj každého jedince je sice částečně předvídatelný, ale přitom u každého člověka zcela specifický a neopakovatelný. A i přes značnou nerovnoměrnost jednotlivých vývojových stadií na sebe tyto fáze navazují, a protože se nedají přeskočit, musí se prožít všechny – i ty, které se v danou chvíli nejeví jako nejšťastnější (Vrtělová, 2007, s. 29).

Uvádím zde pouze bodové charakteristiky vývojových fází v souvislosti s nastíněním problémů a potřeb, které se mohou v jednotlivých obdobích vyskytnout. Protože jsem již tuto problematiku zpracovala ve své bakalářské práci, a nezaznamenala jsem žádné nové okolnosti, které by bylo zapotřebí zmínit, dovolím si pro značnou část této kapitoly použít tuto práci (Vrtělová, 2007, s. 32-36).

Členění na časové úseky je chápáno jako pojímání psychického vývoje několika kvalitativně odlišných vývojových etap. Teorií, rozčleňující vývoj na jednotlivá období podle různých hledisek, vznikla v období historického vývoje celá řada. Cicero např. dělil etapy lidského života na slabost, divokost, vážnost, zralost; Hippokrates a Amerling podle ročních období; Komenský ve svém Orbis Pictus rozdělil lidský věk na 7 období: dítě, pachole, mládenec/děvče, jinoch/panna, muž/žena, starý muž/bába, kmet/sešlá bába, ve Vševýchově potom na 8 období: škola zrození, dětství, chlapectví, jinošství, mladost, škola mužného věku, stáří a smrti (Psychologie pro učitele, 2006, s. 3, on-line). A tak by se dalo pokračovat dál.

Rozdělení vývojových fází, používané v dnešní době:

- **Prenatální období**: od oplodnění vajíčka po narození dítěte (38-42 týdnů), plod má již schopnost selektivně reagovat na různé podněty, je schopen nejjednodušších forem učení (rozlišuje mezi podněty).
  - ✓ *Nebezpečí období:* vnímání negativních postojů matky; z toho důvodu různé druhy závislostí – drogy, alkohol, ale i káva a některé léky, nemoci matky a její emoční nevyrovnanosti mohou v této době negativně ovlivňovat vývoj dítěte (Čačka, 2000, s. 26 – 28). Platí zde rovnice čím déle, tím více - tedy čím déle anebo čím dříve tyto podněty působí, tím mohou být následky fatálnější.

- **Perinatální období**: narození je významnou zátěžovou zkouškou, proto je v těchto chvílích velmi důležitá pohoda matky. Dnes již není problém vybrat si z množství nejrůznějších forem porodu tu pro rodičku nejpřirozenější a nejpříjemnější.
  - ✓ *Nebezpečí období*: předčasný nebo dlouhý porod, asfyxie (přidušení dítěte), nízká porodní váha a další problémy, které mohou vést až k poruchám psychického vývoje.

- **Novorozenecké období**: postnatální novorozenecké období trvá do 2 měsíců věku. Novorozenec má pouze základní nepodmíněné reflexy (hledací, sací, polykací, vyměšovací, obranný, orientační, úchopový, polohový aj.), které jsou více či méně významné pro jeho přežití. Na základě těchto reflexů vznikají reakce. Dítě vnímá okolí, krátké období bdění slouží k uspokojení primárních potřeb. Primární je jeho vazba k matce.

- ✓ *Nebezpečí období*: problémová interakce matky s dítětem, nespokojenost jako výsledek chvatného a nešetrného ošetřování, posilující zlostnost, vzpurnost a strach, nežádoucí osvojované návyky, málo podnětné prostředí (Čačka, 2000, s. 33 – 34).

➢ **Kojenec** (1. rok): prudký motorický a smyslový vývoj, od 4. měsíce převažuje zájem o okolí, začíná poznávat všemi smysly, rozlišuje známé a neznámé podněty, tvary, známé tváře, zvuky (raná zkušenost), diferencuje v reakcích a citlivě reaguje na atmosféru (hluk, křik, nervozitu, hádky…). Řečový vývoj postupuje od křiku, broukání, přes slabiky a slova k podstatným jménům. Utváří se hygienické návyky, dítě si zvyká na pravidelné činnosti.

- ✓ *Problémy*: nerespektování potřeb dítěte, nevytvoření bezpečného prostředí, nestanovení pravidelného režimu, nedostatek podnětů i přemíra podnětů, přetěžování a vyčerpání (Čačka, 2000, s. 47).

- ✓ *Potřeby*: bezpečí, jistota, stimulace, učení (Janišová, 2009, s.8).

„Jedině děti vědí, co hledají," pravil malý princ. „Ztrácejí čas pro hadrovou panenku, panenka začne být pro ně hrozně důležitá, a když jim ji někdo vezme, pláčou… "

(De Saint-Exupéry, 2009, s. 76)

➢ **Batole** (2. - 3. rok): rozvoj pohybových činností a jemné motoriky, aktivita v poznávání svého okolí, manipulace s předměty, sebeobsluha. Začíná rozlišovat tvary, barvy, velikost. Projevuje se symbolické myšlení a předpojmové myšlení. Řeč je základním nástrojem komunikace a přizpůsobení - začíná spojovat slova, vytváří novotvary, má pasivní a aktivní slovník.

- ✓ *Konflikty*: snaha po okamžitém uspokojování potřeb, negativizmus, sebeprosazování a vzdor, afektivní chování.

- ✓ *Potřeby*: aktivita, jistota, bezpečí, stimulace, pozitivní hodnocení, sebeprosazení (Janišová, 2009, s. 8-9).

- ✓ *Problémy*: nedostatečný pocit jistoty, pocit nebezpečí, netrpělivost, netolerantnost a neadekvátnost nároků ze stran dospělých, nedůslednost ve

výchově, nedostatek lásky, odmítání dítěte, neadekvátní výchovné styly, informační chaos, nejednotné působení členů rodiny a neuspokojování potřeb. Záleží na druhu výchovy, jestli si dítě bude v interakci s ostatními při jednáních fixovat ústupky či agresivitu (Čačka, 2000, s. 48-49). Jestliže v období raného dětství nastane deprivace základních psychických potřeb, dochází k položení základů pro nejrůznější adaptační problémy, duševní problémy či nemoci (Čačka, 2000, s. 26).

- **Předškolní věk** (4. – 6. rok): po fázi plnosti (2-4 let) nastává první období vytahování (5-6 let), zvyšuje se pohybová obratnost, dítě umí udržet rovnováhu. Dochází k rozvoji jemné motoriky, názornému, intuitivnímu a prelogickému myšlení. Poznání má trvalý charakter, dítě ho nerado mění, co nechápe, doplní fantazií. Mnohdy nerozlišuje mezi realitou a fantazií (konfabulace). Rádo napodobuje, přejímá názory dospělých, neživým postavám propůjčuje vlastnosti živých bytostí – animismus. Rozvoj interpersonálních vztahů, uvědomování si vlastního pohlaví – sexuální identita, hra „na něco“. Citová vazba na rodiče (Čačka, 2000, s. 69).
  - ✓ *Problémy*: v případě citové nepohody mezi rodiči a dětmi může dojít k citové deprivaci, nemožnosti identifikace s rodičem stejného pohlaví. Stresujícím faktorem je chybějící rodič coby chybějící opora. Inhibiční postup ve výchově či nedostatky ve výchovném prostředí mohou mít za důsledek opožděný mentální vývoj, sociální nezralost aj. (Čačka, 2000, s. 98).
  - ✓ *Potřeby*: aktivita, jistota, bezpečí, sdílení činnosti (Janišová, 2009, s. 9).

- Dětství (6 – 12 let): oddělení Já a světa, nástup střízlivé racionality školáka, dochází k analytičtějšímu vnímání a přechodu od převahy mechanické paměti na paměť logickou, podmiňující. Zpočátku ještě krátce přetrvává i synkretické vnímání (celkové, neanalytické, intuitivní). Výraznou převahu má zprostředkovaná zkušenost, přetrvává silná vazba na názornost. Děti se začínají stále více obávat zesměšnění, a proto postupně omezují svou vnitřní (prožitkovou) i vnější (projevovou) spontaneitu. Období do osmi let bývá nazýváno naivním realizmem, nekriticky přijímajícím všechny informace –děti jsou podrobivé, ústupné až konformní vůči požadavkům autorit, později pak i k normám skupiny. Ke konci dětství začíná tzv. kritický realizmus.

„Dospělí sami nikdy nic nechápou a děti to hrozně unavuje, stále a stále jim něco vysvětlovat."

(De Saint-Exupéry, 2009, s.10)

- **Prepuberta** (10-12 let): přípravné změny v organizmu (zvl. produkce pohlavních hormonů), projevující se navenek výskytem druhotných pohlavních znaků a zrychleným růstem. Výrazná diskrepance mezi tělesným a duševním vývojem. Orientace na svět. Dítě je extrovert a realista s tendencí mít ve všem jasno na základě jednoznačných a hmatatelných důkazů. Doba relativního klidu. Poznávací procesy jsou dosud vázány na názorné operace. Snaží se v rámci svých možností o stále samostatnější úsudky. Usměrňujícím faktorem bývá mínění ostatních kamarádů, zvláště hodnoty, normy a cíle referenční skupiny vrstevníků.
    - ✓ *Problémy*: Hodnocení zůstává stále povrchně černobílé. Snaha o větší svobodu a možnosti výrazněji zasahovat do výběru osobních zájmů a cílů (Čačka, 2000, s. 108).
    - ✓ *Potřeby*: citová jistota, pozitivní hodnocení, orientace, smysluplné učení, jistota, bezpečí, seberealizace, otevřená budoucnost, citová jistota, učení, rozvoj určitých zkušeností, seberealizace, identifikace se skupinou dětí stejného pohlaví (Janišová, 2009, s. 9-10).
- **Puberta** (11-15 let): výrazné změny tělesné - sekundární pohlavní znaky, vliv na psychiku (emoční vypětí, rozkolísanost, přecitlivělost, podrážděnost, vzdor a vztahovačnost). Ztráta jistot, potřeba nové stabilizace. Sklon k dennímu snění, riziko depresí. Myšlení - stádium formálních logických operací. Nevyzrálost postojů - mechanismus kyvadla (zralé chování a infantilní chování). Korekce sebepojetí - pohled do sebe (období introverze). Hledání sebe sama, pochybnosti, nespokojenost, konfrontace názorů s dospělými. Vliv vrstevníků na sebehodnocení - důležitost zevnějšku. Po neúspěchu mnohdy pokles aspirace.
    - ✓ *Konflikty*: odmítání podřízených rolí, tendence osamostatnit se, kritičnost, vzestup negativismu, obranné reakce, frustrace a nedorozumění s dospělými, nechuť ke kompromisům, odmítání zbabělosti, submisivity, formalit, odpoutání od rodiny, od jejích hodnot - normy vrstevníků jsou důležitější.

- ✓ *Potřeby*: přijatelná pozice ve světě, jistota, bezpečí, seberealizace, otevřená budoucnost, vytváření vlastních pravidel (Janišová, 2009, s. 10).

➢ **Adolescence** (15 až 20 let): zpomalení až zastavení růstu, zlepšení výkonnosti, postupná stabilizace, psychické osamostatňování, zlepšení vztahů s okolím. Flexibilita v myšlení, nové způsoby řešení, divergentní myšlení. Věcnost a snaha o objektivitu. Sociální zájmy, světonázorové diskuse. Preference rychlých a zásadních řešení (krajní, absolutní). Snaha rychle dosahovat cílů. Znalost své hodnoty, slabých a silných stránek, zvládání neúspěchů, silné zážitky, snadnost nadchnutí, potřeba úspěchu a jeho prezentace, nová sociální pozice - plnoletost, zodpovědnost, vyžadování respektu k plnoletosti. Často ještě závislost na rodině. Zaměření na budoucnost, první trvalejší vztahy, ideály, identifikace se skupinou.

- ✓ *Problémy*: vliv part (kladné i záporné, nekritické), stereotypy v chování, nežádoucí návyky (kouření, konzumace alkoholu, hraní na automatech), roste výskyt duševních poruch a suicidií (Langmeier, 2002, s. 93).

- ✓ *Potřeby*: stimulace, orientace, citová jistota, bezpečí, partnera, nové postoje a způsoby chování, neodkladné uspokojení, hledání smyslu života a absolutně platných, trvalých hodnot, přesah vlastního života (Janišová, 2009, s. 10-11).

„Bojem nedosáhnete nikdy mnoho, zato ustoupíte-li, získáte víc, než jste očekávali." (Carnegie, 1992, s. 170)

Protože jsem si vybrala pro svůj výzkum tuto věkovou kategorii, zaměřím se na ni podrobněji. Přidávám typologii tohoto období od různých autorů teorií osobnosti – všichni se shodují v tom, že období dospívání je etapou velice složitou a pro další vývoj velmi důležitou:

➢ **S. Freud** ve svém dnes již klasickém psychodynamickém pojetí označuje období puberty za fázi genitální, s heterosexuálním zaměření a orientací na druhé (Fürst, 1997, s. 68);

➢ **J. Piaget** považuje za hlavní vývojový úkol v období dospívání nalezení vlastní identity, hledání vlastní role ve společnosti;

- **E.Erikson** ve své teorii popisuje vývojové fáze jako konflikty pozitivní a negativní tendence. Období dospívání popsal jako stadium identity proti zmatení rolí, ve kterém dochází ke sjednocení představ o sobě samém, rodí se v něm věrnost a schopnost sounáležitosti (srov. Drapela, 1997, s. 70; Vývojová psychologie, 2006, s.3);
- **Combs a Snygg** : věk dospívání usiluje o rozvoj adekvátního já, což vyžaduje vytvoření pozitivního obrazu o sobě samém, díky tomu přijetí sebe i druhých, a uvolněné otevřenosti životu (Drapela, 1997, s. 118 – 119);
- **H. S. Sullivan**: do stádia mladé dospělosti má člověk dosáhnout relativní zralosti v kognitivní, sociální a sexuální oblasti života (Drapela, 1997, s. 60-61);
- **R. Cattell**: považuje dospívání za bouřlivé období, ve kterém jde o snahu o nezávislost a o integraci osobnosti (Drapela, 1997, s. 89);
- **O. Čačka** (2000, s. 256) v tomto životním stadiu zmiňuje dosažení souladu sebepoznávání, sebepojetí a seberealizace;
- Jedná se o období s častou citovou rozkolísaností, proto bývalo označováno jako období bouří, krizí, vulkanismu apod. (Langmeier, 2002, s. 91).

Z přehledu je patrné, že každé období sebou nese nějaké problémy. V případě, že tyto problémy nejsou řešeny, ale naopak podpořeny nezájmem, rodinným konfliktem, školními těžkostmi aj. nezaniknou, ale přenáší se do dalších vývojových stádií. Člověk si tedy tuto zátěž nese celým svým životem, a záleží na spoustě okolností, zda bude zpracována tak, aby nedošlo k narušení fyzického či duševního života jedince, nebo zda přeroste a vyústí v otevřený konflikt.

1.2.Příčiny rizikového chování

Na lidském vývoji se spolupodílí spousta faktorů: dědičnost, biologické vlivy, rodina a její postoj k dítěti spolu s časem, který mu je ochotna věnovat, dále sourozenectví, výchova, škola, mimoškolní instituce, vrstevníci, volný čas a jeho naplnění, masmédia, ekonomická situace rodiny, postoj ke vzdělání, příslušnost k sociální nebo etnické skupině, jazykový vývoj, geografické a kulturní vlivy ad. Pokud je nějaká složka nenaplněna nebo je naopak naplněna nepřiměřeně, může to mít negativní vliv na chování a jednání jedince, na neschopnosti zastávat přiměřené sociální role.

Pro účely této práce se zmíním o nejznámějších faktorech, podílejících se na rizikovém chování.

1.2.1.Dědičnost a biologické vlivy

Do této kategorie zahrnujeme:

- **Genetické příčiny**: rodová zátěž nebo nově vzniklé genové mutace. I když je dnešní porodnictví na vysoké úrovni, přes veškerá genetická vyšetření se ne vždy podaří genetické vady odhalit. Výzkumy v genetice chování přinesly odhady, že dědičnost vysvětluje asi 40% variace v osobnosti. Za prokázané se dnes již považují některé vazby závislostního chování na dědičnost (Novotná, 1997, s. 45). K vrozeným vlastnostem osobnosti patří vlohy, dispozice, inteligence a temperament – i ty se podílí na pozitivním či negativním jednání jedince.
- **Příčiny v patologii těhotenství**: poškození oplodněného vajíčka působením toxických látek a léků, infekce a virová onemocnění plodu i matky, úrazy či operace matky, metabolické vady matky, špatná nebo žádná péče o matku aj. (Novotná, 1997, s. 68). Po rozhovoru s jednou nastávající matkou bych jako příčinu možného postnatálního patologického chování k dítěti přidala i těhotenství vzniklé na základě násilného trestného činu;
- **Perinatální příčiny**: abnormality při samotném porodu, přiškrcení díky omotání pupeční šňůry, dlouhý porod s nedostatečným zásobením kyslíkem apod.;
- **Biopsychické** příčiny postnatální: infekce, úrazy, porucha metabolismu, epilepsie, intoxikace, záněty nervové soustavy aj.;
- Sociokulturní příčiny **postnatální:** dlouhodobé negativní následky si dítě odnáší z prostředí, ve kterém zažívá neadekvátní reakce a nerespektování jeho vývojových poruch a zvláštností. Získané schopnosti, zájmy, volní a charakterové vlastnosti se také odráží v dalším chování a jednání (Paulínová, 1998, s. 51,52).
- U některých nemocí, jako je např. mentální postižení nebo obrna, jsou poruchy chování součástí klinického obrazu nemoci (Novotná, 1997, s. 45).
- Upozorněním na širokou škálu problematiky poruch a komplikací, ovlivňující zdravý vývoj dítěte, jeho školní, sociální i osobní úspěšnosti, je tento letmý náhled, který je opět převzat z mé bakalářské práce (Vrtělová, 2007, s. 37-39):

- **Poruchy řeči** - např. dyslálie - špatná výslovnost hlásek, patlavost; dysartrie - vada řeči - ztížená artikulace (výslovnost) při normálním chápání významu řeči - příznak dětské obrny; koktavost – porucha fluence (plynulosti) řeči; breptavost – překotná řeč, méně srozumitelná; vývojová dysfázie – ztížená schopnost naučit se verbální komunikaci; mutismus, nejčastěji elektivní – dítě odmítá mluvit, třebaže to umí (Pešová, 2006, s. 49-51).
- **Úzkostné poruchy v dětství** - separační, fobická a sociální; dítě prožívá velké úzkosti a obavy znemožňující mu běžné dětské aktivity (Pešová, 2006, s. 54).
- **Odlišnosti v mentálním vývoji**

  Mentální retardace – závažné postižení vývoje rozumových schopností, vzniklé v prenatálním, perinatálním nebo postnatálním období, vedoucí k výraznému omezení v adaptaci dítěte či dospělého v jeho sociálním prostředí: lehká, středně těžká, těžká, hluboká a jiná (Pešová, 2006, s. 56);

  - ✓ *dětská mozková obrna (DMO)* – poruchy hybnosti vzniklé v nejranějším věku následkem poškození mozku (spastické – diparéza, hemiparéza a kvadruparéza; nespastické) (Pešová, 2006, s. 60);
  - ✓ *dětský autismus* – patří do pervazivních (vše pronikajících) vývojových poruch diagnostikovaných v dětství na základě specifických vzorců chování (narušená komunikace, sociální interakce, představivost a smyslová percepce) (Pešová, 2006, s.66).

Disharmonický vývoj osobnosti- temperamentové zvláštnosti, zvláštnosti v chování, labilita, obvykle bez postižení v intelektové složce.

Syndrom ADD – porucha pozornosti, ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou - hyperaktivita, impulzivita, poruchy pozornosti, nízká vytrvalost, emoční labilita, obtíže ve vztazích, někdy označován za mozkovou dysfunkci – LMD.

- **Poruchy chování**
  - ✓ *se sociálním základem*:
    - > disociálního rázu: zlozvyky, vzdorovitost, lež, krádeže, záškoláctví, útěky;

> asociálního rázu: negativismus, závislostní chování, závislost – toxikomanie, narkomanie, alkoholismus, kofeinismus, nikotinismus, gamblerství, sebepoškozování, sebevražda, sexuální deviace;

> antisociálního rázu: zabití, vražda, ublížení na zdraví, pohlavní zneužití, znásilnění, některé formy násilí, loupežná přepadení, vandalismus aj.

✓ *na základě psychických onemocnění a poruch:*

> neurózy a neurotické projevy chování, neurastenie, hysterie, psychastenie, obsedantní chování, tiky, koktavost, mutismus, mentální anorexie a bulimie, nespavost, noční děsy, enurézy, psychogenní zvracení aj.

- **Poruchy příjmu potravy**
  - ✓ *anorexie* – nechutenství, u pubescentů a adolescentů;
  - ✓ *bulimie* - chorobná chuť k jídlu, přejídání.
- **Syndrom CAN** (zneužívané a týrané děti) - jakékoliv nenáhodné vědomé (může být i nevědomé) chování vůči dítěti, které poškozuje jeho tělesný, duševní nebo společenský stav či vývoj, jeho odmítání a v krajním případě i způsobení smrti dítěte. Většinou je příčina v nepodnětném prostředí s nedostatkem lásky, což má za vinu úzkostné, depresivní, posttraumatické a psychosomatické poruchy, nízké sebevědomí, ztráta bezpečí a jistoty, neschopnost v navazování vztahů apod. (Pešová, 2006, s. 118-119).
- **Specifické poruchy učení:** *dyslexie* – porucha čtení; dys*o*rtografie – porucha pravopisu; *dysgrafie* – porucha psaní bez zjištění vady u dítěte; *dyskalkulie* – specifická porucha počítání; *dyspinxie* – porucha kreslení; *dysmúzie* - chorobný nedostatek nebo ztráta smyslu pro hudbu; *dyspraxie* - je nejčastější příčinou vrozené dětské neobratnosti, vzniká v perinatálním, prenatálním anebo raně postnatálním období, bývá jedním ze symptomů DMO.

K biologickým determinantům patří podle Atkinsonové (1995, s. 424) i charakteristické rysy ve vzhledu dětí. I ty mohou rozhodnout o stylu chování rodičů a o jejich výchově.

Nemalou měrou se na zpracovávání podnětů podílí osobnost dítěte. Na ni záleží, jak se s kterou situací vyrovná, tedy v jaké míře daná zkušenost ovlivní jeho vývoj. Psychický vývoj je podmíněn vzájemným vztahem vrozených dispozic a zkušeností, proto zkušenosti z raného dětství mohou ovlivnit další psychický vývoj dítěte, ale nemohou je predeterminovat. Do vývoje zasahují i vlivy následujících let, a to buď korektivně, nebo naopak (Vágnerová, 2000, s. 24-25).

1.2.2.Rodina

Rodina je tou, kdo má zásadní význam pro formování osobnosti dítěte, pro formování jeho hodnotového kodexu. Je pro jedince nenahraditelná, přes její vliv nemá žádné jiné sociální prostředí šanci na prosazení. Pokud je její působení kladné, zanechává v dítěti pozitivní vliv na celý život, v případě jejího selhání jde o vážné ohrožení jeho dalšího působení (Novotná, 1997, s. 44).

Rodinu chápeme jako společně žijící malou sociální skupinu lidí, spojenou pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami. Její fungování se odráží na pozdějším fungování v ostatních sociálních uskupeních. V současnosti je možno rodinu považovat za institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby. Výchozím znakem rodiny je existence nejméně jednoho dítěte bez zřetele na jeho věk (Kraus, 2001, s. 78).

Konrád Z. Lorenz (on-line) - 6. smrtelný hřích

„Rozchod s tradicí. Bylo dosaženo kritického bodu, kdy mladší generace již není schopna dorozumět se se starší, tím méně se s ní ztotožnit. Mladší tedy jednají se staršími jako s cizí etnickou skupinou, přistupují k ní s nacionální nenávistí. Příčiny této poruchy identifikace leží především v nedostatku kontaktu dětí s rodiči už od nejranějšího dětství, což může mít patologické důsledky.“

Typologie rodin vzniká na základě různých kritérií:

- **Podle toho, kdo ji tvoří:**
  - ✓ *nukleární* – tvoří ji pár rodičů a děti;
  - ✓ *rozšířená* – rodina rozšířená o blízké příbuzné, prarodiče, strýce, tety a ostatní příbuzné.
- **Podle původu:**
  - ✓ *orientační* – rodina, v níž jedinec vyrůstá;
  - ✓ *prokreační* – rodina, kterou jedinec sám zakládá.
- **Podle přítomnosti biologických rodičů:**
  - ✓ *úplná* – rodina se dvěma biologickými rodiči;
  - ✓ *neúplná* – rodina s jedním biologickým rodičem, může být doplněna o další pečující osobu; vzniká rozvodem, smrtí jednoho z rodičů nebo tím, že matka zůstává svobodná i po narození dítěte. Většina těchto rodin je tvořena matkou a dětmi. Ve velké míře se potýkají s omezenými finančními prostředky, nepříznivé bytové podmínky, málo sociálního kontaktu, což může vést ke vzniku výchovných problémů.
- **Podle funkčnosti rodiny:**
  - ✓ *funkční* – přiměřeně plní své funkce;
  - ✓ *afunkční* – dochází občas k narušování funkcí rodiny, ale nedochází k vážnějšímu narušení rodiny a negativnímu vývoji dítěte;
  - ✓ *dysfunkční* – dochází k vážným poruchám, vnitřnímu rozkladu rodiny, je narušen socializační proces dítěte.

„Tady je to mé tajemství, úplně prostinké: správně vidím jen srdcem.
Co je důležité, je očím neviditelné.“
„A pro ten čas, který jsi své růži věnoval, je ta tvá tak důležitá.“
(De Saint-Exupéry, 2009, s. 74-75)

Aby byl vývoj dítěte bezproblémový, musí rodina zajistit uspokojování všech jeho potřeb:

- **Biologicko-reprodukční** funkce rodiny je charakteristická uspokojováním biologických a sexuálních potřeb a zajištěním potřeby pokračování rodu. Z pohledu společnosti se jedná o zabezpečení jejího rozvoje prostřednictvím stabilní reprodukční základny.

- **Sociálně-ekonomická** funkce spočívá v zapojení členů rodiny do výrobní i nevýrobní sféry, rodina se stává významným spotřebitelem, na němž je závislý současný trh. Uvnitř rodiny se realizují rozhodnutí týkající se materiálních a finančních prostředků, výdajů a investic. Rodina se v tomto případě chová jako autonomní systém s prvky solidarity.

- Hovoříme-li o **socializačně-výchovné** funkci, rozumíme tím především působení rodiny na její členy v oblasti ekonomické, sociální, kulturní, mravní, estetické, zdravotní apod. V rámci socializace dochází k vzájemnému působení členů rodiny, především působení na dítě. Hlavní úlohou je příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života.

„Ve výchově každého člověka nastane čas, kdy dojde k přesvědčení, že závist je nevědomost, napodobování je sebevražda a že musí sám sebe za všech okolností brát jako svůj vlastní cíl, že i když celý širý vesmír je plný dobra, nedostane se mu žádnému zázračnému rohu hojnosti jinak než tím, že bude obdělávat ten pozemek, který mu byl přidělen.
Síla v něm obsažená je naprosto nová a nikdo kromě něj neví, co může udělat a ani on to nebude vědět, dokud to nezkusí.“

(E.R.Waldo, 2008, on-line),

Rodinu chápeme jako společně žijící malou sociální skupinu lidí, spojenou pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami. Její fungování se odráží na pozdějším

fungování v ostatních sociálních uskupeních. V současnosti je možno rodinu považovat za institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby. Výchozím znakem rodiny je existence nejméně jednoho dítěte bez zřetele na jeho věk (Kraus, 2001, s. 78).

- **Sociálně-psychologická** funkce spočívá v příslušnosti členů rodiny k určité sociální skupině, v pocitu sounáležitosti s lidmi, s nimiž se jedinec identifikuje. Významné je sociální klima rodiny, především jeho citová složka, utváření a udržování vědomí jedince, že je akceptován, znáván a hodnocen. Udržování pozitivního rodinného klimatu je jedním z nejdůležitějších úkolů rodiny.

K narušení sociálně-psychologické funkce dochází vlivem konfliktních situací, jako je především rozvod, mezigenerační neshody, neshody mezi partnery, psychologické nepřijetí dítěte, nebo vlivem patologické závislosti člena rodiny, ať už na alkoholu, hráčství či drogách. Problémy nastávají také v případě sociálně a emočně nevyzrálých rodičů, kteří nezískali vhodné vzory v orientační rodiče.

Jako nejzávažnější případy bývají označovány tzv. klinické rodiny. Řadí mezi ně rodiny se zanedbávaným, zneužívaným, příp. týraným dítětem, rodiny, kde se vyskytuje tělesná či duševní nemoc, rodiny s postiženým dítětem, rodiny mladistvého delikventa, svobodné matky, rodiny se závislým na drogách či patologickým hráčem (ÚZ v kostce, 2009, on-line). Podle Novotné (1997, s. 68) se u dětí z takovýchto rodin vyskytují některé typické projevy chování – negativismus, mutismus, apatie, odmítání komunikace aj. Souhlasím s tím, že pokud je dítě z tohoto prostředí vytrženo, jeho stav se viditelně zlepšuje. Ve své praxi jsem se s obětí fyzického i psychického týrání v raném dětství setkala. Toto dítě je již delší dobu umístěno v náhradní rodině. Diagnostikovány má znaky ADHD, poruchu řeči a středně těžkou mentální retardaci. I přes stále přetrvávající snížené sebehodnocení je již v chování patrný pozitivní posun – dítě se nebojí navazování vztahů, jeví se jako vyrovnané, spolupracující a aktivní.

Rodina ovlivňuje své členy povahou meziosobních interakcí, jejich atmosférou, klimatem a stylem výchovy. Při uplatňování výchovných stylů je důležité mít na zřeteli, že dítě se učí hlavně osobním příkladem a že neverbální sdělení mívají větší váhu než sdělení verbální. Když tedy bude rodič nabádat, že je škodlivé kouřit či pít alkohol, a dítě ho každý den uvidí pít a kouřit, pak je to jako by dítěti řekl, že je vše v pořádku, že vždy to, co se řekne, nemusí být pravda a nemusí se na to brát zřetel.

1.2.2.1.Způsob výchovy

Podle badatelů A. Busse a R. Plomina patří k faktorům, podílejících se na utváření výchovných praktik, předcházející učení (zkušenosti) rodiče; rodičovský temperament a temperament dítěte (Portál, 2009, on-line). Znamená to, že se na výchově významně podílí interakce rodič – dítě. Důležitá je komunikace, emoční klima, přiměřenost požadavků, odměn a trestů, vhodnost motivace, kontrola plnění úkolů ad.

Dítě

Žije-li káráno, naučí se odsuzovat.
Žije-li v nepřátelství, naučí se útočit.
Žije-li v posměchu, naučí se vyhýbavosti.

Dítě
Žije-li v povzbuzení, naučí se smělosti.
Žije-li v toleranci, naučí se trpělivosti.
Žije-li s pochvalou, naučí se oceňovat.
Žije-li v poctivosti, naučí se spravedlnosti.
Žije-li v bezpečí, naučí se věřit.

Žije-li přijímáno a obklopeno přátelstvím,
naučí se ve světě hledat lásku.
(Dveře, 2009)

Podle Řezáče (2002, s.198-199) lze rozlišit devět základních forem způsobů výchovy v rodině. Protože toto rozdělení výchovných stylů je pouze základní a podle mého nedostatečné, je v následujícím tříděním použito dalšího rozlišení negativních výchovných stylů s přiřazením Řezáčova schématu (srov. Řezáč, 2002, s.198-199; Kohoutek, 1996, s.165,166):

- **Exkulpační** = zbavující se viny, **merkantilní** = obchodní, kupecká, (Kučera, on-line) výchova - bezdůvodné odměňování dítěte např. nadměrným množstvím hraček, darů, různých výhod, nepřiměřeným kapesným – kupování si ho. Dítě nezná hodnoty,

což může vést ke vzniku sobectví a lakoty. Zaneprázdnění rodiče, kteří nemají na dítě čas, se většinou snaží tímto způsobem vykoupit ze své pociťované viny.

- **Patologicky měkká, hypersenzitivní, pedocentrická výchova, hyperprotektivní až hypochondrická -** dítě je středem zájmu, je hýčkané, rozmazlované, samo si určuje, co chce dělat, zkouší toleranci rodičů, které vnímá jako slabochy a bázlivce. Nenaučí se překonávat překážky, mívá často potíže se začleněním do dětského kolektivu, protože očekává od ostatních služby, kterých se jim dostává doma. Tento výchovný styl často pozorujeme u jedináčků.
- **Výchova protekcionistická, kverulantská** - rodiče chrání dítě před jakoukoliv nepříjemnou situací, stěžují si na domnělé křivdy, omlouvají veškeré jeho nezdary i problémy, svádí je na okolí. Dítě spoléhá na druhé, nepokládá za nutné cokoliv dělat.
- **Preferující výchova** - upřednostňováno může být pohlaví, nadání, pořadí sourozenců atd., což má negativní vliv na ostatní. Příkladem může být vícečlenná rodina, ve které je prvorozenému synovi dávána přednost před ostatními členy rodiny.
- **Výchova indiferentní** = nevšímavá**, laxní** = lhostejná**, rejekční** (Řezáč - výchova liberální) - projevy dětí nevyvolávají u rodičů žádné odezvy – ani kladné, ani záporné. Děti zůstávají nevyzrálé, často se jim rozpadají partnerské vztahy. Dítě strádá rovněž v rodině, kde se mu nedostává uspokojování základních psychických potřeb, což má za následek psychickou deprivaci. Ta může vzniknout i u potřeby dosáhnout určitého sociálního přijetí a potvrzení vlastního sociálního významu. Především pocit neuspokojování potřeby citového přijetí, lásky a bezpečí, tj. citová deprivace, může vést nejen k deformacím v rozvoji osobnosti, ale v extrémních případech i k fyzické újmě.
- **Přísná a zároveň laskavá výchova** – typická silným řízením a kladným emočním vztahem.
- **Nedostatečná výchova** - rodiče mají málo času nebo chuti se dítěti věnovat (např. alkoholici, ale může jít i o podnikatele), zanedbávají ho, neuspokojují jeho základní potřeby. Díky příliš nízké míře požadavků a kontroly a přehnané volnosti má dítě pocit nezávislosti, nemá žádný vzor, nejsou u něj rozvíjeny volní vlastnosti, nevytváří si ani kladný vztah k práci. Dochází k častým konfliktům s jinými dětmi.
- **Nedůsledná výchova** (Řezáč - výchova v kamarádském vztahu) - nedůslednost v požadavcích a jejich kontrole vede k nepříznivému formování rysů osobnosti, zejména při vytváření sebehodnocení. Bývá podkladem pro vznik nedůvěry k ostatním lidem.

- **Rozporná výchova, výchova živelně náhodná** (Řezáč - pesimální výchova) - střídání kladných a záporných projevů (v rodině jsou projevy lásky střídané s negativními postoji). Za stejné chování je dítě jednou chváleno, jindy káráno, často podle své proměnlivé nálady; dítě těmto změnám v chování nerozumí, proto dochází k trvalému vytváření konfliktních situací.
- **Nejednotná výchova** (Řezáč - výchova emočně rozporuplná) – matka i otec mají rozdílné názory na dítě, na metody výchovy a na výchovné cíle.
- **Perfekcionistická výchova –** rodiče chtějí, aby byly děti perfektní až dokonalé, aby vynikaly, proto je zahrnují přehnaně vysokou mírou požadavků a kontroly, přetěžují je. Dítě není schopno zvýšené požadavky plnit, přestává si věřit, podceňuje se.
- **Ambiciózní výchova** - hlavně v ambiciózních rodinách, kde rodiče své většinou nenaplněné ambice přenáší na své děti. Při tomto stylu výchovy rodiče nezohledňují potřeby, zájmy ani možnosti dítěte.
- **Oportunistická výchova** – vede dítě k prospěchářství, k osobnímu zisku za každou cenu, bez ohledu na případné poškození jiného.
- **Autoritativní výchova** (Řezáč - výchova autokratická – patriarchální) - rodiče uplatňují své názory a vyžadují od dítěte bezmezné podřizování. Je nemožná jakákoliv diskuse, svobodné rozhodnutí dítěte či jakéhokoli projevení soukromého názoru. Uplatňování autority je přehnané, vede k absolutnímu omezování dítěte, které strádá nedostatkem prostoru k vlastnímu rozvoji. Nacházíme ho v tradičních patriarchálních rodinách, ale v našem prostředí mohou podobné dominantní a autoritářské postoje vyvinout i matky. Může být zdůvodňováno tradicemi rodiny, ale i obavou o dítě, snahou zabránit negativním vlivům apod., ve skutečnosti však prokazuje, že se rodiče považují za absolutní pány dítěte a spíše než citový vztah je k němu poutá pocit vlastnictví. Následkem je pasivita dítěte, bránící jeho samostatnému rozvoji, nebo agresivita coby obrana.
- **Výchova deklasující, degradující** (redukování kvality nebo hodnoty osobnosti) - projevuje se především slovně. Dítě je rodiči podceňováno, zesměšňováno, je mu neustále připomínána jeho skutečná či domnělá nedostatečnost, jsou zdůrazňovány jeho chyby. Snižování sebevědomí a zesměšňování vyvolává nechuť dítěte do něčeho se pustit, způsobuje sociální deprivaci dítěte. Dítě je zakomplexované, brání se agresivitou nebo naopak pasivitou. Aby dokázalo, že to zvládne, může začít podvádět.

- **Repulzivní** = zavrhující **výchova** - bývá pozorována např. u rodin s handicapovaným dítětem - rodiče se k němu chovají odmítavě, jsou vůči němu zatrpklí, zavrhují ho. Dítě je považováno za zdroj veškerých neúspěchů rodičů.
- **Vydírající výchova** - psychické násilí může nabýt podobu citového vydírání. Rodiče zdánlivě laskavě udržují v dítěti pocit viny a vyžadují na dítěti určitý způsob chování k odčinění této viny.
- **Represivní výchova** – nadměrně trestající výchova bez jakéhokoliv kladného ohodnocení.
- **Brutální výchova** - výchova přehnanými tělesnými tresty a výchova psychickým týráním vede k duševnímu i fyzickému poškození dítěte. Může nastat v případě, když jsou rodiče v afektu a svůj hněv si uvolňují hrubým fyzickým zacházením s dítětem, nebo při dlouhodobém hostilním vztahu rodičů k dítěti. Sexuální násilí a zneužívání dítěte patří také k fyzickému násilí; jeho negativní důsledky jsou pro psychický vývoj dítěte ještě závažnější. Násilí psychické se projevuje především verbálně, ale jeho důsledky mohou být stejně fatální jako následky týrání fyzického.

Setkáváme se i s pojmem **deprivační výchova** (Kohoutek, 1996, s. 166). Tento pojem do výčtu nezařazuji, protože deprivace dítěte se mi jeví jako následek všech druhů nevhodné výchovy a výchovných stylů – deprivační výchovou pro dítě je výchova brutální, represivní, repulzivní i jiné, proto ji nepokládám za samostatný styl výchovy, ale za důsledek nevhodné výchovy. **Výchovu verbalizující** (Kohoutek, 1996, s. 166) také nepovažuji za samostatný styl, ale jako možný styl u výchovy nedůsledné, rozporné, nedostatečné aj.

Nevhodná výchova má za následek strádání, citovou deprivaci, poruchy zaměřenosti, apatii, rezignaci, agresi, regresi, projekci, desautentizaci ad. Nemusí se vždy jednat jen o výchovu trestající – i výchova extrémně měkká či exkulpační dokáže na dítěti napáchat velké škody a negativně se odrazit v jeho dalším životě.

„Vývoj, životní cesta vzniká v chůzi, putování, změně a jednání. Rodiče jsou po určitou dobu průvodci a podpůrci. Musí mít přitom odvahu k nedokonalosti, ke zlomkovitosti.“ […] „Nutkání dělat všechno správně a nedopouštět se chyb zanechává ve výchově chlad, sterilitu a nátlak.“

Adekvátní styl výchovy zahrnuje pocit bezpečí, dostatek lásky, podporu sebevědomí dítěte s důrazem na vnitřní motivaci a vlastní názor, správné výchovné vzory, dostatek času na výchovu i čas na odpočinek, citlivý zájem o dítě, o jeho koníčky, kamarády, školní výsledky. Podporuje samostatnost dítěte, kreativitu, jeho všestranný rozvoj. Projevuje se nedirektivností, nepodceňováním a nezesměšňováním, respektováním dětských potřeb, ale i osobnosti dítěte, volností projevu, pomocí při řešení problémů. Pouze výchovné styly s těmito parametry směřují k rozvoji všestranné a samostatné osobnosti (Vrtělová, 2007, s. 23-24).

,,Kdyby si Vaše Výsost přála, aby se jí přesně uposlechlo, mohla by mi dát rozumný rozkaz. Mohla by mi například nařídit, abych se vzdálil, dříve než uplyne minuta. Zdá se mi, že podmínky jsou příznivé… "

(De Saint-Exupéry, 2009, s.43)

Smyslem veškerého snažení je vychovat osobu schopnou fungování v sociálním světě, s kritickým smyslem pro realitu, schopné uvědomit si logickou souvislost příčin a následků. Osoby, které byly vychovávána stylem volnějším, liberálním, jsou v dospělosti spíše dynamičtější, pohyblivější, mají rádi proměnlivost životního prostředí, bohatství podnětů, dojmů a situačních změn, projevuje se u nich také tendence k nevázanosti. Psychicky jsou vyrovnanější a stabilnější, snadněji navazují kontakty mezi lidmi.

Rogge (2006, s. 23) dodává, že „děti potřebují čitelné a pevné osobnosti“, které ale mají odvahu být nedokonalé. Nakonec kdo by stál o to mít vedle sebe někoho bez jediné chybičky. Takový člověk působí studeně, jakoby neživým dojmem, což je svazující i dospělého člověka. A k výchově patří i odvaha ve správný čas dát mladému člověku možnost uvolnit se z rodičovské péče, osamostatnit, učinit své první samostatné kroky, a to i přes počáteční chyby a drobná zaváhání, která nutně musí přijít. Ale to k tomu patří.

Spontánní citové reakce u dospělých může vyvolávat dětský strach, osamělost, nejistota, uzavřenost, nemoc či handicap. V tomto případě mohou snahy dospělých přerůst až k litování a soucitu, což dítě vede k pasivitě, nesamostatnosti, slabosti v jednání, k sebelítosti – svazují dítě do úzkých hranic ubohosti a slabosti. I s tímto se ve své práci s handicapovanými dětmi stýkám. Nejednou jsem slyšela: „Já bych mu/jí udělala, co mu/jí na očích vidím. Vždyť to nemá lehké.“ Souhlasím. Lehké to není, ale pomůže dítěti s nějakým postižením, když mu dám i to, co nepotřebuje? Když mu i přes to, že to sám umí, budu obouvat boty? Někdy mám pocit, že si někteří rodiče neuvědomují, že je zapotřebí vychovat z dítěte, byť s postižením, dle individuálních možností co nejvíce samostatnou bytost. A potvrdilo se mi i to, že někteří nehledí do budoucnosti – na to, že tady stále nebudou, a proto je důležité dítě na budoucí život pozvolna připravovat. K tomu Rogga (2006, s. 43) říká, že „v krizových situacích nepomáhá soucit, ale soucítění, spolucítění, to posiluje“.

Nestanovení pevných hranic, i když se některým rodičům může zdát správná výchova naopak jako absence pravidel, mívá také negativní dopad. Odezva u dětí bývá v těchto případech právě opačná – začínají o to více hledat autority, se kterými by se mohly poměřovat, přít, podle kterých by se orientovaly (Rogge, 2006, s. 21).

„Děti potřebují hranice…a dospělí také, doplnila jedna matka mé zjištění. Rodiče, vychovatelé, vychovatelky, učitelé a učitelky, všichni lidé, kteří působí v pedagogickém procesu, potřebují hranice. Kdo si nevymezí žádné hranice, činí se neschopným jednání, bude poddajným otrokem, před kterým děti nemají respekt. Vytyčovat hranice znamená vzájemně v sobě uznávat a respektovat osobnost.“ (Rogge, 1996, s. 8)

To, jakým stylem výchovy prochází jedinec v dětství, se projevuje poté v dospělosti. U osob, které byly vystaveny přísné výchově, se projevuje konservativismus, rezervovanost, opatrovnictví a starostlivost, snaží se spíše přizpůsobit a nenarazit, jednají uvolněně, typická je také psychická nevyrovnanost. Tito jedinci se cítí často nedoceněni, ztrácí úctu k nadřízeným a mají problémy s uplatněním svých životních cílů.

Problémem výchovy je, že spousta jedinců ve svém životě opakuje takové vzorce jednání a chování, které jim v mládí utkvěly. Protože se děti s jiným výchovným stylem nesetkaly, opakují pouze to, co znají: podobu své výchovy, stanovené hranice, tresty a jejich příčiny, náklonnost k lidem v okolí a respektování potřeb (Rogge, 2006, s.21).

Výchovným problémem se také může stát projekce vlastních nenaplněných přání a ambic. S důsledky takové výchovy se dá setkat ve sportu i v umění – matka, která si přála být klavíristkou či krasobruslařkou, donutí svou dceru naplňovat svůj sen, a je schopná jít za svým hodně tvrdě – i přes fyzické tresty.

Závod člověka se sebou samým, který k naší společné zkáze stále urychluje technologický vývoj, který činí lidi slepými vůči všem skutečným hodnotám a okrádá je o čas k vpravdě lidské činnosti, totiž k zamyšlení se nad sebou samý

„Budeš tedy soudit sám sebe," odpověděl král. „To je to nejtěžší. Je mnohem nesnadnější soudit sám sebe než někoho jiného. Jestliže se ti podaří sám sebe dobře soudit, bude to znamenat, že jsi opravdu mudrc."

(De Saint-Exupéry, 2009, s.42)

Nejen styl výchovy, ale také zkušenosti z citového neuspokojení se promítají do fungování jedince. U dítěte, trpícího netečností rodičů, a je jedno, zda jde o rodiče s nezájmem o dítě, nebo o rodiče pracovně přetížené, dochází k psychické deprivaci. Následky se promítají do dalších citových vztahů, vznikajících v průběhu celého života.

U dětí sociálně zanedbaných důsledkem nevhodných výchovných stylů se setkáváme s poruchami učení (dítě normálně rozumově nadané projevuje výukové nedostatky), s didaktickým deficitem (těžko chápe výklad nové látky kvůli velkým mezerám v učivu a ve znalostech), s primitivními a vulgárními formami sociální komunikace, s malou slovní zásobou, s poruchami vývoje řeči, s opožděným somatickým vývojem (nižším vzrůstem, hmotností atd.). Navenek je někdy možné pozorovat nedbalou úpravu, nedostatky v osobní hygieně, nepořádek v osobních věcech. Vývoj dítěte nebývá postižen jen v oblasti sociální, ale i v oblasti psychické a somatické. K projevům psychosociální zanedbanosti se často přidružují další poruchy: zvýšená psychická tenze až neuróza, antisociální chování atp.

„Jistotu zažijí děti jen tehdy, když si smějí užít nejistotu, a hranice zakusí jen tehdy, když je smějí také překročit" (Rogge, 2006, s. 20).

1.2.3. Vnější sociální vlivy

Samozřejmostí je, že na rozvoji osobnosti se podílí nejen rodina, ale působí na něj i širší sociální prostředí, které ho zprostředkovaně ovlivňuje. Tato část je tedy věnována další problematice, která může být příčinou sociálně patologického chování dítěte.

1.2.3.1. Škola

„Škola je pozoruhodná věc. Přístup k ní se mění s věkem. Ve školce nemůžeme dospat zodpovědností za nošení školní aktovky, v patnácti nás neskonale nudí. Ve dvaceti ji bereme jako vcelku dobré místo pro schůzky s kamarády a na stará kolena bychom se do ní s chutí vrátili“ (Onderka, 2009, on-line).

V budově, ve které dříve byla latinská škola, na zdech zůstal dochovaný soubor návodů pro žáky, jak se mají chovat. I když některé jsou již pro dnešní mládež jen stěží k pochopení, přesah některých je platný až do dnešní doby (Černá, 2007, květen, s.1):

„NE TOLLAS ALIENA – Nekraď.

MENDATIUM ODERIS - Nenáviď lež.

TE IPSUM NE NEGLIGAS - Nepodceňuj se.

FESTINA LENTE - Pospíchej pomalu.

DEUM COLE - Uctívej boha.

NE JURATO – Nepřísahej.

PAULUS EKELI I.M. PIETATEM SECTARE - Odevzdej se zbožné pokoře.

VERITATI ADHAERETO - Nabádej k pravdě.

PATETES AMA - Miluj rodiče.

PRAECEPTORES REUERERE - Cti učitele.

MAGISTRATUS METUE - Uznávej úřad.

IRACUDIAE MODERARE - Mírni hněv.

PACEM DELIGE - Miluj mír.

VIOLENTIAM ODERIS - Nenáviď násilí.

TURPIA FUGE - Straň se hanby.“

(Černá, 2007, květen, s.1, on-line)

Škola má a vždy měla vzdělávací funkci - učí děti psát, číst a počítat. S tou je přímo spojena i funkce výchovná - byla, v současnosti zcela určitě je a podle nových trendů v pedagogice i bude. A i když s pokrokem nejrůznějších technologií přibývají stále nové předměty, jako jsou např. informační technologie, cizí jazyky, komunikace aj., a tím je dnešní výuka odkloněna trochu jiným směrem, než bývala, platnost těchto středověkých výchovných paradigmat nezaniká.

Nejrůznější školská zařízení hrají hned po rodině nejvýznamnější roli v životě dítěte – nakonec i propojenost školy s rodinou paradigma ze zdi připomíná. Předškolní zařízení, základní škola, střední škola, střední odborné učiliště, gymnázium, konzervatoř, vyšší odborná škola, vysoká škola, univerzita třetího věku a další zařízení doprovází člověka po značnou část jeho života. Většina škol nabízí i možnost aktivního trávení volného času formou nepovinných předmětů, kroužků apod. a některé školy dávají možnost v době mimo vyučování využít jejich hřiště a tělocvičny.

Velká časová dotace školní docházky v dětském věku musí nutně na jedinci zanechat stopu. Stejně jako na vlastnostech rodiny a stylech její výchovy záleží na školní výchovné a vzdělávací funkci to, jak se bude život dítěte odvíjet dál. Moderní pedagogické trendy odklánějí tuto disciplínu od klasické masové skupinové formy s frontální formou výuky směrem k individuálnější, respektující více dítě jako samostatného jedince, se všemi jeho specifickými vlastnostmi, rysy, problémy, tempem, zvláštnostmi a potřebami, které jej odlišují od ostatních, a tím ho činí jedinečným. Role pedagoga se tím stále více dostává i do roviny psychologické, sociální a mnohdy i terapeutické. Slova jako důvěra, interakce, prostupnost, návaznost, aktivita, flexibilita, organizace, komunikace, dialog, respekt a partnerství nesmí chybět ve slovníku moderního pedagoga, a to nejen směrem k dítěti, ale i k jeho zástupcům. Ale jako se vším se musí i s pomocí nakládat přiměřeně.

Dříve se ve čtvrté třídě základní školy jezdilo na školu v přírodě. Třída, ve které byl syn, ale tuto pro děti zážitkovou i odpočinkovou aktivitu nevyužila. Důvodem byla nadměrné sociální cítění třídní učitelky a její autokraticko-liberální styl výchovy. Jeden z žáků pocházel z rodiny se šesti dětmi, která na tom nebyla ekonomicky zcela dobře, a nemohla si proto dovolit zaplatit finanční obnos za tento pobyt. Učitelka prohlásila, že když nemůže jet toto dítě, nepojede nikdo. I před urgence všech ostatních rodičů se tento pobyt neuskutečnil. A jaký byl dopad? Zcela dle očekávání – dotyčný žák,

kterému chtěla učitelka touto svou aktivitou pomoci, se stal podle dnešní terminologie sociálně vyloučeným, a navíc školu na konci roku opustilo několik žáků. Rodiče raději volili školu vzdálenější, ale s lepší atmosférou, nenadřazující zájmy jedince nad celek. Škola, tehdy s přívlastkem prestižní, tak doplatila na zcela nevhodnou iniciativu svého zaměstnance.

Je vidět, že dnešnímu pedagogovi již není přisuzováno výsadní postavení, jak tomu bývalo dříve. Jeho formální autorita se ztratila, jeho autorita je posuzována ve vztahu k jeho osobnosti, k jeho vlastnostem a pedagogickým schopnostem.

Co se stane, když pedagog v některé z těchto náročných rolí selže? Jestliže jeho odolnost vůči tak velké zátěži na něho kladené klesne? Když klima třídy či školy mu nějakou z těchto rolí nedovolí vykonávat? Pokud nebude na tyto role dostatečně profesně ani lidsky připraven? Když jeho osobnostní charakteristiky nebudou adekvátní těmto náročným potřebám? Když nebudou jeho potřeby dostatečně naplňovány, takže ani on nebude schopen a ochoten naplňovat potřeby jiných? A co když na pedagoga přenáší svou roli i rodiče dítěte?

Selhání role pedagoga může být jednou z příčin negativního vlivu školy. Klima třídy a školy, vyjadřující kvalitu interpersonálních vztahů a sociálních procesů, hraje také podstatnou roli na formování jedince. Negativní klima třídy může být např. utvořeno na škole všeobecně pokládané za prestižní, kde jsou děti vedeny k závodu s druhými, a kde ve spolužácích vidí pouze konkurenty. V takové třídě potom není možné kooperativní učení, kladoucí důraz na spolupráci osob při uskutečňování cílů, na rozdělení sociálních rolí, úkolů a pomoci a kontrole dílčích cílů.

Na nezdravé klima může upozornit i to, že děti spolu odmítají trávit víc času, než je nezbytně nutné. Šikana, drogy a jiné návykové látky, xenofobie, rasismus a další sociálně patologické jevy, to všechno jsou jevy, které již pronikly i za ty dříve téměř posvátné zdi škol. Nevhodné styly výchovy - liberální styl s nezájmem o dítě, laskavý liberální styl či autokratický, znevažování instituce školy a jejich pedagogů rodiči se může projevit na problematickém chování dítěte. Pokud se dítě setká ve škole s problémem, který neumí či vzhledem ke svému stáří či intelektu není schopno vyřešit, může to mít dlouhodobé následky. Pokud se k tomu přidá neschopnost efektivní účelné komunikace a nedostatek umění vstřícného naslouchání, je s největší pravděpodobností o negativní dopad na celou budoucnost dítěte postaráno.

O další okolnosti, která se může negativně projevit na vztahu dětí a pedagoga, hovoří Rogge (2006, s. 20): „Pro samé zákony se nevidí děti. Smím ještě tohle? zní otázka a ne, co je dobré pro dítě. Jako pedagog stojíš dneska jednou nohou v kriminále, a tak se vytrácí vřelost. Chybí prostě vřelost. Všude se ptají, co ses dneska ve škole naučil. Škola je přece také prožitek.“

Nebo by aspoň měla být. S nejnovějšími možnostmi výuky, do které se dnes dají, a s úspěchem zavádí metody brainstormingu, rozvíjející tvořivé myšlení, s pomocí audiovizuálních pomůcek, působících na sluch i zrak, s pomocí didaktických her, které, nutící k zapojování poznatků i zkušeností, s workshopy a e-learningem, který je v dnešní době moderních technologií pro děti daleko přitažlivější a interaktivnější metodou výuky než učení se z klasických učebnic, kdy byla velká část výuky založena na mechanickém učení spojeném s memorováním textů.

„Pedagogická práce znamená psychický a fyzický stres.
K stanovení hranic v pedagogické práci patří uznání vlastních hranic
a síla sebevědomě si za nimi stát.“
(Rogge, 2006, s. 102)

Vzpomínám si na pedagožku předdůchodového věku ze střední školy, která nás nutila učit se mechanickým způsobem - „uchopíme kovovou lžíci do pravé ruky a zamícháme ve směru hodinových ručiček“. První,co nás napadlo, byla otázka? A co když je někdo levák? Problém nastal, když někdo tento styl výuky odmítal a memorování nepodstatných a malicherných drobností nepovažoval za nutné. Obdobným problémem bylo stejně podrobné a mechanické učení již dávno nepoužívaných laboratorních metod. Učitelka nebyla schopná a možná ani ochotná vysvětlit, proč se máme učit něco, co se již dávno nepoužívá. Situace se stala patovou – učitelka odmítala připustit požadavek studenta na vysvětlení situace z pozice já jsem učitel, co si dovoluje zpochybňovat mé metody. Studenti naopak odmítali akceptovat požadavky učitele: „…nevysvětlila, proč se máme učit kraviny, nejsme malý děcka, máme svůj rozum, takový učení je přece blbost.“ Snížená známka z předmětu byla pociťována ne jako metoda přirozených následků, ale jako nic neřešící odplata. Účel

trestu, který má směřovat k nápravě, v tomto případě nebyl naplněn. Poučení? I na smysluplnosti a míře požadavků záleží jejich akceptace.

Zvládnout požadavky dnešní doby, které jsou na stále vyšší úrovni, může zajistit pouze škola, nabízející zdravé klima a integrační styl výchovy, předcházející strachu ze školy coby instituce, motivující žáky, dávající možnost pocítit úspěch, kladoucí důraz na individuální, ale i kooperující práci, na sociální i verbální učení, poskytující adekvátní pomoc, využívající výchovné účinky her a zábav, aplikující psychologické poznatky do pedagogické praxe, škola s jasně definovanými cíly a průhledným hodnocením, ve které se chyba stává přirozenou součástí výuky.

Pokud se nedaří vytvořit zdravé klima, žáci jsou pod neustálým stresem, nezažívají úspěch, k tomu se přidá některý z rodinných problémů, může se to projevit problémovým chováním, které přechází od neagresivního, nespolupracujícího chování, jako je např. podvádění, lhaní, záškoláctví a s tím spojené toulání, přes upoutávání pozornosti např. i stavěním na odiv svou neschopnost, provokacemi učitele, až po agresivní poruchy chování, mezi které řadíme krádeže, šikanu, vandalismus či agresivitu (Sadilová, 2007, s. 18).

V Brně se podle Bartůška (2009, on-line) posílila pestrost nabídky školních programů – waldorfského, daltonského i projektu montessori. Tyto programy kladou důraz na osobní přístup, tvorbu pozitivních mezilidských vztahů a komunitní charakter, což se projevuje na snížení počtu případů sociálně patologických jevů.

Policie ČR se zapojuje co preventivních programů ve školách. O tom, že je její pohled celistvý, svědčí fakt, že mají vytvořené letáčky i pro rodiče dětí. Jako přílohu č. 1 přikládám Rady rodičům, příloha č. 2 má název Děti a šikana.

1.2.3.2.Média

Nová generace vyrůstá pod tlakem médií. Ta tvoří další složku, podílející se na výchovném působení rodiny. Vztah mezi rodiči a dětmi, prezentovaný masmédii, se může stát součástí představ o ideálním stylu výchovy.

„Slovník propagace uvádí média jako prostředek komunikace, sdělovací prostředek, nejčastěji technické zařízení umožňující komunikaci mezi komunikátorem a recipientem“ (Wikipedia, 2009, on-line).

Neustálé vysedávání před televizní či počítačovou obrazovkou sebou může nést zdravotní potíže, jako je poškození zraku, oběhového systému či pohybového aparátu. Mezi ohrožené orgány patří i nervová soustava. Vliv médií má tedy nejen psychologický a sociologický, ale i biologický aspekt.

Nejčastějším předmětem výzkumu je konfrontace s násilím, která pronikla i do kreslených pohádek, a která se tak stává součástí každodenního života dětí. V nejrůznějších médiích tak děti objevují zdánlivou, leč značně deformovanou realitu, která nevykresluje opravdické následky násilí. Pod vlivem takto vykresleného každodenního násilí a při souběhu dalších faktorů, jako je neinspirativní domácí prostředí, školní neúspěch či negativní vliv party, může dojít ke zploštění emotivní stránky osobnosti a k nástupu agresivního jednání.

„Média – to slovo zní jako jméno nějaké dávné bohyně pomsty,
čarodějnická formulka a politické heslo najednou.
Médií se všichni bojí, v posvátné hrůze od nich ustupují
a dětem brání se s nimi pravidelně stýkat.“

(Smolíková, 2006, s. 9)

Média jsou podle Wikipedia (2009, on-line) členěna na horká a chladná, elektronická a klasická.

- **Horká** - působí na emoce člověka a obvykle na více jeho smyslů. Spolupůsobí nejenom mluvené slovo a obraz, ale i zvuky a hudba. Patří k nim televize, rozhlas, kino, telefon aj.

- **Chladná** média - přináší více informací, jsou zpravidla uchovatelná a rytmus přijímání informací si volí recipient sám. Jsou to noviny a časopisy, billboardy, dopravní prostředky, výklady, obaly, prospekty, dárkové propagační předměty aj.

- **Elektronická**: televize, rozhlas, video, počítač (internet, on-line).

- **Klasická**: ostatní, např. časopisy, noviny atd.

Masmédia neboli masová média jsou prostředky masové informace. Mezi nejrozšířenější masová média patří periodický tisk, rozhlas, televize a internet. Obecně

se zabývají „produkcí, reprodukcí a distribucí znalostí široce chápaných souborů symbolů, majících důležitý význam pro zkušenost v sociálním světě“ (Wikipedia, 2009, on-line).

„I ta nejnezávislejší osobnost se může zapomenout a spadnout do pytle k mase, když:
- se dívá na televizní estrádu a zasměje se s ostatními;
- si koupí stejné kalhoty, jaké má už půlka třídy;
- mu chutnají žvýkačky, které jsou propagovány na každém rohu příšernými billboardy“.

(Smolíková, 2006, s. 9)

- **Periodický tisk - t**iskoviny nejsou na rozdíl od elektronických médií interaktivní. Při dnešní ekonomické krizi si pravděpodobně lidé rozmyslí koupit časopis, byť se zajímavými informacemi, jehož cena je kolem 70,- Kč. Zvláště pokud tyto informace mohou zjistit v televizi, kterou má doma téměř každý, nebo na internetu, jehož dostupnost se stále více přibližuje všem lidem. Jejich síla spočívá ve větší uchovatelnosti, možnosti častějšího vracení.

- **Televize** -ve většině domácností se televizní obrazovka stala téměř dalším členem rodiny. Co může být motivací k nadměrnému sledování televize? Podle Jana-Uwe Rogge (1996, s. 92) je zapotřebí odlišovat trvalé a okamžité potřeby. Aktuální potřeba má být uspokojena, ale za trvalou by se mohl skrývat např. kritický životní zážitek, aktuální situace, postoj rodičů k televizi nebo nemožnost trávit čas dle svého.

Samota, chladné rodinné vztahy či hledání odpovědí, které nejsou trvale poskytovány rodiči, mohou také vést ke zvolení náhradního programu a uzavření se do vlastního světa. Motivací ke sledování bývají i vrstevníci. Přijít do školy a nebýt v obraze, co se večer stalo ve VéKáVéčkách, ve Škaredce Katce, v Růžovce či podobném seriálu může mít za následek přinejmenším vyloučení z konverzace; při dlouhodobější neznalosti může dojít až k sociálnímu vyloučení. Hraní her se dnes již z televizní obrazovky přenáší více na tu počítačovou, takže tuto problematiku zmíním v další podkapitole.

Sledování televizního vysílání je přisuzováno spoustu negativních vlivů. Posouzení negativního dopadu na zdraví patří do kompetence lékaře, i když zajisté i tady platí, že všeho moc škodí. Televizi bývá kromě neustálé každodenní konfrontace s násilím vytýkáno ničení vkusu dětí, jejich vytrhávání z aktivního života a směřování dětí k pasivitě, obírání o vlastní kreativitu, fantazii. To, že děti mají možnost sledovat

i jakékoliv scény nevhodné pro jejich věkovou kategorii, považuji spíše za problém nedůsledné rodinné výchovy.

Ze svých zkušeností mohu potvrdit, že děti, které mají vyplněný volný čas, nesledují tolik televizní vysílání. Setkala jsem se s tím u sportovců. Ranní tréninky vylučovaly možnost sledování televize do nočních hodin, a z výpovědi třídního učitele vyplývá daleko lepší organizace aktivit během celého dne, než je to běžné u populace, která má volný čas nevyplněný.

I když nadměrné sledování televize není zatím oficiálně nepovažováno za závislost, u někoho už by se jako patologické dalo vyhodnotit. V těchto závislostních případech by mohlo jít o zaměňování skutečného života za ten uměle vytvořený, za ten, kde se zavražděný herec po natočení scény zvedne a odejde, a kde nejrůznější superhrdiny nikdo a nic neporazí. Náraz reality se skutečnou bolestí a krví může pak být pro mnohé velkým šokem.

„Rok 1999, Florida. Dvanáctiletý Lionel Tate si hraje s šestiletou Tiffany Eunickovou. Chlapec vážící téměř čtyřikrát více než dívenka se chtěl stát velkým a silným zápasníkem, podle svého vzoru, který mu udávaly televizní zápasnické souboje, oblíbená zábava mnoha Američanů. (Pravděpodobně se jedná o wrestling.) Tato sehraná "bojovka" v ringu dovedla chlapce až k tomu, že se snažil přesvědčivě napodobit svého televizního hrdinu. Malá Tiffany si ze hry odnesla smrtelná zranění, odpovídající pádu ze třetího patra.

Lionel Tate byl ve čtrnácti letech odsouzen na doživotí. Argumenty jeho obhájce Jima Lewise byly naprosto iracionální a scestné. Tvrdil, že chlapec si vzhledem ke svému věku a slabé mysli neuvědomoval, co bude následovat, když při vražedné hře používal chvaty a údery profesionálních zápasníků z televize.“ […]

„Kde se však ztratila polemika o jádru problému? Čas mrhaný nad kampaněmi za milost mohl být mnohem lépe zužitkován kampaní pro zákaz nevhodných pořadů a seriálů pro děti (a že jich Amerika má slušnou řádku!), kampaní vedoucí rodiče k tomu, aby nenechali sledovat své děti něco, co na ně nemusí působit dobře a z čeho pro ně rozhodně neplyne bajkové ponaučení.

Útlý věk dítěte by měl být nejkrásnější dobou života, vždyť jedině děti mají opravdový svět - bez mstivosti, malichernosti, touhy po penězích. Necpěme jim tam tedy prosím násilí, brutalitu a Kriminálku Miami odložme na později. Krtečku, Krakonoši, kde jsi?“

Hana Tulinská, Soukromé gymnázium a Střední zdravotnická škola Havířov, (Tulinská, 2009, s. B10)

Zákaz sledování televize, ve výchovném působení využívaný často jako trest za nejrůznější dětská provinění, není příliš vhodný – může vést k dětskému odporu, protestu, lhaní, vyhýbavému chování atd. Není vhodné ani moralizování, poučování nebo znevažování výběru televizních pořadů. Moderní televizní přijímače jsou vybaveny blokovacím zařízením, ale ani to není cestou.

Jak z toho ven? Samozřejmostí by měla být nejen adekvátní nabídka aktivního trávení volného času, ale hlavně dostatek času pro dítě, což v mnohých rodinách není běžné. Poskytnutí pomoci při transformaci a zpracovávání zážitků souvisí s rodinnou atmosférou, se vztahy uvnitř rodiny. Pokud tato podpora není poskytnuta, může to posílit případné negativní struktury, generační rozdíly, mocenský boj mezi dítětem a rodiči. Dítěti, které má sklon k nadměrnému sledování televize, by měla být nastavena jasná pravidla.

- **Počítač -** slovo pro starší generaci víceméně neznámé, které se může stát i noční můrou. V případě, že se člověk, pracující 20 let na jednom místě, kde počítač ke své práci nepotřeboval, najednou ocitne v situaci, kdy musí v předdůchodovém věku hledat novou práci. První, co je většinou zadavatelů pracovních pozic požadováno, je právě počítačová gramotnost.

Pro mladší znamená přesný opak. Hodiny strávené na počítači svědčí o tom, co někteří prognostici soudí o budoucnosti – čeká nás informační společnost, ve které se výroba a distribuce informací promítne do ekonomiky daleko důrazněji, než je tomu v současnosti.

Problémy, které sebou počítač a internet přináší, jsou podobné, jako u sledování televize. Jednou z nejvytýkanějších věcí je hraní her. Krvavé akce, zabíjení, k tomu se přidává to, že na něm lze nacházet informace jakéhokoliv typu – od stránek s užitečnými informacemi, přes pornografii až po návody na sestavení bomby.

O tom, že k těmto problémům nezůstává svět lhostejný, svědčí mezinárodní ministerská konference „Bezpečnější internet pro děti – společný boj proti nelegálnímu obsahu a škodlivému jednání na internetu“, která se uskutečnila 20. dubna 2009 v Praze.

Zaměřila se na nedovolený obsah šířený po internetu se zvláštním důrazem na on-line prodej materiálů týkajících se pohlavního zneužívání dětí, formy škodlivého chování on-line, jako jsou grooming (sexuální vykořisťování) a pak cyberbullying (vědomé, aktivní a opakované poškozování prostřednictvím internetu, mobilních telefonů a dalších komunikačních technologií). Jejím cílem bylo přispět k lepší spolupráci a koordinaci činnosti všech aktérů (Policie, 2008, on-line). Další v řadě preventivních opatření je i celostátní seminář Hledáme lék na dětskou kriminalitu, který je letos zaměřen na internet jako rizikový faktor ve vývoji dětí a mládeže.

Organizace Partners Czech připravila projekt Rozumět médiím, který si kladl za cíl zvýšení mediální gramotnosti žáků - příloha č. 3.

I když zatím není prokázána patologická závislost na počítači a internetu, až do patologie by mohlo sklouznout žití v jiném světě, s jinou identitou, což internet nabízí. Jeho negativní stránka je nastíněna v následující ukázce ze studentského článku.

E-mail, e-vztah, e-láska. Jak dopadne online vztah v offline verzi?

[…] *„Ale kamarádi ve škole na mě pořád dokola tlačili, abych si založil nějaký účet na internetové seznamce, vyzkoušel si psát s ostatními zaregistrovanými a případně si vyzkoušel nějaký vztah po internetu. Prý to je hrozná sranda. Zprvu jsem odolával, ale po několika dnech přemlouvání a lákání se mi ta myšlenka začala líbit.“*

[…] „Ale pak mi přišla zpráva od jedné holky, která měla o sobě napsaný, že má ráda čtení knížek, toulky přírodou a setkávání se s přáteli. Vypadalo to, že hledá to samé, co já. Přezdívala se Jajushka.“

[…] „Dorazila včas. Byla krásně oděna. A krásně namalována. Sice už nevypadala jako z těch fotek, kde měla o pár kilo méně a neměla odbarvené vlasy, ale i tak se mi moc líbila. .“

[…] „Ale její první slova byla jako nůž vražený do zad: "Achojky vole, to jsi ty, Tom007? Tak co? Zakalíme?" Tím u mě dostala velké významné mínus. A celý večer se tímhle tempem táhl. Mluvila jako nějaký dlaždič, chtěla se bavit o naprostých kravinách, pořád se po mně lísala a všichni se na nás dívali se znechucenými obličeji.“

[…] „Na konci sschůzky jsem jí řekl, že to takhle opravdu nepůjde a že se s ní už nechci ani vídat, ani si s ní psát. Okázale neotřelým způsobem mě poslala k čertu a řekla mi, co si o mě teď myslí. Asi s tím měla už nějakou zkušenost. Teda spíš hodně zkušeností. Cestou domů jsem o tom přemýšlel. Ta moje láska přes internet s malým "l" nebyla vůbec jako v krásné romantické Lásce přes internet s tím velkým "L". Byla plná přetvářky a lží. Láska přes internet není bez záruky, v tom se neliší od těch jiných v životě.

Co se však u mnohých v online vztazích přeměňuje, je jejich identita. Nikdy netušíme, kdo se skrývá pod slibnou přezdívkou Angelina Jolie či James Bond. Mrcha, nebo princezna? Padouch, nebo hrdina? Nebo něco mezi tím? Proto je důležité mít neustále na paměti hranice toho, co je hra a co už zavání lží. .“ […]

Zdeněk Bednařík, Gymnázium Brno, třída Kapitána Jaroše (Bednařík, 2009, s.B10)

V ukázce jde pouze o verzi, která maximálně na chvíli rozladí přítomné aktéry. O tom, že dopad může být daleko horší, svědčí dříve zmiňovaná nutnost uspořádání mezinárodní konference. Naopak pozitivní dopad může mít opačná situace – člověk, který je v tom opravdickém životě outsiderem, a je jedno, jestli je to z důvodu vzhledu, rasy, handicapu či něčeho jiného, si může pomocí internetu najít spoustu přátel i zábavy.

Poměrně novější počítačovou zábavou jsou blogy – jakési internetové deníky. „Slovo blog či weblog je složeninou výrazů web a log (anglický název pro deník). Jedná se o osobní webové stránky, na kterých uživatelé publikují své příspěvky ve formě článků“ (Šindelář, 2006, s. 7). Tyto stránky by měly mít určitou úroveň, což si někteří neuvědomují. Netiketa, složenina z net (tady počítačová síť) a etiquette (etiketa), je výraz pro určitý soubor pravidel a chování v prostředí počítačové sítě (Šindelář, 2006, s.8).

Anonymita, hraní různých rolí, stylizace do někoho jiného, zviditelnění se, ale také předávání zkušeností, rad, návodů, poukázání na určitý problém, jev, představení např. svého koníčku, možnost vyjádřit se svobodně, bez cenzury a bez zábran, s možností dopouštět se chyb, což není v běžném životě tolerováno, je jen zlomek důvodů, proč mladí lidé zakládají své blogy.

Co podle vlastních slov mládeži počítač přináší? Informace, elektronické poštovní spojení, telefonické spojení, zprávy, podklady do školy, pobavení s kamarády, větší kolektiv lidí, obchodní činnost…(srov. Kulhánek, Kvasničková, Dvořáček, 2009, s. B10).

Přijetí médií jako dnes už nezpochybnitelnému fenoménu doby se tedy nelze bránit. Kolik volného času tráví mládež u televizní nebo počítačové obrazovky byl jeden z bodů výzkumu. Výsledky jsou uvedeny v empirické části práce.

Konrád Lorenz (2009, 1.s., on-line) - 7. smrtelný hřích:

„Rostoucí poddajnost lidstva vůči doktrínám. Vzrůst počtu lidí v rámci jedné kulturní skupiny spolu s rostoucími technickými možnostmi ovlivňování veřejného mínění vedou k názorové uniformitě, jaká nemá v dějinách lidstva obdoby.
Kromě toho stoupá sugestivní účinek vyznávané doktríny s počtem jejích stoupenců,

a to patrně geometrickou řadou.
Už dnes bývá jedinec, který se vyhýbá vlivu hromadných sdělovacích prostředků (například televize), považován za nenormálního.
Veškeré okrádání člověka o jeho individualitu vítají všichni ti, kdo chtějí manipulovat velkými masami lidí.
Výzkumy veřejného mínění, reklama, důmyslně zaměřené módy pomáhají velkovýrobcům na této straně železné opony a aparátníkům na její druhé straně získávat touž moc nad masami.“

Reklama v médiích

Protože tržby z reklamy slouží všeobecně jako zdroj příjmu všech médií, není možno reklamu vynechat. I ona se totiž může projevit negativně.

Placený prostor, který mají všechna média, může zadavatel využívat k propagaci svých výrobků či k šíření nejrůznějších informací. Toto se může stát dalším problémem – vždyť kdo ještě v obchodě nenarazil na plačící dítě, kterému matka odmítá koupit panenku či sladkost, kterou včera vidělo v televizní reklamě? Na řešení tohoto problému ale musí každý najít svou metodu. Musíme se smířit s tím, že pokud chceme flexibilní televizi, nějakou tu reklamu, díky níž se novinky ve vysílání zaplatí, musíme přetrpět. V tomto ohledu musíme jen doufat, že kreativci, tedy ti, co reklamy vymýšlí, nás nebudou považovat za hlupáky, a reklamy budou takové, jaké by měli být – kreativní, nápadité, krátké, srozumitelné, snad i zajímavé a hlavně pravdivé.

V této souvislosti je dobrým příslibem do budoucnosti, že již mladí lidé jsou schopni oddělit zrno od plev, tedy přemýšlet nad tím, co je nám předkládáno. Přesvědčit o tom může výňatek z článku Manipulace v médiích po česku od studentky gymnázia K. Opltové (2009, on-line): „Mám pocit, a připadá mi to tak trochu tristní, že se v Česku jen málokdy natočí nějaká zajímavá reklama, která by měla originální nápad a zároveň neurážela toho, kdo sedí před obrazovkou.“ […] „Díky našim vložkám budou vaše dny příjemnější. Zajímalo by mě, která vložky vám uleví od menstruačních bolestí a která žena bude v oněch dnech riskovat bílé kalhoty nebo sukni, na kterých je všechno vidět, i kdyby si měla být stokrát jistá a stokrát ujištěna, že se nemůže nic stát.“

Velké nebezpečí, které je hlavně zmiňované v souvislosti s nejrůznějšími médii, je jejich schopnost ovlivnit spoustu lidí najednou. A pokud u některé informace, a je to jedno, zda se jedná o reklamu či zpravodajství, dojde ke zkreslení nebo k upravení, může to zapříčinit mnohé problémy. Že se může jednat o problém s nedozírnými

následky, svědčí např. první dlouhodobé ovlivňování masovými médii, tzv. propaganda, v období 1. světové války.

1.2.3.3.Vrstevnické skupiny

V období školní docházky se stále více do popředí dostávají vlivy vrstevnické. S věkem stoupá vliv kamarádů – podle nich se mění zájmy, móda, životní styl.

> *Byl bych rád řekl: „Byl jednou jeden malý princ.*
> *Bydlel na jedné planetě a ta byla o málo větší než on sám.*
> *A ten malý princ potřeboval přítele… "*
>
> (De Saint-Exupéry, 2009, s. 20-21)

U dospívající mládeže roste obliba srocování do zájmových skupin – part. Pod tímto zastřešujícím pojmem pak lehčeji dochází k porušování společensky daných norem. S partou se jde do hospody, a na cestě zpět, již v mírně podroušeném stavu, je potom volné pole působnosti pro drobná i větší vandalství. Sprejerství je také větší paráda, když je u toho víc lidí – vždyť kdo by mi to věřil, že jsem to udělal právě já, kdyby mi to nikdo nepotvrdil...

A co takhle vyrazit na stadion fandit našemu oblíbenému klubu? Bereme vlajku, možná se i trochu posilníme, a vyrážíme. Je tam někdo, kdo nefandí našemu klubu? Tak to tedy ne...Vždyť kdo není s námi, je proti nám.."A co nevyřeší rozhodčí na stadioně, to si vyřešíme sami.Na férovku. Chlap na chlapa."..(z rozhovoru v Televizních zprávách)

Pro tyto skupiny je charakteristická absence dlouhodobějších cílů. Dochází k selhávání sociálních interakcí, k porušování daných společenských norem. Typickými sociálně patologickými jevy jsou krádeže, agresivní chování a záškoláctví. První kontakt s drogou je dosti často také záležitostí vlivu vrstevnických part. Pro mládež, trávící běžně svůj volný čas pasivním způsobem, suplují násilí, kriminalita a návykové látky dobrodružství a adrenalin.

V Bakalářově Psychologii v otázkách (1999, s. 35) najdeme i dotaz, vycházející z poznatků E. Dienerse (1975): „Pravděpodobněji vezme dítě rodičům zakázané sladkosti:

a/ když je samo

b/ když je se skupinou vrstevníků.“

- Z výzkumu vyplynulo, že anonymita zmenšuje pocit odpovědnosti, zvětšuje odvahu. Porušení řádu má vliv i na skupinu jako celek – vnitřně ji integruje a stmeluje. Někdy může být porušení norem součástí přijímacího rituálu – proviníš se, my to na tebe víme. Musíš tedy již jednat za skupinu, abychom to na tebe neprozradili.

Podle Bakaláře (2003, s. 158, 168-169) spočívá rozdíl mezi skupinovým delikventem a delikventem solitérním (pracujícím na vlastní pěst) v tom, že skupinový bývá:

- méně citově narušen;
- méně inteligentní;
- pochází z horších socioekonomických podmínek;
- dívky zažívají menší pocit úzkosti a viny a méně narušené mateřské jednání.

Podle průzkumu MŠMT především mládež ve věku 13 - 15 let tráví víc jak 4 hodiny volného času denně venku v partě, což vytváří velký prostor pro vznik problémových part, páchajících z nedostatku jiné činnosti trestnou činnost (MŠMT, 2009, on-line).

K problematice vlivů, působících na formování osobnosti dítěte, by se toho dalo napsat daleko více. Bariéry v percepci, v působení kulturních vzorců a referenčních rámců, fyzikální vlivy prostředí, emocionální, intelektuální a komunikativní bariéry (Pokorný, 2007, s. 110-114) jsou dalšími prvky, zasahujícími do procesu utváření vnitřní i vnější integrity osobnosti.

„V každém člověku jsou dvě zcela oddělené části – jeho podstata a jeho osobnost.
Podstata = naše JÁ, to je vnitřní neopakovatelnost,náš základ, náš charakter.
Osobnost je věc čistě náhodná,utvářená vnějšími vlivy –výchovou, vzděláním, návyky, názory.
Současně se změnou místa a podmínek, jež nás obklopují, ji můžeme uměle nebo pomocí náhody změnit. Osobnost setrvává v otroctví - je schopna změnit se velmi rychle.
Každý vliv mechanicky formuje odpovídající názor.
Přesvědčení je nám cizí, není naším vlastnictvím. Našim vlastnictvím je podstata.“
(Pokorný, 2007, s. 123)

2. Protispolečenská činnost

Jedná se o souhrnný název, zastřešující negativní společenské jevy, delikvenci a kriminalitu.

2.1. Terminologie

Nejdůležitější pojmy kategorie - nejde o vyčerpávající výčet, ale o pouhé nastínění problému:

- „**Poruchy chování-** projevy chování dětí a mládeže, které nerespektují ustálené společenské normy.Vyskytují se hlavně u sociálně narušené mládeže, ale také u jedinců s jiným typem postižení“ (Průcha, 1998, s. 179).
- „**Delikvence mládeže** . „všechny typy jednání mládeže, jež porušují sociální normy chráněné právními předpisy včetně přestupků“ (Průcha, 19981, s.44);
- **Kriminalita** je souhrn trestných činů spáchaných na určitém území za určitou dobu, bývá páchána nejčastěji v restauracích, supermarketech, nádraží a jeho okolí, parkovištích mimo frekventované ulice, parcích a jiných odlehlých místech hlavně v noční době, v opuštěných či odlehlých objektech, v aglomeracích s vyšším či vysokým podílem ubytovaných nepřizpůsobivých občanů či neplatičů. Patří sem i fyzické násilí mezi osobami blízkými v bytech, divácké násilí při rizikových utkáních, distribuce a konzumace drog na odlehlých či jinak klidných místech včetně diskoték.

Rozdělení podle věku

- **Mládež** - je spojována většinou s věkovou kategorií 15-18 let. V této práci tak označuji věkovou kategorii pod 18 let.

- **Zletilý, zletilost** nabývá občan dovršením 18 let věku. Před dovršením tohoto věku je možno zletilosti nabýt též uzavřením manželství.

- **Osoba blízká věku mladistvého** – v trestním zákoníku je použit v ustanovení § 33 písm. b) coby polehčující okolnost při výměře trestu. Jde o období mezi 18. a 19. rokem, ve kterém lze za určitých podmínek uplatnit zvláštní způsoby řízení proti mladistvému.

- **Mladistvý** - počátek trestní odpovědnosti fyzické osoby za spáchaný trestný čin (i přestupek) i zvláštnosti trestní odpovědnosti a trestního řízení proti mladistvým. Trestní odpovědnost mladistvého začíná spácháním trestného činu v den, který následuje po dni dovršení patnácti let a končí v den dovršení osmnáctého roku života. Spáchá-li osoba čin jinak trestný v den svých patnáctých narozenin, není trestně odpovědná. Spáchá-li trestný čin v den dovršení svých osmnáctých narozenin, je stále trestně odpovědná jako osoba mladistvá. Plná trestní odpovědnost pachatele za trestný čin nastává až dnem následujícím po dnu, ve kterém fyzická osoba dovršila 18 let.

  - ✓ **Nezletilý -** fyzická osoba, která ještě nedovršila 18 let věku, nebo nenabyla zletilosti uzavřením manželství. Má způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené jejich rozumové vyspělosti a odpovídají jejich věku. V trestně právní praxi jde o označení osob ve věku do 15 let.

  - ✓ **Osoba mladší 15 let -** osoba podléhající zvláštnímu režimu při výslechu svědka (§ 102 tr. řádu), jinak jde o osobu, které podle § 11 odst. 1 písm. d tr. řádu pro nedostatek věku není trestně odpovědné.

- **Věk 12 let** - jestliže osoba v době po dovršení 12 let a mladší 15 let spáchá čin jinak trestný, je beztrestná,ale soud jí může v občanskoprávním řízení uložit ochrannou výchovu.

- **Dítě** - podle Úmluvy o právech dítěte přijaté dne 20.11.1989 v New Yorku se dítětem rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud nedosáhla zletilosti dříve. Trestní

řád takového pojmu neužívá. Trestní zákon uvedené označení užívá pro kategorii osob, která požívá zvláštní trestněprávní ochrany za podmínek stanovených ve vybraných skutkových podstatách (například tr. čin únos podle § 216 tr. zákona). U trestného činu opuštění dítěte podle § 212 tr. zákona je tímto způsobem zpravidla označováno dítě předškolního věku, které si samo nemůže opatřit pomoc, ale může jít i o osobu starší, která z důvodu své nesamostatnosti a podmínek prostředí, kde zůstalo opuštěné, není schopna se sama vymanit z hrozícího nebezpečí. Obecně, podle zákona o rodině, jsou za děti považovány osoby mladší 15 let. Podle § 216b) trestního zákona je za dítě považována osoba mladší 18 let, pokud nedovršila zletilosti dříve. Tedy trestněprávní pojem koresponduje s občanskoprávním vyjádřením nezletilosti.

Trestné činy (zákon číslo l4O/l96l Sb.)

Nejfrekventovanější jsou ublížení na zdraví, krádež, zpronevěra, neoprávněné užívání cizí věci, neoprávněné držení platební karty, podvod, poškozování cizí věci, zanedbání povinné výživy.

Taktéž ale pojistný podvod, podílnictví, zatajení věci, násilí proti skupině obyvatelů a jednotlivci, šíření toxikomanie, šíření poplašné zprávy, opilství, výtržnictví, pomluva, neposkytnutí pomoci, poškozování cizích práv, ohrožování mravní výchovy mládeže, podávání alkoholických nápojů mládeži, rvačka, omezování osobní svobody, porušování domovní svobody,

Mezi **nejzávažnější** patří pohlavní zneužívání, vydírání, znásilnění, loupež, vražda.

Jako společensky velmi **nebezpečné** podpora a propagace hnutí směřující k potlačení práv a svobod člověka, hanobení národa, rasy a přesvědčení

Přestupky (zákon číslo 2OO/l990 Sb.)

Nejčastější přestupky proti bezpečnosti a plynulosti silničního provozu (následky nesrovnatelně převyšují následky na životech a zdraví způsobených trestnými činy).

Méně časté přestupky na úseku dopravy (např. poškozování dopravních značek) a křivého obvinění z přestupku.

Časté přestupky proti veřejnému pořádku (rušení nočního klidu, znečištění veř. prostranství, neoprávněný zábor veřejného prostranství, neoprávněné založení skládky apod.), přestupky proti občanskému soužití (ublížení na cti, drobné ublížení na zdraví, schválnosti, vyhrožování apod.)

Nebezpečný přestupek omezení nebo znemožnění příslušníku národnostní menšiny výkonu práv příslušníků národnostních menšin, způsobení ujmy jinému pro jeho příslušnost k národnostní menšině nebo pro jeho etnický původ, pro jeho rasu, barvu pleti...)

2.2. Vývoj morálky

První kapitola poukázala na fakt, že po celou dobu vývoje jedince dochází díky působícím faktorům k dlouhodobému procesu mravního formování člověka. O vývoji morálky i Kohlberg (Wikipedia, 2009, on-line), který definoval šest hlavních stadií vývoje morálky

- prekonvenční úroveň morálky – u dítěte není vyvinut smysl pro morálku, jeho chování je tvarováno zpevňováním:
  - ✓ orientace na trest
  - ✓ orientace na odměnu
- konvenční úroveň morálky – dítě chce plnit očekávání druhých:
  - ✓ orientace na to být hodným dítětem
  - ✓ orientace na řád a zákon
- postkonvenční úroveň morálky – dochází ke kontroverzi mezi pozitivistickým právem a právem stojícím nad zákony:
  - ✓ orientace na společenskou smlouvu
  - ✓ stadium univerzální etiky
  - ✓ *univerzální etika* - 6. stadium, které sám autor označil za pouze hypotetické.

Vývoj názorů na deviantní chování v průběhu dějin došel od přístupu sociální patologie, vycházejícím z hodnotového řádu středních vrstev, přes empirický, psychický, strukturalistický, symbolický interakcionalismus s jeho deviantní kariérou, přes naturalistický přístup od roku 1960, dále přes teorii labellingu až po konfliktualistický přístup, odvozující deviaci z třídního charakteru norem a třídního konfliktu.

Z tohoto výčtu je patrné, že deviantní chování není pouze produktem moderní doby, jak se to mnozí snaží prezentovat, ale bylo, je, a, bohužel, zajisté i bude nežádoucím průvodcem člověka i nadále.

V této části zmíním následky působení nejrůznějších patologických vlivů. Začátek je věnován výkladu několika pojmů, spojených s tímto problémem:

- „**Deviace** – ustálený způsob používání, myšlení,rozhodování, resp. vnějšího chování a jednání, který se v záporném smyslu výrazně vymyká tomu, co je obecně pokládáno za běžné. Narušuje zejména vztahy svého nositele“ (Průcha, 1998, s. 47).

Ve Wikipedii (on-line) najdeme pod termínem sociální deviace označování chování jednotlivce nebo skupiny porušující sociální normu. Jak už naznačuje i Průcha (srov. 1998, s. 47), může se jednat o subjektivní chápání normy nebo např. o jiné hodnocení činu vlivem jiné kultury.

Při pročítání Chuchvalce skvělých myšlenek jsem narazila na definici kokotismu. Dospěla jsem k názoru, že se v podstatě jedná o další definici deviantního chování, a proto má tady své místo:

„Kokotismus je zhoubná závislost na hrubém a hulvátském chování.
Postižená osoba si však nepřipouští hluboce zakořeněnou aroganci, bigotnost a agresivitu.
Kokotismus je duševní porucha, která člověka pohltí
a donutí jej chovat se velmi asociálně a nepřátelsky k ostatním lidem.
Základem kokotismu je deficit pozitivních povahových rysů a charakterových vlastností.“
(Pokorný, 2007,s. 200)

V souvislosti s různým chápáním norem je často dáván studentům příklad k zamyšlení (zjednodušená verze): Máte těžce nemocnou matku a nemáte žádné

finanční prostředky. Víte, že existuje lék, který by ji pomohl, ale pro vás je finančně neúnosný.

Co uděláte? Jak se rozhodnete?

a/ vzdáte to, protože matce se nedá pomoct, když nemám peníze;

b/ budete krást, abyste finanční prostředky na léčbu zajistil, i když víte, že jde o trestný, nemorální čin.

Setkala jsem se asi 3x v různé společnosti s řešením této otázky. Nikdy ale jeho řešení nedospělo ke zcela jednoznačnému cíli, jak by se to ve vyspělé rozumné společnosti s pevně stanovenými normami dalo očekávat.

Principy přenosu negativního typu chování se snaží vysvětlit teorie deviantního chování.

Teorie deviantního chování (Wikipedia, on-line):

> *Teorie kulturního přenosu* - deviantnímu chování se učí člověk vždy v interakci s jinými lidmi. Deviantní chování vzniká v určitých subkulturách, ve kterých je považováno za běžné.

> *Teorie strukturálního tlaku* - v každé společnosti vznikají situace, na něž určitá část populace reaguje chováním odchylným od normy (tedy např. „chudoba plodí zločin“).

> *Kontrolní teorie* - vysvětluje deviantní chování oslabením či absencí sociální kontroly: důvodem ke konformnímu jednání je existence sociální kontroly.

> *Etiketizační teorie* neboli *labelling* - chápe deviaci jako výsledek označování za devianty. Hlavně na etiketizační teorii je vidět, jak se dá i slovně dohnat k patologickému chování.

2.3.Právní delikty

- zaviněné porušení (resp. nesplnění) právní povinnosti;

- ohrožuje nebo porušuje významně chráněnou sféru společenských zájmů nebo hodnot (objekty deliktu).

2.3.1.Druhy právní odpovědnosti

- **veřejnoprávní** - právní vztah mezi delikventem a subjektem, který nebyl poškozen, např. státem:

- *trestní delikt* (trestný čin) - jednání pro společnost nebezpečné, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je více než nepatrný; rozhodují soudy; trestně odpovědné jsou fyzické osoby.
- *správní delikt* (administrativní delikt; přestupek) - nižší stupeň nebezpečnosti pro společnost než trestní delikt; rozhodují orgány ve správním řízení; správně odpovědné jsou osoby fyzické i právnické.
- *disciplinární delikt* - lze uplatnit pouze vůči osobám ve služebním nebo obdobném vztahu; rozhodují nadřízení osoby, která se deliktu dopustila.
- **soukromoprávní** - právní vztah mezi delikventem a **poškozeným**; sankce má restituční nebo reparační funkci:
  - ✓ *občanskoprávní delikt* (soukromoprávní delikt) - majetková nebo jiná újma fyzické nebo právnické osobě porušením norem soukromého práva.
- **ústavněprávní odpovědnost -** zasahuje do oblasti právní i do oblasti politické; subjekt odpovídá za následek svého jednání, i když tento následek osobně nezavinil = právní odpovědnost objektivní.

2.3.2. Další členění odpovědnosti

- **objektivní odpovědnost -** odpovědnost za následek bez ohledu na zavinění.

Sankce mají funkci restituční a reparační(v ústavněprávní odpovědnosti převážně disciplinární), může mít druhy speciální odpovědnosti - např. odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kdo nemohou posoudit následky svého jednání; za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků; za škodu způsobenou na vnesených nebo odložených věcech apod.

- **subjektivní odpovědnost -** odpovědnost za zaviněné porušení právní povinnosti.

  Zaviněné porušení právní povinnosti má 4 prvky:

1/ objekt deliktu - právem chráněný zájem, který je deliktem ohrožen nebo porušen.

2/ objektivní stránka deliktu - vnější stránka protiprávního jednání

- ✓ protiprávní jednání jako projev vůle;
- ✓ škodlivý následek - vznik újmy na chráněném zájmu, resp. hodnotě;
- ✓ příčinnou souvislost mezi protiprávním jednáním a následkem.

3/ *subjekt deliktu* - způsobilý delikvent; v případě fyzické osoby otázka věku a duševního zdraví.

4/ *subjektivní stránka deliktu* - vnitřní stránka protiprávního jednání.

- ✓ motiv (= dlouhodobá pozitivní nebo negativní orientace delikventa);
- ✓ pohnutku (= momentální podnět jednání);
- ✓ zavinění (= vnitřní psychický vztah delikventa k protiprávnímu jednání a jeho následku).

2.3.3. Zavinění a jeho formy

Rozhodující složkou subjektivní stránky deliktu je **zavinění**, které se skládá z prvků **vědění** a **vůle**.

- ➢ **jednání úmyslné**:
  - ✓ *úmysl přímý* - delikvent věděl, že svým jednáním může způsobit škodlivý následek a chtěl jej způsobit;
  - ✓ *úmysl nepřímý* - delikvent věděl, že svým jednáním může způsobit škodlivý následek a s jeho případným způsobením byl srozuměn.
- ➢ **jednání nedbalostní**:
  a. *nedbalost vědomá* - delikvent nechtěl svým jednáním způsobit škodlivý následek, věděl ale, že jej způsobit může, a bez přiměřených důvodů spoléhal, že jej nezpůsobí;
  b. *nedbalost nevědomá* - delikvent nevěděl, že svým jednáním může způsobit škodlivý následek, avšak vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům to vědět měl a mohl.

2.3.4.Okolnosti vylučující protiprávnost jednání

- ✓ *nutná obrana* - odvracení bezprostředně hrozícího nebo trvajícího útoku;

- ✓ *krajní nouze* - odvracení nebezpečí hrozícího zájmu chráněnému právem;
- ✓ *oprávněné použití zbraně* – hlavně u příslušníků ozbrojených složek státní moci; použití zbraně musí být v souladu s právními předpisy.

2.4.Přestupky

Ne vždy mládež páchá přímo kriminální činnost. Je ale dost přestupků, o kterých ani nemusí vědět, že jsou podle vyhlášky postižitelné. Delikty tohoto druhu jsou relativně běžné – lidé bydlící v okolí restauračních zařízení by zajisté mohli vyprávět o rušení nočního klidu nadměrnými hlasovými projevy podroušené mládeže. Plakátování – samozřejmě mimo vyhrazené placené prostory je v dnešní době reklamy také dosti častým prohřeškem. A kdo z majitelů psů po svých miláčcích uklízí?

Podle informací z internetových stránek Brna se v seznamu nejčastějších činností narušujících veřejný pořádek (Brno, 2009) nachází tyto činnosti:

- ✓ **Hazardní hry** - přestupek vzbuzování veřejného pohoršení podle § 47 odst. 1 písm. c/ zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů - sankce až 1.000,- Kč.

- ✓ **Nadměrné hlasové projevy** - § 127 zákona č. 40/1967 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

- ✓ **Neodklizení znečištění způsobeného psy/psích výkalů/exkrementů** - § 47 odst. 1 písm. d/ zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů - sankce až 1.000,- Kč.

- ✓ **Odkládání odpadků nebo odpadů mimo vyhrazená místa** - § 47 odst. 1 písm. h/ zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů - sankce až 50.000,- Kč.

- ✓ **Plakátování** - přestupek dle § 47 odst. 1 písm. d/ zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, nebo přestupek proti majetku dle § 50 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů - sankce až 15.000,- Kč.

- ✓ **Rušení nočního klidu** - § 47 odst. 1 písm. b/ zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů - sankce až 1.000,- Kč.

- ✓ **Sprejerství** - nejedná se o přestupek, řeší orgány činné v trestním řízení dle § 257b zákona č. 140/1961 Sb., Trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. V případě nedostatečné "výše nebezpečnosti pro společnost" se projednává jako přestupek proti majetku - sankce až 15.000,- Kč.

- ✓ **Vzbuzování veřejného pohoršení** - § 47 odst. 1 písm. c/ zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů - sankce až 1.000,- Kč.

- ✓ **Znečištění veřejného prostranství, veřejně přístupného objektu nebo veřejně prospěšného zařízení** - § 47 odst. 1 písm. d/ zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů - sankce až 1.000,- Kč.

2.5.Vybrané instituce zabývající se kriminalitou mládeže

Pokud se něco stane, je každému jasné, kam se má obrátit. Muži zákona přebírají případ a snaží se ho vyřešit. Co se ale děje, pokud vykoná nějaký delikventní čin mladistvý? Jaké má možnosti?

2.5.1.Policie České republiky

Policie je rozdělená na několik odborů, které mají různá pole působnosti. Ve spojení s kriminalitou mládeže je nutné zmínit se o těch, které se zabývají právě touto kategorií:

- **Kriminální policie a vyšetřování** (SKPV) je druhou nejpočetnější složkou. Dělí se na dva samostatné odbory:
  - ✓ *odbor obecné kriminality* – kriminalita obecná, majetková, násilná a mravnostní, kriminalita páchaná mládeží a na mládeži aj.;
  - ✓ *odbor hospodářské kriminality* - trestné činy hospodářské a majetkové: krádeže, zpronevěry, podvody, krácení daní, porušování autorských práv ad.¨

- **Skupina domácí násilí** - případy týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě.
- **Preventivně informační skupiny** (PIS) MŘ PČR další složka, jejímž úkolem je:
  - ✓ Šíření informací o páchání kriminality, o jejích příčinách a možných opatřeních k jejímu zamezení např. formou besed.
  - ✓ Poučení o vhodném způsobu chování, předcházející napadení.
  - ✓ Doporučování vhodné zabezpečovací techniky.
  - ✓ Spolupráce se státními orgány a institucemi.
  - ✓ poradenská, informační a propagační činnost.
  - ✓ Situační a sociální prevence (Policie ČR, on-line).

2.5.2.Probační a mediační služba

"Probační a mediační služba usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality" (Wikipedia, 2009, on-line).

V souladu s přístupy restorativní justice jde o platnou součást systému uplatňování alternativních trestů a alternativ k potrestání, vedoucí k začlenění pachatele do jeho sociálního prostředí a k obnovení jeho sociálních vztahů. Pro zdárné fungování tohoto systému musí být splněny základní požadavky na tento systém: transparentnost, pružnost, dostupnost a účinnost. Kvalita služeb je dnes zajišťována pomocí zavádění standardů kvality (PMS ČR, 2009., on-line).

- ✓ **Mediace - j**de o poměrně novou službu v oblasti trestní politiky. Unikátností tohoto oboru je sepětí sociální práce a práva, spolupracující na cílech činnosti organizace: *integraci pachatele, participaci poškozeného* a v neposlední řadě na *ochraně společnosti*. Zejména zapojení do procesu vlastního odškodnění a obnovení jeho pocitu bezpečí může vést k obnovení narušené důvěry ve spravedlnost.

Specifickou oblastí činnosti PMS je práce s dětmi a mladistvými. Specialisté na práci s mládeží zajišťují dle zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže výkon výchovných a trestních opatření, mezi které patří např. dohled probačního úřadníka na společensky prospěšné činnosti.

Velice důležitý a účinný je zejména rychlý vstup do případu - již v rámci přípravného řízení nabízí PMS spolupráci pachateli i jeho rodině. Může jít např. o nabídku vhodných programů i jiných výchovných opatření pro mladistvé. Pokud mladistvý a jeho zákonní zástupci přistoupí na tuto možnost, je tato situace zohledněna při samotném řízení u soudu.

Velkým přínosem je také možnost využití mimosoudního řešení dané situace – rychlá intervence, urovnání konfliktu a náhrada škody poškozenému jsou opatřeními odpovídajícími situaci mladistvého. Podnět k mediaci může vyjít od poškozeného, mladistvého i od jeho zákonných zástupců (PMS ČR 2, on-line).

- **Probace -** probační program je podle § 17 zákona č. 218/2003 Sb. O odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen zákon č. 218/2003 Sb.) „zejména program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimem omezení v běžném způsobu života, který směřuje k tomu, aby se mladistvý vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem, a k podpoře jeho vhodného sociálního zázemí a k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným“ (zákon č. 218/2003 Sb. , § 17 odst. 1).

Tento program se nedá uložit dítěti mladšímu patnácti let. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže pro případ osob mladších patnácti let počítá s možností uložení opatření a to „zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče“ (§ 93 odst. 1 písm. b).

Podmínkou adekvátnosti a vhodnosti probačního programu je nejen zohlednění potřeb mladistvého, ale i zájem společnosti. V dnešní době je v sociálních službách kladen velký důraz na tzv. informovaný souhlas, což v tomto případě znamená, že mladistvý musí být přiměřeně svému věku a chápání seznámen nejen s obsahem, dobou trvání, podmínkami, ale i se sankcemi ukládanými v případě nedodržení či porušení

programu. Teprve po seznámení se všemi podmínkami programu lze po mladistvém žádat souhlas s účastí na tomto programu, který ale může být účastníkem kdykoliv odvolán.

Financování těchto programů je založeno na dotacích, pro jejichž poskytnutí je základní podmínkou zohlednění konkrétních problémů daného regionu a snižování rizik opakování trestné činnosti.

Probační programy jsou uskutečňovány jednotlivými středisky Probační a mediační služby, se kterými na programech spolupracují i nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Příkladem dobré praxe je např. nízkoprahové zařízení Kotelna ve Zruči nad Sázavou, které ve spolupráci s Probační a mediační službou Kutná Hora a terénními a sociálními programy z Kolína poskytuje pomoc, podporu a informace dospívajícím a mladým dospělým, ohroženým společensky nežádoucími jevy, a tím přispívat k jejich začlenění do společnosti (Šůstková, in Mladá fronta DNES, str. 5, on-line).

Sankce, kombinující prvky dohledu, pomoci a kontroly se obecně ukazují účinnějšími než přístupy uplatňované u nás až do poloviny 90. let: podmíněné odsouzení bez jakéhokoliv dohledu a pomoci, jehož výsledkem byla ve většině případů recidiva, popřípadě ještě závažnější delikt.

Za příčinou kriminality mládeže se dají hledat i ryze moderní faktory: hospodářská krize, urbanizace společnosti, chudoba, příslušnost ke společenské vrstvě, nezaměstnanost, orientace mládeže, vliv médií ad. S modernizací se objevují i nové problémy – snižování věku prvních zkušeností s návykovými látkami, drogová scéna ovládající diskotéky, patologické hráčství, ale problémy se mohou objevit i v souvislosti se sportovní činností – příkladem mohou být inlinoví hazardéři na silnicích nebo na chodnících.

Diskutovaným kontroverzním problémem dnešní doby je snížení hranice trestní odpovědnosti z původních 15 let na 14 let. Podle některých zdrojů dochází ke zvyšování kriminality mládeže, někdo naopak tvrdí, že čísla udávající počty případů spáchaných mládeží jsou stejná, ne-li nižší, než dříve.

Snad ze všech médií se na nás každý den valí informace o stále častějším a brutálnějším kriminálním chování mládeže. Vzhledem k tomu, co ukazuje tabulka,

tedy že zmiňovaná kriminalita má přinejmenším stagnující charakter, vypadá to, že se i my stáváme oběťmi zkreslovaných zpráv, šířených médii.

Podíl podmíněných odsouzení pod dohledem probačního úředníka vytrvale narůstá. Velice kladně se dá zhodnotit fakt, že narůstá počet případů, kdy je uloženo některé z výchovných opatření, např. výchovná povinnost nebo probační program ve formě sociálně-psychologického výcviku, antiagresivního tréninku, krátkodobé odvykací protialkoholní a protidrogové terapie apod. O tom, že je pojetí s nutností přímé konfrontace se způsobeným problémem a s následky svého chování daleko účinnější, snad nemůže polemizovat vůbec nikdo.

Ještě přínosnější by ale bylo, pokud by se začalo s masivnější prací na poli sociálním a pedagogickém, aby se přenesla nutnost řešení problému až v souvislosti s terciární prevencí alespoň do fáze prevence sekundární. Jednou z účinných forem pomoci je kvalitní vyplnění volného času dětí a mládeže.

„Každé nebezpečí ztrácí něco na své hrozivosti, seznámíme-li se s jeho příčinami.“
(K. Lorenz, in Skok, 2007, s. 1)

3. Prevence sociálně patologických jevů

„Prevence (z lat. praevenire, předcházet) znamená soustavu opatření, která mají předcházet nějakému nežádoucímu jevu, například nemocem, drogovým závislostem, zločinům, nehodám, neúspěchu ve škole, sociálním konfliktům, násilí, ekologickým katastrofám a podobně. Taková opatření se nazývají preventivní“ (Wikipedie, on-line). Strukturu fungování prevence v našem kraji uvádím v přílohách – tabulka č. 2.

V minulém režimu bylo přistupováno pouze k represivním opatřením. O prevenci se téměř nemluvilo – ani ve školství, ani v jiných oborech. Snad jen medicína svým očkováním (profylaxí) spadala do této kategorie, ale tím také jejich preventivní opatření končila.

V dokumentech MŠMT (Miovský, 2007, s. 5-6) je zmínka, že se před rokem 1989 týkala prevence alespoň alkoholu a tabáku, i když o její účinnosti by se asi podle dalšího dalo pochybovat: „Lektoři veškerých preventivních aktivit byli většinou starší lékaři a jejich působení spočívalo převážně v besedách, které měly charakter zastrašování, zákazů, mentorování apod. Často se jednalo o monotónní čtení přednášky, osvícenější lékaři nabídli alespoň možnost zodpovězení dotazů, diskuse byla téměř nemožná. Všechny aktivity ve školách byly jednorázové, většinou až ve vyšších ročnících základních škol.“

Podle zmíněné zprávy se od roku 1989 situace ve školství díky možnosti mezinárodních projektů začíná zlepšovat. K problematice našich nečastěji užívaných návykových látek, kterými jsou cigarety a alkohol, přibyly drogy, o kterých do té doby u nás nebyly téměř žádné informace.

Dnes, o 10 let později, je situace v oblasti prevence na dobré úrovni. Nacházíme ji snad ve všech oborech lidské činnosti – ve zdravotnictví přijímáme preventivní opatření proti hrozícím pandemiím (chřipka, SARS, prasečí chřipka), v dopravě se pomocí preventivních opatření snažíme zabránit stále častější nehodovosti, právní

odvětví se preventivně snaží předcházet recidivám zločinnosti, školy se prevencí brání proti šíření šikany a jiným jevům.

✓ Pohled ekonoma: účinná prevence, i když je finančně náročná, vyjde v konečném zúčtování daleko levněji, než výdaje za nápravná opatření napáchaných škod.

✓ Z lékařského hlediska: některé vzniklé škody jsou fatální, bez možnosti nápravy, nebo s celoživotními následky, jak tomu může být u narkomanů, anorektiček, obětí násilí a agrese. Prevencí lze zachránit zdraví i život.

✓ Psycholog, psychiatr: škody napáchané na duševním zdraví jsou neodbytným průvodcem všech patologií. Následky mohou být různorodé – sebepoškozování, suicidita, agrese, nepřizpůsobivé jednání apod., a také značně dlouhodobé. Rodič, zvyklý na agresivní výchovu, tak s velkou pravděpodobností přenese tyto stereotypy na své dítě, to potom na své…I v těchto případech může prevence zachránit život jedince nebo oběti.

3.1. Rozdělení prevence

Rozdělení prevence s možnostmi opatření a realizace jsem pro přehlednost umístila do tabulky. Nutnou podmínkou veškerých preventivních opatření je jejich efektivita, zahrnující ve všech úrovních kvalifikovanost, důvěryhodnost, komplexnost, využívání moderních a rozmanitých strategií.

Typ prevence	Příjemce, adresát opatření	Možnosti pomoci, forma	Podmínky efektivity programu
Primární	Veškerá populace	Zkoumání příčin a podmínek jevů, možnosti předcházení těmto jevům, Street Law, COPE, hraní her, rolí, přednášky, besedy,psychohrátky	Včasný začátek, soustavnost, dlouhodobost, důvěryhodnost prezentace ad.
Sekundární	Ohrožené skupiny, např. etnické menšiny, mládež aj.	Zachycení příčin soc. pat. jevů, zabránění jejich šíření či prohlubování; divadlo Forum, psychohrátky, psychoterapie,	Moderní přístupy, využití peer programů, dodržení specifik oblasti, pozitivní modely pro ztotožnění,

Terciární	Osoby, které se již patologického jednání dopustily – jedinci propuštění z výkonu trestu, osoby po léčbě závislosti apod.	integrace Resocializace, a tím zabránění recidivy a relapsu jevu; harm-reduction, substituční programy	zahrnutí celé šíře spektra ad. Praktičnost v přístupu, získávání relevantních dovedností, postupné snižování dostupnosti návykových látek ad.

3.1.1.Primární prevence

- ✓ všechny aktivity a činy, které mají za úkol změnit názory, postoje a chování lidí tak, aby u nich nedošlo ke vzniku daného nežádoucího jevu (vzniku závislosti na návykových látkách, kriminálního chování, rasismu, atd.); učí řešit problémy a naplňovat potřeby;
- ✓ rozdělujeme ji na *nespecifickou* (sebepoznávání, sebeúcta, zvládání sociálních rolí a vztahů, komunikace, předcházení a řešení problémů, asertivita, rozvíjení schopností a odpovídajících zájmů, včetně pohybu a sportu) a *specifickou* (aktivity pro jedince, u kterých lze usuzovat na další negativní vývoj - prevence před exklusí);
- ✓ důležitými faktory v rozlišování primárně preventivních programů jsou: *kdo a s jakým vzděláním program realizuje* - peer, student, profesionální preventista aj.; *forma práce* - besedy, interaktivní formy práce, nácvikové, zážitkové aj.;
- ✓ z hlediska časovosti dělíme na : *dlouhodobé, střednědobé, krátkodobé a nárazové;*
- ✓ z hlediska cílové populace jsou: *komplexní, populačně cílené, populačně náhodné* (Miovský, 2007, s. 15,16)

Jako velice vhodný preventivní program pro každou skupinu obyvatel se jeví program Street Law – Právo pro každý den. Leták je v přílohách pod č 4. Vzhledem k tomu, že jsem tento program absolvovala, mohu potvrdit, že jde o zajímavou neformální výukovou metodu, využívající mimo jiné i hraní v rolích. Seznamuje účastníky na konkrétních situacích, jak se mají chovat - např. v případě, že půjčí kamarádovi peníze a ten je nevrací, jak vypadá projednávání případu před soudem atd.

Příklad jedné lekce je uveden v příloze č. 5. Ke každé lekci jsou nakonec uvedeny zákony, které se danou problematikou zabývají. Jako přílohu č. 6 jsem uvedla příklad přestupků a trestných činů mladistvých, který v této práci poslouží i jako podklad ke kriminalitě mládeže. Firma pořádala i projekt na podporu mediální výuky pod názvem Rozumět médiím.- příloha č. 3. K programu je vypracovaná kvalitní učebnice s texty pro vyučující i pro děti.

3.1.2. Sekundární prevence

- ✓ předcházení vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte, narušení jeho zdravého vývoje, zmírňování nebo odstraňování příčin nebo důsledků již vzniklých poruch chování;
- ✓ přímá strategie orientovaná na jedince a skupiny kriminálně rizikové, na potencionální pachatele i oběti;
- ✓ zaměřuje se i na ochranu materiálních hodnot, které bývají objektem zájmu delikventů;
- ✓ snaží se pracovat s celou rodinou.

3.1.3.Terciární prevence

je až tou poslední možností. Dochází k ní v případě, že primární a sekundární prevence nebyla vůbec uskutečněna, nebo:

- ✓ byla provedena nevhodnou či nepřijatelnou formou;
- ✓ nebyla dostatečně důsledná a dlouhodobá;
- ✓ byla nepřesvědčivá, nedůvěryhodná;
- ✓ zacílení bylo velmi úzké, neobsáhlo celé spektrum možných problémů;
- ✓ vlivy okolí byly přesvědčivější ad.

Kratochvíl (2002, s. 17) formuluje cíle psychoterapie. Tyto cíle se ale dají aplikovat i na terciární prevenci – ať už lékařskou, psychologickou, sociální i jinou:

1/ Odstranění chorobných příznaků.

2/ Reedukace, resocializace, reorganizace, restrukturace, rozvoj či integrace pacientovy osobnosti.

Pro větší srozumitelnost uvádím pár konkrétních příkladů následků sociálně patologických jevů a možnosti jejich nápravy jednotlivými profesemi – jde pouze o zjednodušený nástin dané problematiky.

Profese	Sociálně patologický jev	Následek, koho se pomoc týká	Okamžitá léčba	Reedukace, resocializace ad.
Lékař	Ambiciózní styl výchovy, rozvod rodičů	Anorexie	Hospitalizace, výživa	Spolupráce s psychologem, s rodinou na odstranění příčiny, další sledování zdrav. stavu
Sociální pracovník	Nezvládnutá agresivita, alkoholismus	Týraná matka s dítětem	Umístění do azylového zařízení	Řešení důvodu týrání, pomoc s řešením ekonomické, bytové situace,spolupráce se soudem
Psycholog, psychiatr	Brutální styl výchovy	Týrané dítě	Stanovení a vykonání účinné terapie	Podnět k řešení problému – soud, případné zbavení rodičovských práv.
Pedagog	Šikana	Šikanované dítě	Řešení úrazu zapříčiněného šikanováním	Podílení se spolu s ředitelstvím, rodiči a třídním kolektivem na odstranění šikany ve třídě i ve škole.
Policista	Útěk z domova	Dítě - utečenec	Vyhledání dítěte	Řešení příčiny útěku, stanovení opatření
Mediátor	Krádež	Problémové dítě	Pohovor, domluva na řešení	Svolání schůzky, řešení případu i důvodu

Pokud tedy dojde k situaci, že se musíme zabývat až terciární prevencí, je důležité uvědomovat si, že nestačí pouze řešit následky - celostní řešení situace je důležité v každém oboru. Pokud by se toto pravidlo důsledně dodržovalo, možná by nemuselo tak často při projednávání obzvláště závažných zločinů, hlavně v souvislosti s týráním dětí, ze soudních síní zaznívat.

- ✓ …kdyby doktor pouze neošetřoval rány, ale zabýval se i jejich příčinou… možná nemusela situace vygradovat až k vraždě;

- ✓ kdyby sousedé upozornili na křik, opakovaně vycházející z bytu...mohlo vše dopadnout jinak (kéž by všechny týrané děti měli všímavé sousedy, jako tomu bylo v případě tzv. Kuřimské kauzy);
- ✓ kdyby sociální pracovník netrval za každou cenu na ponechání dítěte v rodině a dal podnět k odebrání dítěte…nemuselo skončit v nemocnici s popáleninami na více než polovině těla;
- ✓ kdybychom se více věnovali tomu, že se syn choval jinak, než obvykle, že byl smutný, nevšímavý, vracel se domů potrhaný, nechtělo se mu do školy…mohli jsme zabránit suicidnímu jednání…….

Těch kdyby je nepočítaně. Všechny tyto případy mají ale jedno společné - dokazují, že včasná a důsledná prevence sociálně patologických jevů je naprosto nezbytná ve všech oborech lidského konání.

„Ale když tak malý princ šel dlouho pískem, skalinami a sněhem, stalo se, že objevil konečně cestu. A všechny cesty vedou k lidem.“

(De Saint-Exupéry, 2009, s. 67)

3.1.4. Minimální preventivní program

- ✓ závazné minimální preventivní opatření pro školy a školská zařízení;
- ✓ opírá o všeobecné zásady efektivní primární prevence, sestavených na základě zkušeností odborníků u nás i ve světě;
- ✓ systémová a koordinovaná strategie aplikování preventivních aktivit v dostatečně raném věku; věkově přiměřené, různorodé a aktivizující metody; nabízení pozitivních alternativ chování a životních cílů; využívání peer prvků; výcvik sociálně psychologických dovedností včetně odmítání nabídky; nabídka aktivit pro smysluplné využívání volného času; respektování rizikových faktorů; aktuálnost a pravdivost poskytovaných informací; informování o poradenských možnostech; sledování efektivity opatření (Miovský, 2007, s. 10).

4. Volný čas

„Jsou jiné, radikálně se změnilo prostředí, v němž vyrůstají. Jejich svět je ohraničen televizní obrazovkou, obrazovkou počítače, displejem mobilního telefonu. Komunikují pomocí SMS, s rodiči se vidí celý den jen o dovolené. Ani by je nenapadlo, že by mohly pracovat, byť v domácnosti nebo na dvorku. Jejich volný čas je jejich majetek“
(Černá, 2007, on-line).

4.1. Pojem volný čas

Na otázku, co je to volný čas, odpovídá Němec (2002, s. 17), že „je to čas, v němž člověk svobodně volí a dělá takové činnosti, které mu přinášejí radost, potěšení, zábavu, odpočinek, které obnovují a rozvíjejí jeho tělesné a duševní schopnosti, popř. i tvůrčí schopnosti.“

Podle osobní zkušenosti by tato odpověď zřejmě neuspokojila některé křesťany. Setkala jsem se s neskrývaným nepochopením trávení volného času, tedy doby odpočinku, právě tvůrčí činností. Tato skupina souhlasila pouze s obnovou a rozvojem duševních sil, tedy meditacemi a podobnými aktivitami. Jiný názor nebyla ochotna akceptovat.

„Volný čas je doba, kdy člověk koná činnosti podle své vůle takovou intenzitou, aby si odpočinul, bez záměru produktivity pro prospěch společnosti“ (rekreologie,on-line, s. 1).

Definice volného času podle Dumazediera:

„Volný čas je komplex aktivit mimo pracovní, společenské závazky, jimiž se jedinec zabývá ze své vůle, aby si buď odpočinul, pobavil nebo svobodně zdokonaloval svou tvůrčí kapacitu“ (Odpočinek – volný čas – rekreace a rekreologie, on-line, s.5).

I když každá definice zní jinak, rovnice, kterou můžeme vytvořit, hovoří stejně:

Den – (práce + pracovní povinnosti) – dojíždění – (spánek + hygiena)

– (domácnost + péče o dítě) = čas pouze pro sebe

4.1.1.Rozdíly ve využívání volného času

Volný čas neznamená pro každého to stejné. Pro někoho může jít pouze o čas pro další práci:

- ✓ soukromý obchodník, který po příchodu ze svého podniku začne dělat kancelářskou práci, kterou v pracovní době nestihl;
- ✓ osamělý, finančně nepříliš dobře zabezpečený rodič, přicházející z hlavního pracovního poměru a odcházející do vedlejšího;
- ✓ člověk, mající u domu menší hospodářství - po příchodu ho čeká jeho obstarání;
- ✓ pedagog, chystající si podklady pro výuku na další den;
- ✓ dobrovolník, pracující ve svém volném čase pro některou z volnočasových či jiných institucí ad.

I když jde o práci, ne každý to tak vnímá. Pro někoho tyto aktivity mohou znamenat relaxaci – práce na zahrádce může znamenat příjemný protiklad sedavému zaměstnání; žena, sedící osamoceně celý den v kanceláři, po večerech pracující v divadle jako uvaděčka přijde mezi lidi a dostane se jí i kultury, na kterou by zřejmě neměla jinak dostatek financí.

Podle mého názoru se ale stejně o práci jedná. Práce nazývaná relaxací by mi jako náplň volného času nevadila – nakonec sama vyrábím ve svém volném čase korálky. Rozdíl ale spatřuji v tom, že já je mohu vyrábět kdykoliv, když na to mám chuť a náladu. Další pracovní poměr nebo starost o hospodářství je ale zavazující- nejde si jen tak říct: Dnes to dělat nebudu nebo dnes do divadla nepůjdu…A právě v momentu možnosti volby spatřuji rozdíl mezi prací a relaxací.

- ✓ Někdo by tento čas rád využil ke své relaxaci, ale ekonomické, sociální, kulturní, zdravotní či jiné okolnosti mu v tom brání.
- ✓ Mezi dětmi narazíme i na skupinu, která by ráda trávila volný čas podle svého, ale většinou ambiciózními rodiči je nucena k neustálému přebíhání z jednoho kroužku do druhého, navíc s potřebou vyniknout, být nejlepší. Vše se děje pod heslem „Dělám pro tebe jen to nejlepší“ (Rogge, 1996, s. 34), popř. „ to jsem si já v mládí nemohl dovolit…“. Takovéto požadavky vyžadují přesný plán

a funkční časovou organizaci. Dítě, které v mládí zažívá takovouto organizaci, potom může narážet na problémy s neschopností samostatně vyplnit svůj volný čas.

To, kde a jak budeme trávit svůj volný čas, záleží na spoustě okolností: osobnostních vlastnostech, socioekonomických možnostech, zálibách, kulturním zázemí, geografických možnostech, náboženství, dostupnosti, nabídkách, zdravotnickém zázemí, politickém i historickém pozadí, ale i na tom, jakou funkci i jakou práci zastáváme. Jiné bude ve městě i na vesnici, jinak bude trávit svůj volný čas – jestli nějaký bude mít, ředitel nadnárodního podniku, jinak student, jinak bude tento čas trávit člověk z českého města, z africké vesnice i z americké metropole. Využití volného času je tedy závislé na biologických podmínkách, kulturních zvyklostech, geografických a socioekonomických podmínkách, stupni rozvoje společnosti, vzdělanosti, výchově a také osobnostních charakteristikám jedince.

Autoři definic volného času se shodují vtom, že je jedno, zda čas pro sebe člověk tráví sám nebo ve skupině, ale vždy to má být tak, aby byl se svým výběrem spokojen, a aby mu jeho volba poskytla to, co v danou chvíli nejvíce potřebuje – pobýt jen sám se sebou nebo s partou kamarádů, doma nebo v přírodě, při sportu nebo při odpočinku

„Volný čas je nejdůležitější součást našeho života.“

Denis Diderot.(Život, člověk, lidi, 2008, on-line)

Teorie volného času uvádí, že by denní režim měl být rozdělen cca na tři stejné časové úseky: **8 hodin práce + 8 hodin spánek + 8 hodin volný čas**. Já bych tuto teorii přiřadila adolescentům. Pro dospělé by asi časová dotace jednotlivých úseků musela být dost přehodnocena. Málokdo asi věnuje spánku celých 8 hodin, a naopak pracovní úkony budou zabírat čas i z položky volný čas – 8 hodin je průměrný člověk v práci, ale potom se jen málokdo vyhne nějakým pracovním úkonům v domácnosti.

Podle soukromého miniprůzkumu, který jsem podle dané rovnice provedla na jedincích v okruhu známých – i když nešlo o vzorek reprezentativní, byly zastoupeny profese od dělnických po manažerské, bydliště město i vesnice, věk v rozmezí 36 – 49 let, počet 42 lidí, všichni jedinci daného vzorku byli ženatí/vdané nebo rozvedení: hodnota volného času se ve všední den pohybovala průměrně okolo 1 hodiny. Větší

výkyvy byly dané počtem hodin věnovaných spánku – při menší potřebě spánku zbyla větší časová dotace na volný čas. Je celkem zajímavé, zkusit si během týdne zapisovat, co jsme dělali – možná, že vypočítané hodnoty některé zarazí a mohli by vést i k uvědomění, že volný čas, který má být věnovaný regeneraci fyzických i duševních sil, je opravdu nezbytný. Tzv. civilizační nemoci – tedy následky stresu, napětí, nepřiměřeného životního tempa v kombinaci s faktory životního prostředí i jinými by potom mohly mít ustupující tendenci. Kdysi jsem slyšela heslo: Lidé, zvolněte! Souhlasím s ním, přidávám:A regenerujte!

4.1.2.Funkce volného času

podle Dumazediera (Odpočinek – volný čas – rekreace a rekreologie, on-line, s.5).

1. odpočinek (délassement), zotavení, reprodukce pracovní síly = odstranění únavy, fyzických a nervových poruch;

2. rozptýlení (divertissement), zábava, kompenzace, únik z monotónnosti práce;

3. rozvoj osobnosti (développement) fyzický, kulturní, sociální.

K funkcím patří i duševní rozvoj osobnosti. Jak je vidět již z prvního odstavce, plní nakonec i ekonomickou funkci – jde o reprodukci pracovní síly, tedy jak zaznívalo už v renesanci – odpočinek musí být takový, aby byl člověk po něm schopný dál pracovat.

V práci častokrát zmiňuji slovní spojeni **vhodné či adekvátní trávení volného času.** Pokud budeme chtít zjistit, zda náš volný čas tyto splňuje parametry, musíme si odpovědět na otázky:

- ✓ Jaký cíl sleduje náš volný čas?
- ✓ Je to opravdu regenerace psychických a fyzických sil, rozšíření obzoru nebo kvality osobnosti?
- ✓ Nejde pouze o název, pod kterým se skrývá opět práce?

Všeobecná deklarace lidských práv je jako jeden z právních dokumentů, v článcích 22 až 27 stanovuje ekonomická, sociální a kulturní práva, na které má každý člověk nárok. Mezi ně patří i:

- ✓ Právo na odpočinek a volný čas.

O čase

„Dobrý den," pozdravil malý princ.

„Dobrý den," řekl obchodník.

Byl to obchodník s patentními pilulkami utišujícími žízeň. Když člověk polkne jednu týdně, nemusí už pít.

„Proč to prodáváš?" zeptal se malý princ.

„Je to velká úspora času," odpověděl obchodník. „Znalci to vypočítali. Ušetří se padesát tři minuty za týden."

„A co se udělá s těmito padesáti třemi minutami?"

„Co kdo chce… "

Kdybych já měl padesát tři minuty nazbyt, řekl si malý princ, šel bych docela pomaloučku ke studánce…

(Saint-Exupéry, 200

4.1.3.Volný čas dětí a mládeže

Volný čas mládeže je specifický v tom, že je ho podstatně víc. Faktory, ovlivňující trávení volného času, jsou stejné. Navíc se ale přidává to, že se svým volným časem nemůže dítě zacházet úplně svobodně – záleží i na rodičích, jak bude využit. Důležité je přihlédnutí k věkovým zvláštnostem, možnostem a omezením (viz. 1. kapitola).

4.1.4.Možnosti využití volného času

Kromě využití volného času doma můžeme využívat i nejrůznějších organizací, které tuto činnost zajišťují. A protože dochází v této oblasti k velkému rozvoji, přibývá i organizací.

V souvislosti s rozvojem možností v této oblasti a s nesprávným stylem výchovy (viz. 1. kapitola) je nutné si uvědomit možnosti zneužití volnočasových aktivit, ke kterým stále dochází:

„Dnes je tolik nabídek, jak naplnit volný čas. A tak jí také děláme program.“ „Váš muž a vy?“ Oba přikyvují. „A Julie?“ „Nu… ano, odmlouvá, když má jít na flétnu nebo na cvičení. Ale když už je tam, tak to jde. Chce to jen překonat.“ (Rogge, 2006, s. 15).

4.2. Instituce

Podle MŠMT (Volný čas a prevence u dětí a mládeže, s.11, on-line) existují tyto instituce:

- ✓ občanská sdružení dětí a mládeže;
- ✓ občanská sdružení a další nevládní organizace pracující s dětmi a mládeží;
- ✓ tělovýchovné spolky;
- ✓ školní družiny;
- ✓ školní kluby;
- ✓ střediska pro volný čas (Domy dětí a mládeže a Stanice zájmových činností);
- ✓ komerční organizace (sportovní a kulturní organizace apod.).

Tyto organizace doplňují působení rodiny, školy, města, kraje ad. subjektů.

Spektrum nabídek je dnes stále širší. Já si z dětství pamatuji v Brně na organizaci Pionýr, Dům dětí a mládeže Lužánky a Lidovou školu umění. Dnes přibývají centra, rozšiřují se aktivity. Celou škálu možností nabízí i církevní aj.organizace, které u nás do roku 1989 nemohly svou činnost naplno rozvíjet.

Nabídku brněnských organizací jsem mapovala v rámci této práce. Možnosti, které jsou nabízeny v jednotlivých městských částech Brna pro děti a mládež ve věku od 6 do 20 let, jsou uspořádány do tabulky č. 6, v tabulce č. 5 je shrnutí počtů klubů a jejich nabídek v těchto částech.

4.2.1.Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM)

Problém, který může stát v cestě využití nabídky volnočasových organizací, jsem již zmiňovala v úvodu této kapitoly. Může jít o rodinu a její vlivy, školu, vrstevníky aj. Pokud jsou tyto vlivy jakkoliv rušivé a natolik zasahují do formování osobnosti, nebudou s největší pravděpodobností využívány komerční nabídky organizací. Děti se budou srocovat s partami na ulicích, a z nedostatku jiné činnosti se dá předpokládat vznik patologického chování.

Moderním lékem na tento neduh jsou nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, jejichž rozvoj se rozhodl podporovat i komunitní plán, vycházející z analýzy potřeby uživatelů sociálních služeb.

Výhody služby:

- ✓ nízkoprahovost;
- ✓ ambulantní forma, streetwork;
- ✓ přístupnost;
- ✓ neomezení v čase dle otevírací doby –omezení pouze věkem a chováním klienta;
- ✓ možnost vstupu do procesu utváření a fungování služby klientem;
- ✓ možnost využívání dostupných potřeb pro všechny skupiny;
- ✓ zajištění návazné a následná péče;
- ✓ zprostředkování kontaktů na další pomáhající organizace;
- ✓ týmová spolupráce při řešení problému.

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež „poskytují služby neorganizovaným či sociálně ohroženým skupinám dětí a mládeže a alternativním, subkulturálním skupinám vyznačujících se specifickým životním stylem a konfrontací s obvyklými společenskými stereotypy“ (NZDM, 2003, on-line).

Činností a služeb, která tato centra poskytují, je více než dost. Pro přehled uvádím alespoň ty základní:

aktivizační a výchovná činnost, sociálně pedagogická - jako důležitý prvek prevence:

- organizování sportovních aktivit, zvyšování fyzické zdatnosti (plavání, fotbal, vybíjená, soutěže);
- zajišťování kulturních činností (zpěv, taneční vystoupení);
- vytváření pracovních příležitostí především pro obyvatele jednotlivých lokalit, v nichž se nacházejí komunitní centra;
- podporování vlastní iniciativy cílových populací;
- podporování výtvarné činnosti, umělecké.
- vzdělávací činnost:

- příprava dětí na vstup do školy (raná intervence);
- doučování a přípravu dětí a mládeže a dospělých k¨přijímacím zkouškám.
  - ✓ **poradenská činnost:**
  - ✓ konzultace v oblasti sociální, právní, psychologické.
- všeobecně poznávací aktivity:
  - ✓ pořádání výletů, exkurzí a letních táborů;
  - ✓ návštěvy divadel, muzeí, výstav, koncertů aj.
- pomoc při rozvoji místních komunit a aktivizace jejich zdrojů:
  - ✓ zařazování vhodných programů pro zvyšování psychické odolnosti;
  - ✓ minimalizace rizik sociálních konfliktů spojených s životem v subkultuře či neorganizované skupině;
  - ✓ podpora etnicity.

sociální práce:

- ✓ streetwork;
- ✓ pomoc při zvládání nepříznivých životních událostí a přijetí důsledků rizikového chování;
- ✓ poskytnutí místa pro setkávání

Tento výčet aktivit není samozřejmě konečný. Jako ostatní instituce v této oblasti se snaží i NZDM rozšiřovat svoje služby o další aktivity.

Omezujícím a limitujícím prvkem v této činnosti jsou finance. I když se tato oblast sociální práce dostává stále více do povědomí veřejnosti, její financování je stále závisí na získání dotací a grantů, jejichž poskytnutí je vždy nejisté. Plánování jakéhokoliv budoucího rozvoje tedy může ustrnout právě díky nejistotě, které sebou tato možnost financování nese.

5. Komunitní plánování sociálních služeb

V této kapitole nastíním první i druhý plán. První plán v tomto období pomalu končí, druhý už má svůj začátek, tedy nelehké plánovací období, za sebou. V současnosti probíhá připomínkování druhého plánu. Organizační struktura KPPS je uvedena v příloze jako tabulka č. 3 (Magistrát, Organizační struktura, on-line, upraveno).

5.1. Obecná východiska

„Komunitní plánování je způsob plánování sociálních služeb na úrovni obcí či krajů tak, aby odpovídaly místním specifikům i potřebám občanů v dané lokalitě, kteří se ocitli z různých důvodů ve stavu sociálního vyloučení. Cílem komunitního plánování je zajistit, aby sociální služby fungovaly a aby byly sociální služby:

- dostupné;
- kvalitní;
- transparentní, přehledné a srozumitelné pro uživatele;
- efektivně financované;
- reagující na potřeby uživatelů“ (IQ Roma Servis, on-line).

Komunitní plánování sociálních služeb je tedy ve své podstatě nekončící proces. Zahrnuje:

- ✓ vyhledávání potřeb v oblasti sociálních služeb;
- ✓ stanovování priorit;
- ✓ porovnávání potřeb s dostupnými zdroji.

Výsledkem celého procesu je komunitní plán jako kompromis mezi potřebami a zdroji jejich uspokojení (kpss.brno, on-line).

„Kdo je kdo v sociálních službách?

Sociální služby někdo zadává, někdo je poskytuje a někdo je užívá:

- Zadavatelé sociálních služeb – v celostátním měřítku jde o obce, statutární města, krajské úřady a ministerstvo (Ministerstvo práce a sociálních věcí). Co se týče Brna, je to pak samotné Statutární město Brno a jeho městské části.

- Poskytovatelé sociálních služeb – organizace a instituce, jež sociální služby poskytují či provozují. Jde o příspěvkové organizace zřizované krajem, městem či obcí, nestátní neziskové organizace či církevní organizace. Poskytovatelem může být i fyzická osoba (splňuje-li podmínky určené zákonem – standardy kvality a registrace sociálních služeb).

- Uživatelé sociálních služeb – lidé, kteří se potýkají s problémy vycházejícími z jejich nepříznivé sociální situace anebo jsou odkázáni na pomoc druhých. Např. jde o tělesně postižené, mentálně postižené, osoby bez přístřeší, seniory, příslušníky etnických menšin atd.

Tyto tři skupiny společně tvoří tzv. triádu, která je základem pro komunitní plánování sociálních služeb.“ (Magistrát, Co jsou sociální služby, 2008, s.4).

5.2. Komunitní plán sociálních služeb v Brně

V březnu 2006 byl zahájen proces 1. komunitního plánování sociálních služeb. Jeho cílem bylo vytvoření Komunitního plánu sociálních služeb města Brna do roku 2009. K tomuto kroku se přistoupilo z důvodu potřeby efektivnějšího plánování sociálních služeb ve městě. S rozvojem těchto služeb vznikají nové organizace, stávající organizace mají zájem na rozšiřování svých služeb, ale může se stát, že se tyto služby budou duplovat, a naopak oblasti bez potřebného pokrytí zůstanou nepovšimnuty.

Sociální nadační fond města Brna „Domovy potřebných“ byl spolu s partnery - Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, s Asociací vzdělavatelů v sociální práci a se Statutárním městem Brnem realizátorem tohoto projektu.

Při plánování služeb je vycházeno z tzv. komunitní triády – tedy ze spolupráce zadavatelů - zástupců města, politiků ad., poskytovatelů – neziskových a příspěvkových organizací, a uživatelů sociálních služeb. Velkým přínosem ve vyjednávání je možnost dialogu (IQ Roma Servis, on-line). Zapojení uživatelů služeb je přínosné pro vypracování plánu – přináší informace o skutečných potřebách a o problémech, které jim užívání sociálních služeb přináší.

5.2.1.Rozdělení kategorií

¨ Protože je jasné, že organizace nejsou zaměřeny na stejnou kategorii klientů, bylo nutné rozdělení do kategorií. To je uvedeno v následující tabulce, kde je konfrontováno s novým názvoslovím.

5.2.2. Fáze procesu

- ✓ Stanovení a formulace poslání plánování sociálních služeb.
- ✓ Získání politické podpory pro plánování sociálních služeb metodou komunitního plánování.
- ✓ Vytvoření organizační struktury a definování konkrétních kompetencí a odpovědností.
- ✓ Popsání sociální situace v daném území.
- ✓ Stanovení priorit.
- ✓ Zpracování plánu rozvoje sociálních služeb.
- ✓ Monitorování realizace opatření a aktivit.
- ✓ Vyhodnocení (IQ Roma Servis, on-line).

5.2.3.Cíl

Očekávaným výstupem bylo vytvoření opatření, která by vedla k zefektivnění služeb, zmapování situace ve městě, a díky tomu naplnění potřeb sociálně potřebných kategorií obyvatelstva.

V rámci projektu Zavedení komunitního plánování sociálních služeb byl realizován výzkum, jehož požadavkem bylo zjištění struktury poskytovatelů služeb, nabízených služeb, cílových skupin, dostupnosti, informovanosti o službách a problematiky, se kterou se poskytovatelé setkávají (Brno, on-line).

5.2.4.Priority a opatření v oblasti NZDM

Rozvoj sítě nízkoprahových a aktivačních center:

Priorita se zaměřuje na romské děti a mládež, kteří žijí v sociálně vyloučených lokalitách. Reaguje na vysoký počet zde žijících dětí a nedostačující kapacitu nízkoprahových služeb v lokalitě. Nízkoprahové kluby pro děti a mládež jsou místem, kde mohou děti a mladí lidé trávit smysluplně a v bezpečném prostředí volný čas a zároveň využívat podpory a pomoci kvalifikovaných pracovníků.

5.2.5. Výstup

V říjnu 2007 došlo ke schválení plánu zastupitelstvem města Brna. Priority byly odsouhlaseny, což bylo předpokladem pro jejich uskutečnění v praxi. V listopadu 2007 došlo k implementační fázi, a postupně i k realizaci navrhovaných priorit.

Jako další přínos bylo podle IQ Roma Servisu (on-line) vyhodnoceno setkávání se zástupci města i s ostatními poskytovateli služeb, což vedlo k předávání zkušeností, k možnosti společného plánování a navázání strategické spolupráce.

5.3. Komunitní plán 2010 – 2013

„Komunitní plánování sociálních služeb je v podstatě nekončící proces hledání potřeb v oblasti sociálních potřeb, stanovování priorit a následné porovnávání potřeb s dostupnými zdroji, ať už finančními, lidskými či materiálními“ (KPPS, on-line).

Principy a hodnoty komunitního plánování

Principy odlišující metodu komunitního plánování od jiných plánovacích postupů:

- ✓ důraz na aktivní roli uživatelů sociálních služeb a zastoupení jejich zájmů;
- ✓ zapojení širokého okruhu lidí;
- ✓ opakované ověřování závěrů s přáním lidí;
- ✓ důraz na vyjednávání a zplnomocnění veřejnosti kontrolovat postup rozhodování i uskutečňování plánu.

Hodnoty, na kterých je plánování postaveno:

- Bez uživatelů není KPSS.
- Posílení principů občanské společnosti.
- Bez dohody není KPSS.
- Triáda.
- Spolupráce.
- Veřejnost.
- Svoboda vyjadřování.
- Rovnost mezi všemi.
- Průběh je stejně důležitý jako výsledek.
- Řízení.
- Legitimita.
- Cyklický proces.
- Hledání nových lidských a finančních zdrojů.
- Řešit dosažitelné.
- Přání lidí je víc než normativy (kpss.brno, on-line).

Komunitní plán se vytváří na 3-5 let. Dokument, který je výstupem tohoto procesu, je v průběhu plánovacího období průběžně aktualizován.

5.3.1.Rozdíly v 1. a 2. KPPS

Druhý KPPS se opírá o výstupy prvního plánu a navazuje na ně. Jeho cíle – zlepšení a zkvalitnění stávajících služeb a rozvoj služeb nových, je stejný. Malá změna nastala u sestavení skupin podle cílových uživatelů. Po zkušenostech z prvního plánu a po změně v terminologii vyvstala potřeba přehodnocení některých kategorií, takže byly sestaveny tyto pracovní skupiny:

1. KPPS	**2. KPPS**
Senioři. Rodiny s dětmi.	**Senioři.** **Děti, mládež a rodiny.**

Osoby s duševním postižením.	**Osoby s duševním onemocněním.**
Osoby s mentálním postižením, autismem a kombinovaným postižením.	**Osoby s mentálním a kombinovaným postižením.**
Osoby s tělesným postižením.	**Osoby se zdravotním postižením.**
Osoby se smyslovým postižením.	**Osoby se smyslovým postižením.**
Společensky nepřizpůsobení.	**Osoby ohrožené sociálním vyloučením.**
Etnické menšiny.	**Romové a cizinci ohrožení sociálním vyloučením.**

5.3.2. Cíle a přínosy procesu KPSS

Cíle a zásady procesu KPSS v Brně zůstávají stále stejné: efektivita, kvalita, dostupnost sociálních služeb, otevřenost dialogu, zapojení uživatelů a rovnost účastníků.

Výstupem procesu KPSS v Brně je Komunitní plán sociálních služeb města Brna do roku 2009, který:

- ✓ bude reagovat na zjištěné potřeby v oblasti sociálních služeb;
- ✓ umožní účelnější rozdělování dotací poskytovaných městem;
- ✓ bude reálný a tudíž realizovatelný (KPPS, on-line).

Ke komunitnímu plánování jsem se dostala až od konce prvního plánu. Toho druhého jsem se ale aktivně zúčastňovala již od jeho počátku, mohu tedy potvrdit, že všechny principy jsou dodržovány. Ocenila jsem hlavně dialog i trialog, který na jednotlivých setkáních probíhal. Ne vždycky byl průběh zcela hladký, ale vždy byl brán jako začátek konstruktivního řešení dané problematiky.

Jediné, co vnímám jako nedořešené, je část skupiny poskytovatelů. Většinová skupina, které se plánování dotýká, je z řad neziskových organizací či organizací, které jsou registrovány jako poskytovatelé sociálních služeb. Protože pracuji v organizaci poskytující sociální služby bez registrace, plánování jsem se zúčastnila spíše v roli

pozorovatele, kterého se plánování netýká, protože bez registrace nelze do plánování vstupovat. A pokud vím, naše organizace nebyla jedinou, která by měla zájem vstupovat do tohoto plánování. I když i pouhé setkávání se se zástupci organizací, přehled o jejich pracovních nesnázích i úspěších a účast na projednávání a plánování sociální politiky města, je pro moje klienty přínosný.

To, čemu ještě moc nerozumím, je, že se uživatelé služeb nezúčastňovali více setkávání skupin. Jediní, kteří pravidelně docházeli, byli ti, kteří se zároveň stali uživateli i poskytovateli. Nebyla jsem jediná, kdo rozšiřoval informace o možnosti přednést svůj problém a zároveň se dozvědět, jaké možnosti jsou aktuálně nabízeny a s čím se počítá do budoucnosti. Toto zamyšlení se týká hlavně skupiny pro osoby s mentálním postižením. Mám pocit, a má práce mi to potvrzuje, že občas jsou tito rodiče hodně krátkozrací, a nedívají se, nebo se možná nechtějí dívat do budoucnosti. A právě tato skupina ve velké většině případů bude dříve či později na služby odkázaná. Je jasné, že jakékoliv změny nenastávají hned, a pokud jsou ve hře peníze, které musí někdo investovat, jde o záležitost dlouhodobou. Proč tedy rodiče nevyužijí možnosti plánovat služby tak, jak to bude jejich dítě vyžadovat a jak mu to podle jeho handicapu bude vyhovovat?

Přínos procesu KPSS v Brně již byl částečně naplněn. Upozorněním na danou problematiku, ať již zaznívala ze strany uživatelů nebo poskytovatelů, navázání kontaktů a v některých případech i partnerství, zmapování poskytovaných služeb a jejich nákladů, snad i zlepšení služeb na základě přímých zkušeností i výtek uživatelů, vytvoření adresáře pro snadnější orientaci uživatelů, ale i samotných poskytovatelů. Přínosné je i informování veřejnosti o těchto aktivitách, ať již na internetových stránkách statutárního města Brna, nebo možností vstoupit do tohoto jednání přítomností na konferencích (příloha 7) nebo možností připomínkování navrženého plánu. Tímto se původní trialog stává tetralogem (Balabán, 2008, s. 7) – vzájemnou komunikací mezi zastupiteli, uživateli, poskytovateli a veřejností.

Zda vynaložená práce bude mít i jiný efekt, teprve uvidíme. I když cíle byly stanovovány reálně, na základě zkušeností z 1. KPPS, hospodářská krize a jiné problémy mohou některé priority odsunout. Jsem ale přesvědčena, že základ je

vypracován, a případné reakce nejsou vyloučeny, takže je možnost reagovat na aktuální situaci.

S ohledem na klienty našeho centra jsem navštěvovala skupinu Děti, mládež a rodiny a Osoby s mentálním a kombinovaným postižením. Při stanovování priorit vyvstala ve skupině Děti, mládež a rodiny potřeba vypracovat analýzu, která se stala podkladem pro vypracování této diplomové práce.

5.3.3. Cílová skupina děti a mládež

Cílovou skupinou jsou rodiny sociálně potřebné, rodiny sice hmotně zajištěné, ale potýkající se s různými problémy (např.s výchovnými problémy u svých dětí), děti a mládež do 26 let a oběti domácího násilí. Pojetí této skupiny je dost široké, proto došlo v průběhu práce k jejímu rozdělení. Byla tak vytvořena skupina zabývající se problémovou mládeží a dětmi a mládeží s problémy, do které byly zařazeny zástupci nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, Modré linky, Policie, Persefony, Spondey, Inexu ad.

Druhou skupinu vytvořili zástupci organizací pro děti a rodinu, převážně pracovníci azylových zařízení, FSS MU, zajišťující službu asistent do rodiny, HoSt Home-Start, Diecézní charity aj.

Při sestavování plánu vyvstala potřeba provedení analýzy, vztahující se k problematice nízkoprahových zařízení pro děti a mládež:

„Priorita 1: Zajištění kvalitní sítě nízkoprahových zařízení pro děti a mládež

Opatření 1.1. Zkvalitnění stávajících nízkoprahových zařízení pro děti a mládež v Brně.

Opatření 1.2. Rozšíření terénní práce při nízkoprahových zařízeních.

Priority a adresář pro vybranou skupinu Děti a mládež je k nalezení na adrese www.brno.cz. Výstupy dotazníkového šetření jsou uvedeny v empirické části.

Na jednání podskupiny pro děti a mládež ohrožených sociálně patologickými jevy se účastníci shodli, že by bylo vhodné vypracovat analýzu, o potřebnosti služby nízkoprahových klubů v jednotlivých částech města Brna. Chyběl ovšem realizátor tohoto opatření. Zástupci

nízkoprahových klubů souhlasili s tím, že analýzu podpoří zpřístupněním potřebných informací“ (Žižlavská, 2009, s.2).

Proces Komunitního plánování sociálních služeb v Brně je nyní ve fázi připomínkovacího řízení. Dochází ke změně rytmu v setkávání jednotlivých skupin z frekvence 1x za měsíc na frekvenci 1x za čtvrt roku. Na setkáních budou probírány posuny v plánu, aktuality, a budou řešeny případné konkrétní změny, které mohou nastat v souvislosti s financováním jednotlivých projektů. Po dokončení analýzy potřebnosti nízkoprahových zařízení pro děti a mládež bude přistoupeno k vyhodnocení analýzy a stanovení dalšího postupu v naplňování této priority.

II.Empirická část

Výzkum byl zaměřen na zjištění množství volnočasových institucí v Brně, spokojenosti s množstvím, atraktivitou a dostupností nabídek volnočasových aktivit v jednotlivých městských částech. Výzkumná část má za úkol pomocí teoretických východisek dospět k praktickému poznání.

1.Teoretická východiska

Město Brno se pomocí Komunitního plánování sociálních služeb v součinnosti s nejrůznějšími organizacemi snaží ulehčit život svým obyvatelům, kteří mají nějaký handicap, a je lhostejno, zda jde o problém zdravotní nebo sociální. K tomu jim pomáhají úřady jednotlivých městských částí – tabulka č. . Odbory sociální péče, zabývající se péčí o rodiny a děti, jsou zaměřeny na výkon sociálně právní ochrany dětí. V rámci toho provádí poradenskou, výchovnou a návštěvní činnost dětem i rodinám, předkládají návrhy na nařízení ústavní výchovy, vystupují u soudních jednání, zastávají funkci opatrovníků nezletilých dětí ad.

Pedagogika volného času je novější disciplínou, která se dnes stále více dostává do popředí. Protože ne každému je dostupná možnost zvoleného trávení volného času, a naopak pro někoho je nedostupná nabídka pomocné ruky při řešení nejrůznějších problémů, výzkum nabízí propojení této pedagogické disciplíny se sociální sférou, jejíž význam vykazuje také stoupající tendenci.

Moderní doba sebou přináší překotný rozvoj techniky, která nahrazuje lidskou práci, takže by se mohlo zdát, že téma volného času je na vrcholu. I přes současnou ekonomickou krizi se zdá, že se socioekonomické podmínky rodin zlepšují, takže základní předpoklady pro kvalitní trávení volného času by měly být vytvořeny. Čas i finanční stránka by měla být zajištěna.

Ale to opravdu tak?

V rodině podnikatele či manažera, kde s největší pravděpodobností nebudou finanční problémy, dá se předpokládat problém s časem. Pokud se někdo chce ve stále se rozvíjející konkurenci udržet a prosperovat, musí vkládat do své práce především

svůj čas. Naopak ten, kdo bude mít času dostatek, nebude mít asi dostatečné finanční prostředky na uspokojení všech svých zálib.

Výsledkem by mohla být mládež, která má sice dostatek volného času, a:

a/ dostatek financí, ale nezná pocit zodpovědnosti, pramenící z výchovy nedůsledné;

b/ nedostatek finančních prostředků, ale díky adekvátní výchově alespoň pocit zodpovědnosti, vytvořen hodnotový žebříček.

Obě skupiny by ale mohly skončit s frustrací – první díky tomu, že může skoro vše, ale nezájem o vlastní osobu vede k narušení osobnosti, druhá kvůli nemožnosti uspokojit a naplnit své vlastní potřeby a touhy.

Řešením pro obě skupiny by mohlo být nízkoprahové zařízení. Poskytuje nejen bezplatné využívání volného času, ale nabízí i pomoc a radu v nejrůznějších životních situacích, ve které se mladí lidé mohou ocitnout, a tím mnohdy mohou suplovat i nedostatek prostoru pro tyto věci, na které může dítě narazit ve své vlastní rodině.

Rozvoj osobnosti je spojen nejen s formálním vzděláváním a s cílenou výchovou, ale i s kvalitním využíváním volného času. A právě tato otázka je dnes velmi často diskutovaná. Volný čas je spojen s mnoha faktory - se socioekonomickým statutem rodiny, s množstvím času, který daná rodina má a je ochotná ho dětem věnovat, dále s kulturním zázemím, nespornou roli hrají i dědičné faktory, demografické faktory atd.

Nízkoprahové kluby přináší spojení volnočasových aktivit s problematikou sociální, což je, alespoň podle počtu klientů, kteří těmito zařízení prochází, to, co u nás ještě stále není vybudované v dostatečné míře tak, aby mohli být uspokojeni všichni zájemci. Na to, kam v městě Brně směřovat umístění dalších obdobných zařízení, je zaměřena tato práce.

Protože problém s nutností provedení analýzy pro komunitní plánování vyvstal až ke konci plánovacího procesu, s přípravami bylo započato poměrně pozdě. Z tohoto důvodu byl celý proces rozložen na 3 dílčí části, které budou realizovány v průběhu března až září 2009. Tato práce je tedy první dílčí analýzou tohoto projektu. Závěrečné vyhodnocení projektu proběhne ve druhé polovině září 2009.

2. Přípravná část

2.1.Stanovení problému

Bylo uskutečněno na základě požadavků komunitního plánu, teoretických i praktických znalostí dané problematiky a metodologie.

2.2.Časový harmonogram

1. dílčí výzkum: březen – duben 2009:

1. Dotazníkové šetření - volnočasové aktivity dětí a mládeže.

2. Analýza dokumentů - zmapování nabídek volnočasových institucí v jednotlivých městských částech.

2. dílčí výzkum: červen 2009

1. Rozhovory s jednotlivými kurátory městských částí na téma delikvence mládeže v jejich městské části, možnosti vybudování NZDM, subjektivní pocit přínosu tohoto zařízení a jím poskytovaných služeb pro snížení delikvence mládeže…

2. Zpracování výsledků 2. části.

3. Vyhodnocení 1. a 2. části.

3. dílčí výzkum: srpen – září 2009

1. Analýza institucionálních vyžádaných primárních dokumentů. – dle zjištěných možností z první části výzkumu.

a/ analýza statistik Policie ČR se zaměřením na kriminalitu mládeže;

b/ obsahová analýza konkrétních spisových materiálů evidovaných Policií ČR (jejich interpretace a vyzdvižení informací důležitých pro tuto práci)

Na co je nutné brát zřetel při obsahové analýze dokumentů - schéma bylo převzato od Surynka a Komárkové (2001, s. 130-131): dokument; autor dokumentu; datum zpracování dokumentu; obsah dokumentu; úplnost a věrohodnost dokumentu; závěry.

2. Zpracování výsledků analýzy.

3. Zapracování nových výsledků k předchozím, sloučením dílčích vyhodnocených dat, celkové vyhodnocení výzkumu.

2.3.Realizace 1. dílčího výzkumu

2.3.1.Metodologie výzkumu

Pro hlavní výzkum dané problematiky byl použit kvantitativní výzkum – data byla sbírána pomocí dotazníku a jako vedlejší výzkumná metoda byla využita analýza dokumentů.

2.3.2.Téma

Volný čas a jeho trávení, nízkoprahová zařízení, delikventní chování.

2.3.3.Fáze projektu

1/ formulace výzkumného problému a výzkumných cílů;

2/ stanovení hypotéz;

3/ výběr výzkumných metod;

4/ výběr výzkumného vzorku;

5/ realizace vlastního výzkumu;

6/ vyhodnocení, potvrzení či odmítnutí hypotéz;

7/ interpretace a shrnutí výsledků;

8/ formulace závěrů výzkumu;

9/ formulace možností praktického využití výzkumu;

2.3.4.Předpokládaný přínos práce

Na základě realizovaného výzkumu by měla vzniknout analýza potřebnosti vybudování nízkoprahových zařízení v konkrétních městských částech, která by sloužila jako podklad pro proces komunitního plánování v Brně.

2.3.5. Dotazník

Jednou z výzkumných metod byl dotazník, který si klade za úkol mapovat využívání volného času mládeže, její vztah k volnočasovým aktivitám a znalost domácího prostředí ve vztahu k institucím, zabývajících se nabídkou aktivit pro volné chvíle dětí a mládeže.

Dotazník byl vybrán pro jeho rychlou možnost oslovení a ekonomické získávání potřebných dat od většího počtu respondentů. Vyhodnocování dotazníku lze provést pomocí statistického počítačového programu.

Nevýhodou tohoto druhu výzkumu je subjektivita odpovědí, což může vést ke snížení jeho validity.

Konstrukce (grafická a jazyková forma) dotazníku byla přizpůsobena věkové kategorii respondentů. Po konzultaci bylo přistoupeno k tykání v dotazníku.

2.3.5.1.Formulace problému

Jsou v jednotlivých městských částech vytvořeny podmínky k adekvátnímu trávení volného času mládeže coby jednu z forem prevence sociálně patologických jevů?

2.3.5.2.Cíle dotazníkového šetření

Cílem výzkumu je analýza trávení volného času mládeže v kontextu s nabídkami jednotlivých městských částí:

1/ Zjištění počtu hodin volného času dospívající mládeže.

2/ Reálné využití volného času versus preferované aktivity ve volném čase.

3/ Zjištění znalosti organizované formy trávení volného času v konkrétní městské části.

4/ Využívání nabízených aktivit.

5/ Získání informací o tom, zda jsou nízkoprahová zařízení v povědomosti mládeže.

6/ Zjištění, která forma reklamy je pro mládež nejpoužívanější.

7/ Rozdíly ve využívání volného času u dívek a chlapců.

2.3.5.3.Hypotézy

H1/ Mládež má zájem o adrenalinový druh aktivit, proto mu nabídka v jeho okolí nepřipadá zajímavá..

H2/ Děti nemají zájem o volnočasové aktivity, proto jejich nabídku sami aktivně nevyhledávají.

H3/ S rozvojem techniky přesouvá mládež svou činnost z aktivní do pasivní formy – hry na PC, sledování DVD, TV apod., proto nejvíce času tráví u PC a u TV.

H4/ I když děti žijí s rodiči, s případnými problémy se doma nesvěřují.

H5/ Protože dnešní doba sebou nese dost problémů, se kterými se děti doma nesvěřují, měli by zájem využít podporu nezávislé osoby.

H6/ Jde o věk,ve kterém převládá vliv vrstevníků a part. Pokud dítě již vyzkoušelo nějakou návykovou látku, bylo to poprvé právě pod vlivem party nebo přátel.

H7/ Protože věková hranice zkušenosti s návykovou látkou se stále snižuje,většina mládeže v tomto věku již má osobní zkušenosti s nějakou.z návykových látek.

2.3.5.4.Výběr výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek byl vybrán záměrným kvótním výběrem, kde byl kvótou věk respondentů v rozpětí 14 – 16 let, bydliště a návštěva školy či zaměstnání v jednotlivých městských částech Brna. Záměrný vzorek by měl svými charakteristikami korespondovat se základním souborem, tzn. s mládeží s odpovídajícími demografickými údaji.

2.3.5.5.Rozsah vzorku

Osloveno elektronickou cestou s podporou osobního telefonického kontaktu bylo 18 ZŠ a 2 víceletá gymnázia v Brně (záměrný výběr) – přímým rozesláním letáčku s přístupovou adresou k dotazníku – viz. příloha s průvodním dopisem.

Oslovení probíhalo i osobní a elektronickou cestou, využity byly možnosti elektronické pošty a webových stránek. Díky tomu byl navázán kontakt s CVČ Lužánky, kde došlo k osobnímu vyplnění 6 dotazníků.

2.3.5.6.Místo realizace výzkumu

Protože dotazník byl vyvěšen na internetových stránkách a osloveny byly školy z celého Brna, výzkumné šetření probíhalo v různých městských částech.

2.3.5.7.Realizace výzkumu

Díky věku respondentů, představující vyhraněnou skupinu lidí, u kterých se dá s velkou pravděpodobností předpokládat běžně možnost přístupu na internet ve škole či doma, mohl být dotazník z důvodu lepší dostupnosti a atraktivnosti vyplňování umístěn na internetových stránkách. Výhodou této formy je rychlá obousměrná distribuce i ekonomická výhodnost. V případě problému se nabízí i rychlá možnost řešení, což se v tomto případě ukázalo jako efektivní.

V šesti případech byl použit dotazník v písemné formě z důvodu nedostupnosti internetu. Tyto dotazníky byly po odevzdání doloženy k elektronicky zadaným dotazníkům.

Při **třídění** dotazníků byly vyloučeny ty, které nesplňovaly demografické údaje, byly nesprávně vyplněny, popř. byly neúplné:

2.3.5.8.Konstrukce dotazníku

Anonymní dotazník má celkem 32 položek, z nichž některé mají podotázky. Byl kostruován nejen z pohledu analýzy volného času, ale i s přihlédnutím k budoucím potřebám nízkoprahového zařízení jako jednoho ze zadavatelů výzkumu. Objevují se v něm tedy dotazy např. na reklamu, zájem o návštěvu klubů, předpokládaný zájem o poradenské služby atd.

- ✓ *otázky 1. -5.:* využívání volného času;
- ✓ *otázky 6., 9., 10.*: rodinná situace;
- ✓ *otázky 11., 12.*: místo trávení volného času;
- ✓ *otázky 13., 14.*: znalost nabídky volnočasových aktivit;
- ✓ *otázky 15., 17.*: atraktivita nabídky;
- ✓ *otázky 16., 19.*: využívání nabídky aktivit;

- ✓ *otázky 18.*: získávání informací o nabídkách;
- ✓ *otázky 20.*: zájem o konkrétní nabídku;
- ✓ *otázky 21. – 23.* znalost nízkoprahového či jiného klubu s podobným zaměřením;
- ✓ *otázky 24. – 26.*: problémové situace a jejich řešení;
- ✓ *otázky 27. – 30.*: zkušenosti s návykovou látkou;
- ✓ *otázky 31. – 32.*: zkušenosti s delikventním jednáním;
- ✓ *otázky bez číslování*: demografické údaje.

V dotazníku jsou použity otázky:

- ✓ *uzavřené*: 1, 4, 5, 15, 16, 21, 23, 24, 26, 27 = 10;
- ✓ *polouzavřené položky*: 3, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 17, 18, 19, 22, 25, 28, 29, 30, 31, 32 = 17;
- ✓ *otevřené*: 2,14, 20 = 3.

Polouzavřené otázky jsou nejvíce používané z důvodu snadnější administrace než otázky otevřené

Otevřené otázky jsou všeobecně méně používané z důvodu jejich složitějšího zpracování, ale také z důvodu pracnějšího vyplňování pro respondenty, které by větší množství otevřených otázek mohlo odradit. U těchto položek byla provedena kategorizace. Dotazník využívá i položky výčtové.

Na konci dotazníku jsou uvedeny demografické údaje, které zároveň plní funkci položek filtračních.

- ➢ *dichotomická položka*: pohlaví;
- ➢ *polouzavřená*: škola;
- ➢ *uzavřená*: věk;
- ➢ *otevřená*: městská čtvrt – bydliště, školy.

2.3.5.9.Zhodnocení dotazníků

Celkově vyplněno 147 dotazníků;

Vyřazeno: 21 dotazníků;

Zbývá: 126 dotazníků.

Celkem vyřazeno 21 dotazníků – důvody:

- *respondenti č. 115, 142, 143* – prázdné dotazníky;
- r*espondent č. 118* – vulgarismy;
- *respondent č. 60* – bydliště Bruntál;
- *respondenti č. 17, 26, 32, 81, 82, 136, 138* – bydliště: Chánov, ústřední hřbitov, bezdomovec, vulgarismy, Jupiter, neřeknu, co vás to zajímá;
- *respondenti č. 33, 131, 138* - neadekvátní odpovědi typu – kolik hodin denně děláš…? 1000, 60 apod.;
- *respondenti č. 43,61, 62, 70, 80, 108, 113, 120* - zdvojení odpovědí.

Vzniklé problémy:

- ✓ v elektronické verzi konstrukce dotazníku v otázce č. 7 vznikl problém, který byl odhalen až po vyplnění 97. dotazníku, takže tato otázka již v elektronické verzi nebyla opravena a nelze ji tedy vyhodnocovat;
- ✓ pro uložení dotazníku na internetu byla vybrána firma, nabízející své služby zdarma. Dotazník byla vložen a všem byl prezentován jako anonymní. Z jednoho osloveného gymnázia se ale ozvala vyučující s tím, že avizuji anonymní dotazník, a děti se do něj musí dostávat přes emailovou adresu a jméno, a v závěru že po nich požaduji celou adresu a další údaje. Zjistila jsem následující: Poskytovatel opravdu požadoval pro vstup e-mailovou adresu, podle jeho vysvětlení z důvodu, aby nedošlo k duplicitě dotazníku. Do kolonky na adresu ale stačilo vyplnit jedno písmeno, a systém pustil k dotazníku. Po vyplnění dotazníku byly opět provozovatelem požadovány osobní údaje, které se ale vůbec vyplňovat nemusely. Nejen že korespondence spojená

s vysvětlováním zabrala spoustu času, ale věřím, že toto opatření poskytovatele odradilo spoustu mladých, a že toto byl i jeden z důvodů, proč jsem musela dost velkou sumu vyplněných dotazníků vyřadit. Snadná dostupnost dotazníku byla těmito problémy znehodnocena, proto bych pro další výzkum doporučila zvážit i jiné možnosti či firmy.

Vyhodnocení dotazníku

Po vyhodnocení dotazníků byla získaná data zpracována do tabulek a grafů. Tabulky a grafy byly převážně zpracovány v programu Office Excel 2003.

Použité pojmy:

- ✓ **Absolutní četnost** (n_i) - počet všech hodnot v souboru.

n_i platí

$$\sum_{i=1}^{k} n_i = n$$

- ✓ **Relativní četnost** (p_i) - podíl hodnot na rozsahu souboru.

$$p_i = \frac{n_i}{n}$$

platí

$$\sum_{i=1}^{k} p_i = 1$$

alternativně

$$\sum_{i=1}^{k} 100p_i = 100(\%)$$

- ✓ **Směrodatná odchylka** - kvadratický průměr odchylek hodnot znaku od jejich aritmetického průměru. Jde-li o náhodnou veličinu, pak pravděpodobnost, že se hodnota náhodné veličiny bude od střední hodnoty lišit nejvýše o jednu směrodatnou odchylku, je výrazně vyšší než 0,5; pravděpodobnost, že se hodnota bude lišit nejvýše o dvě směrodatné odchylky, je velmi vysoká.

- ✓ **Medián** (Me nebo $\tilde{x}$) je hodnota, jež dělí řadu podle velikosti seřazených výsledků na dvě stejně početné poloviny. Ve statistice patří mezi míry centrální tendence. Platí, že nejméně 50 % hodnot je menších nebo rovných a nejméně 50 % hodnot je větších nebo rovných mediánu.

Zhodnocení

Z výzkumu vyplynulo, že nejsou příliš velké rozdíly mezi trávením volného času dívek a chlapců. Je udivující, že se příliš nemění ani rozložení volného času ve všední den a o víkendu – snad jen u chlapců klesá nuda a je nahrazena cílenější činností. Podle předpokladů vede čas strávený u počítače jako jeden z fenoménů moderní doby.

Nepotvrdilo se, že by děti z městské části z okraje města – v tomto případě z Řečkovic, trávily díky přírodnímu prostředí více času venku. Naopak vyplynulo, že čas strávený doma na počítači je u těchto respondentů větší v průměru o více než hodinu denně. Z hlediska NZDM je tedy jedno, zda se jedná o čtvrt ve středu města nebo na jeho okraji.

Po srovnání výpovědi chlapců i děvčat byla zaznamenáno, že průměrný součet jejich udávaných denních aktivit dává u dívek čas 12,42 hod. a u chlapců 10,24 hod. Podle teorie 8+8+8 (viz. kapitola Volný čas) by měl být volný čas cca 8 hodin denně. Předpoklad, že by děti ve věku 14 – 16let měly denně 10 – 12 hodin volného času je nereálná. Dá se tedy usuzovat na to, že si neuvědomují časovou hodnotu, mají nereálné časové představy.

Doporučení: pro případné další testování tohoto fenoménu by bylo vhodnější nechat děti vytvořit si svou rovnici dne, aby si uvědomily, že den má pouze 24 hodin. I když na to bylo v dotazníku pamatováno, kvůli problémům s elektronickou verzí dotazníku se tato otázka nedala zodpovědět.

Zjisti a zapiš, kolik hodin volného času máš přibližně ve všední den:

24h. – □ h. (škola) – □ h (příprava do školy) – □ h. (cestování) - □ h. (pomoc doma) – □ h. (hygiena + spánek) = □ **h. (volný čas)**

Otázka č. 7 byla v elektronické verzi nezodpověditelná, a v písemné formě bylo

vyplněno pouze 6 dotazníků, takže nelze přijmout žádné závěry. Alespoň tedy mohu zkonstatovat, že doba volného času ve všední den byla podle těchto respondentů: 4; 4; 4,5; 5; 7; 7 hodin, což činí průměrně 5,25 hodin; s mediánem 4,75 a směrodatnou odchylkou 1,28. I když nelze vyvozovat závěry, zajímavé byly udávané nízké hodnoty volného času.

Z otázky o rodině vyplynul zajímavý fakt: ze 126 respondentů žije 97 v úplné rodině, což lze v dnešní době, kdy z různých výzkumů vyplývá, že každé 2. manželství je rozvedené, považovat za velmi pozitivní. I když velké procento respondentů udávalo, že se s případnými problémy svěřuje matce, zůstal dle předpokladů největší díl odpovědí u vrstevníků.

I když děti žijí v úplných rodinách a dle jejich mínění jim rodiče věnují přiměřený čas, promítá se do tohoto období vliv vrstevníků a vrstevnických skupin. Děti tedy nemají zájem trávit svůj volný čas s rodiči a jednoznačně dávají přednost kamarádům a partě. 15% respondentů udalo, že by rádi trávili svůj volný čas sami. Stejně i výsledky z místa trávení volného času ukazují na domov. Dá se předpokládat, v souvislosti s množstvím času stráveného u PC, že tento čas by byl věnován právě této činnosti. Chlapci udávají, že nechtějí trávit čas s rodinou – to je v tomto případě jedna z mála odchylek mezi pohlavími. Některá děvčata by volný čas s rodinou strávila, ale stejně jak u chlapců je zde největší podíl na volném čase žádán trávit s vrstevníky či přáteli.

Z tabulky i z grafu je patrné, že existuje vztah mezi proměnnými pohlaví a trávení volného času – hlavně ve vztahu dívky, chlapci – chození ven, trávení času doma, ježdění na chatu. I když byla dána respondentům možnost vyjádřit se, kde by chtěli trávit svůj volný čas nejraději, neprojevovaly se příliš tendence moderní doby snahou o návštěvu co nejexotičtějších míst. Nejvíce byla zmiňována možnost jít ven – u obou pohlaví, u chlapců byl na dalším místě domov. Otázek na toto téma bylo v dotazníku více, takže se tato oblast dá lépe zmapovat. U dívek byly v další otázce preferováni přátelé a cestování, chlapci opět potvrdili, že chtějí být nejraději doma.

41% chlapců a 23% dívek odpovědělo, že nemá zájem o vyplnění času volnočasovými aktivitami. Vztah mezi pohlavími v tomto ohledu není příliš patrný, obě skupiny jsou v tomto rozděleny zhruba na poloviny – první se nezajímá o volnočasové aktivity, ta druhá zájem má.

I když by z prvních dotazů na volnočasové instituce mohlo vyplývat, že respondenti nebudou žádné organizace znát, ukázalo se, že přehled mají. Celkem chlapci věděli o 43 aktivitách, dívky o 62 aktivitách. Dívky nečastěji zmiňovaly hudební kroužky, poté následovaly keramika a výtvarné kurzy, tanec. Chlapci nečastěji zmínili také hudební kroužky, potom fotbal a florbal. Celkově si obě skupiny vzpomněly na 38 různých kurzů. Dívky zmínily celkově 26 uměleckých aktivit (černá barva), chlapci 14 – v této oblasti je mezi pohlavími rozdíl, u sportu jsou počty téměř vyrovnané: dívky 25, chlapci 22 aktivit (červená barva). Modře označené položky nejsou započítány, protože se nevešly do těchto kategorií.

Nabídka aktivit připadá respondentům z velké části zajímavá i dostačující, ale měly by být zařazeny i atraktivnější aktivity. Na otázku, co v okolí chybí, odpovědělo 6 děvčat a 1 chlapec.

Dívky: sport pro holky (Medlánky), házená (Jundrov), střelnice (Nový Lískovec), jazykový kurz (Černovice), míčové hry (Řečkovice), klubovna (Obřany).

Chlapec: basketbal (Starý Lískovec). Celkově tedy vládne názor, že nabídka volnočasových aktivit je zajímavá.

V odpovědích na otázku návštěvnosti kroužků vypovídala obě pohlaví téměř shodně. Podle výsledků cca 30% chlapců i dívek navštěvuje nějaký oddíl nebo kroužek, zbývajících 20% pouze občas. Toto rozdělení zhruba na poloviny potvrzuje otázku č. 13 – rozdělení zájmu o organizovaný volný čas.

Nepotvrdila se hypotéza, že nabídka nebude respondentům připadat lákavá. Větší procento potvrdilo přiměřenost nabídky ve svém okolí. Pokud by byla možnost adrenalinových sportů, byly žádány seskok padákem, horolezectví, bungee jumping a potápění.

Otázka na zjištění informací o aktivitách byla přidána pro pozdější možnost propagace NZDM. Stále se potvrzuje, že nejlépe se reaguje na osobní doporučení od přátel, zvláště v tomto věku. Dle předpokladu se hodně informací čerpá i z internetu. Dívky podle výsledků sledují hodně letáky, chlapci zase získávají informace ze školy. Na otázku odkud jinak čerpáš informace odpověděli pouze 2 respondenti: z nástěnky, od přítele.

Zájem o setkávání v klubu byl předmětem dalších otázek. Z nich vyplynulo, že respondenti o žádném klubu neví, ale měli by zájem o jeho návštěvu. V otevřené odpovědi byl i uveden konkrétní návod – podobný klub jako mají Salesiáni.

Otázka na případnou návštěvu klubu je zároveň otázkou kontrolní k otázce č. 21 – uvítal bys možnost navštěvovat klub? 15 osob odpovědělo ne. V této otázce odpovědělo stejných 15 lidí, že by klub nenavštěvovalo vůbec.

Je patrné, že mládež má zájem o návštěvy klubů, což by mohlo být pozitivním zjištěním pro nový nízkoprahový klub. Že takovéto aktivity schází, je patrné nejen z tabulky mapující množství volnočasových institucí ve městě, ale vyplývá to i z toho, že respondenti neznají téměř žádný klub ve svém okolí. Z výsledku, že pouze 12% respondentů nemá zájem žádný klub navštěvovat, je patrné, že tato nabídka opravdu chybí. Z tabulky návštěvnosti je možné do klubu díky atraktivnímu programu dovést i skupinu, která uvedla, že by se zastavila cca 1 x měsíčně.

Otázka na možnost porady s případnými problémy je opět vztažena hlavně k práci a nabídkám služeb NZDM. Jak již vyplynulo z předchozích otázek, respondenti v tomto věku naráží na problémy, se kterými by potřebovali pomoci. S přihlédnutím k jejich věku i výpovědím vyplývá, že se rodičům svěřuje cca čtvrtina respondentů. Úlohu rádců přebírají vrstevníci. V případě, že jde o problém většího rozsahu, může pomoc nabídnout právě NZDM. Tato položka potvrzuje, že předávání rad i cizími odborníky se mladí lidé nebrání, což je zajisté významným zjištěním.

Poslední položky jsou zaměřeny na získání alespoň minimálního přehledu o návykových látkách a delikvenci ve spojení s touto mládežnickou skupinou. Tyto položky byly přidány s ohledem na potřeby NZDM, které se starají i o delikventní mládež. Podle předpokladů byly nejvíce zastoupeny u nás tolerované návykové látky – alkohol a cigarety. U chlapců byla významně více zastoupena položka marihuana než u dívek Položka kofein byla zahrnuta z důvodu, aby si respondenti uvědomili, že i tato složka se může stát návykovou.

Za prvotní zkušenost jednoznačně může dle výpovědi respondentů zvědavost, ale i kamarádi a parta. Je zajímavé, že zcela totožné jsou odpovědi u obou pohlaví na současné užívání nějaké návykové látky – kolem 40% respondentů z obou skupin se hlásí k užívání těchto látek.

U deliktů je potěšující, že se větší procento respondentů nesetkalo s násilnou trestnou činností. Pokud k tomu došlo, jsou nejvíce zmiňovány krádeže. Nikdo neudává zkušenosti se šikanou. V malém množství případů se respondenti přiznávají k páchání trestné činnosti, nejvíce opět v oblasti majetkových trestných činů a poškozování cizího majetku.

Položky týkající se deliktů byly opět přidány s ohledem na práci NZDM, která se věnuje práci i s problematickou mládeží. Zkoumaná skupina respondentů neudává ve zvýšené míře setkání s delikventním jednáním – ani jako oběti, ani jako pachatelé činů. V tomto ohledu by měla být činnost NZDM zacílena nejvíce na primární a sekundární prevenci.

Hypotézy

H1/ Mládež má zájem o adrenalinový druh aktivit, proto mu nabídka v jeho okolí nepřipadá zajímavá.

Hypotéza se nepotvrdila, respondenti udávají dosti aktivit i jejich zajímavost.

H2/ Děti nemají zájem o volnočasové aktivity, proto jejich nabídku sami aktivně nevyhledávají.

Potvrdila se, děti podle výsledků nemají zájem a čas.

H3/ S rozvojem techniky přesouvá mládež svou činnost z aktivní do pasivní formy – hry na PC, sledování DVD, TV apod., proto nejvíce času tráví u PC a u TV.

Potvrdila se, celkem 43% času tráví respondenti u počítače a televize.

H4/ I když děti žijí s rodiči, s případnými problémy se doma nesvěřují.

Tato hypotéza se nepotvrdila, protože rozdíl není statisticky významný. Respondenti uvedli, že se svěřují více matce, ale i jiným příslušníkům rodiny, takže po sečtení těchto položek byly výsledky obdobné.

H5/ Protože dnešní doba sebou nese dost problémů, se kterými se děti doma nesvěřují, měli by zájem využít podporu nezávislé osoby.

Hypotéza se potvrdila, celkem 41% uvedlo, že by si poradit nechalo.

H6/ Jde o věk,ve kterém převládá vliv vrstevníků a part. Pokud dítě již vyzkoušelo nějakou návykovou látku, bylo to poprvé právě pod vlivem party nebo přátel.

V tomto případě podle respondentů sehrála velkou roli zvědavost, vlivy vrstevníků byly až na druhém místě. Hypotéza se nepotvrdila.

H7/ Protože věková hranice zkušenosti s návykovou látkou se stále snižuje, většina mládeže v tomto věku již má osobní zkušenosti s nějakou.z návykových látek.

Hypotéza se nepotvrdila, rozdíl mezi respondenty, kteří již návykovou látku vyzkoušely, a těmi, kteří ji ještě nevyzkoušeli, nebyl statisticky významný.

2.3.6.Analýza dokumentů

2.3.6.1.Zdroje informací

- ✓ internetový portál statutárního města Brna;
- ✓ internetové zdroje jednotlivých městských částí – příloha č. 7.
- ✓ internetové zdroje klubů, oddílů, volnočasových institucí.

Zjištěné množství volnočasových aktivit v jednotlivých městských částech se nedá považovat za zcela vyčerpávající z důvodu, že některé organizace své aktivity nezveřejňují tímto způsobem, nebyly mapovány případné školní aktivity.

2.3.6.2.Cíl

- ✓ získat orientační povědomost o množství a typu nabízených aktivit v jednotlivých městských částech;
- ✓ nabídky budou omezeny na věkovou kategorii 6-18 let.

Tyto informace jsou považovány za orientační, sloužící k utvoření povědomosti o možnostech městských částií. Po určení místa pro vybudování NZDM bude v dané lokalitě a jejím okolí proveden hlubší průzkum nabízených aktivit, aby bylo možno stanovit vhodný, v lokalitě absentující program pro danou cílovou skupinu.

2.3.6.3. Vyhodnocení

1/ Množství nabízených aktivit z jednotlivých městských částí je uvedeno v tabulce č. 5.

- ✓ Podklad: nabídka NZDM je uvedena v tabulce č. 1.
- ✓ Podklad: nabídky kurzů v jednotlivých městských částech jsou uvedeny v tabulce č. 6.

Interpretace: počty nabídek se dle předpokladů v jednotlivých částech Brna hodně liší. Překvapivě nejvíce nabídek bylo nalezeno v městské části Brno – sever, kde se ale jedná o souběh 5 katastrálních území – viz. tabulka č. 4.

Velké možnosti využití volného času nabízí dětem a mladým lidem i další městské části: Brno-střed, Líšeň, Židenice, Řečkovice a Mokrá Hora, Starý Lískovec i Bystrc.

Malé možnosti naopak nabízí městské části Medlánky, Tuřany, Jehnice a Útěchov.

V nabídce nejsou zohledněny školní aktivity, které mohou výsledky změnit. Dá se ale předpokládat, cílová skupina NZDM nebude mít zájem využívat volnočasovou nabídku školy. Protože byly sledovány pouze nabídky uveřejněné na internetu, dá se také předpokládat, že všechny instituce nezveřejňují nabídky touto cestou.

Pro tento dílčí výzkum jsou zatím postačující stávající informace, které měly sloužit pouze jako základní orientace v jednotlivých městských částech.

2.3.7. Interpretace výsledků

Řešení problematiky využívání volného času dětí je neodmyslitelně spjato s celistvým přístupem k rodině. Nevhodné využití volného času, které je považováno za jednu z příčin problémového chování dětí a mládeže, je spjato s fungováním celé rodiny – s jejím socioekonomickým statutem, s vytvářením vhodného prostředí, s kladením důrazu na hodnotu rodiny, která se v poslední době začíná vytrácet, s výchovnými praktikami aj.

Důležitý je také vhodný pedagogický přístup, který je úzce propojen s ekonomickou situací školy, s možností dalšího vzdělávání pedagogů

Z toho vyplývá, že cesta k nápravě situace vede pouze přes **celistvý přístup** k rodině, ke škole jako k instituci. Vytvoření strategického plánu spolu s politickým přispěním by mohlo vést k nápravě, pokud dojde k:

- ✓ vytvoření účinných preventivních opatření, a to od primárních až po terciární, které musí splňovat podmínku dostupnosti a dlouhodobosti;
- ✓ posílení stávajících a rozvoj nových sítí služeb s ohledem na nové, rozšiřující se formy sociálně patologického jednání;
- ✓ rozvoj informovanosti v oblasti rodiny, sociálních a právních služeb, dostupný pro všechny vrstvy obyvatelstva;
- ✓ podpora rodiny jako základní jednotky státu s návazností na fungující sociální síť ad.

Získané výstupy všech částí budou prezentovány na konci měsíce září, při setkání pracovní skupiny Děti, mládež a rodiny. Materiály budou mít praktické využití při naplňování Priority 1. , skupiny Děti, mládež a rodina.

Závěr

Diplomová práce si v teoretické části vytyčila za úkol seznámit s trávením volného času dětí a mládeže, s jeho možnostmi i okolnostmi, které se na volbě možnosti trávení volného času podílí. Důležité je upozornění na následky nevhodného trávení tohoto času,ale i možnost pomoci, která je nastíněna v poslední kapitole této části.

Shrnula jsem základní údaje o vývoji dítěte s poukázáním na pravděpodobné příčiny vzniku problematického chování. Protože škola, vrstevníci a média patří hned po rodině k dalším důležitým oblastem při utváření osobnosti

Tyto faktory spolu s formou trávení volného času jsou příčinou vzniku sociálních patologií. Upozorňuji tedy na důležitost kvalitního využití volného času dětí a mládeže s přihlédnutím k problémům, které mohou takovému adekvátnímu využití volného času zabránit.

Zmiňuji i možnosti komunitního plánování, které si jako jeden z cílů svého působení vzalo na starost právě pomoc při budování nových nízkoprahových zařízení, které se starají o kvalitní vyplnění volného času mládeže.

V empirické části, vycházející z poznatků části teoretické, jsem se zabývala výzkumem mapujícím volnočasové aktivity dnešní mládeže a možnosti, které nabízejí konkrétní organizace v jednotlivých městských částech Brna.

Shrnutí

Problematika volného času dětí a mládeže je neodmyslitelně spojena s rodinou a její výchovou. V dnešní době technického pokroku nelze opomenout ani vzrůstající vliv médií – tento fenomén dnešní doby má stále větší podíl nejen v oblasti školství a práce, ale odráží se hlavně na volbě trávení volného času mladých lidí.

Pokud rodina, škola a vrstevníci nesměřují mladého člověka správným směrem, a naplnění volného času neplní svůj účel, může dojít k fyzickému, ale hlavně k psychickému selhání, jehož následkem je patologické jednání.

Možnosti, kam zamířit při poskytování služeb jedincům, kteří se dostali do sociálních i ekonomických problémů, ukazuje komunitní plán sociálních služeb. Pomoc v sociální, psychologické, ale i pedagogické oblasti i pro mládež s nízkým sociálně-ekonomickým statutem poskytují nízkoprahová zařízení, na jejichž vybudování se komunitní plán podílí.

Pokud zohledníme všechna nastíněná hlediska, a naše snaha bude zúročena pomocí vybudování pomocné sítě pro tyto lidi, dá se předpokládat rychlejší snižování sociálně-patologického chování, a tím i větší integrita celé společnosti.

Resumé

The issue of free time children and young people is intrinsically linked to the family and education. Today, technological progress can not forget the growing influence of the media - this phenomenon today is still a larger share in the field of education and work, but mainly reflects the choice of leisure activities for young people.

If the family, school and peers do not the young man the right direction, and give free time fulfills its purpose, may be physical, but mainly to psychological failure, the result is pathological hearing.

Options, which aim at providing services to individuals who have social and economic problems, the plan shows community social services. Assistance in the social, psychological, and educational area for young people with low socio-economic status of low-threshold facilities provided on the plan to build the community involved.

Taking into consideration all the aspects outlined, and our efforts will bear interest through the establishment of an auxiliary network for these people, it's expected rapid reduction of socio-pathological behavior and thus the greater the integrity of society as a whole.

Seznam příloh

Tabulky

Tabulka č.1: Organizační struktura KPSS v Brně

Tabulka č. 2: Adresy jednotlivých městských částí

Tabulka č. 3: Volnočasové organizace v jednotlivých MČ

Tabulka č. 4: Slovní popis hranic MČ

Tabulka č. 5: Množství volnočasových organizací v MČ

Tabulka č. 6: Nízkoprahová zařízení v Brně

Přílohy

Přílohy č. 1: Rady rodičům

Přílohy č. 2: Děti a šikana

Přílohy č. 3: Rozumět médiím

Přílohy č. 4: Právo pro každý den

Přílohy č. 5: Přestupek a trestný čin mladistvých, výše škod, trestní sazby

Přílohy č. 6: Plakát k dotazníkům

Přílohy č. 7: Dotazník

Příloha č. 8: Výzkum

Přílohy č. 9: Pozvánka na konferenci

Obrázky

Obrázek č. 1: Hranice MČ

Zdroje

1. Seznam literatury

1/ ATKINSONOVÁ, R.L.; ATKINSON, R.C. aj. *Psychologie*. Praha: Victoria Publishing, 1995. 862 s. ISBN 80-85605-35-X.

2/ BAKALÁŘ, P. *Psychologie v otázkách*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 160 s. ISBN 80-7178-330-7.

3/ BAKALÁŘ, P. *Cvičebnice psychologie*. Praha: Votobia, 2003. 215 s. ISBN 80-7220-144-1.

4/ BALCAR, K. *Úvod do studia psychologie osobnosti*. 2.opr. vyd. Chrudim: MACH, 1991. 217 s.

5/ BENESCH, H. *Encyklopedický atlas psychologie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 512 s. ISBN 80-7106-317-7.

6/ BŘEZINOVÁ, T. *Tři holčičky na římse.* 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2006. 150 s. ISBN 80-7255-137-X.

7/ CARNEGIE, D. *Jak získávat přátele a působit na lidi*. 8. vyd. Praha: TALPRESS, 1992. 252 s. ISBN 80-900630-6-3.

8/ ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace.* 1. vyd. Brno: DOPLNĚK, 2000. 378 s. ISBN 80-7239-060-0.

9/ DE SAINT-EXUPÉRY, A. *Malý princ*. 12. vyd. Dotisk. Praha: Albatros, 2009. 94 s. ISBN 978-80-00-01462-3.

10/ DRAPELA, V.J. *Přehled teorií osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 176 s. ISBN 80-7178-134-7.

11/ FÜRST. M. *Psychologie*. Praha: Votobia, 1997. 263 s. ISBN 80-7198-199-0.

12/ HUNT, M. *Dějiny psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 712 s. ISBN 80-7178-386-2.

13/ KOHOUTEK, R. *Základy pedagogické psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 1996. 184 s. ISBN 80-85867-94-X.

14/ KRATOCHVÍL, S. Základy psychoterapie. 4.vyd., aktual. Praha: Portál, 2002. 392 s. ISBN 80-7178-657-8.

15/ KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. aj. Člověk, prostředí, výchova. K otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

16/ LANGMEIER, J.; LANGMEIER, M. aj. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: H&H Vyšehradská, 2002. 132 s. ISBN 80-7319-016-8.

17/ MARKOVÁ, K.; KRUMP. L. aj. *Rodina, škola, volný čas a integrace mladých lidí s tělesným postižením. Průvodce.* [on-line]. 1. vyd. Praha: Občanské sdružení Užitečný život, 2000. 51 s. Dostupné na www: <http://www.uzitecny-zivot.cz/dokumenty/pruvodce.pdf>.

18/ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. s. 97. ISBN 80-85850-24-9.

19/ NĚMEC, J. *S hrou na cestě za tvořivostí*. Brno: Paido, 2004. 135 s. ISBN 80-7315-014-X.

20/ NĚMEC, J. aj. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium.* Brno: Paido, 2002. 119 s. ISBN 80-7315-012-3.

21/ NESVADBA, L. *Jak psát diplomovou práci*. 1. vyd. Brno: Rektorát UJEP Brno, 1989. 58 s. ISBN 80-210-0016-3.

22/ NEŠPOR, K. *Vaše děti a návykové látky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 160 s. ISBN 80-7178-515-6.

23/ NOVOTNÁ, M.; KREMLIČKOVÁ, M. *Kapitola ze speciální pedagogiky pro učitele*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství. 116 s. ISBN 80-95937-60-3.

24/ PAULÍNOVÁ. L. *Psychologie pro Tebe*. 2. vyd. Praha: Informatorium s.r.o., 1998. 123 s. ISBN 80-85427-30-0.

25/ PEŠOVÁ, I., ŠAMALÍK, M. *Poradenská psychologie pro děti a mládež*. 1.vyd. Praha: GRADA, 2006. 150 s. ISBN 80-247-1216-4.

26/ POKORNÝ, J. *Chuchvalce skvělých (?!) myšlenek*. 1.vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2007. 240 s. ISBN 978-80-7204-504-4.

27/ PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E. aj. *Pedagogický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 1998. 336 s. ISBN 80-7178-252-1.

28/ RIESEL, P. *Lesk a bída drog*. Olomouc: Votobia, 1999. 82 s. ISBN 80-7198-348-9.

29/ ROGGE, J.-U. *Děti potřebují hranice*. 1.vyd. Praha: Portál, 1996. 131 s. ISBN 80-7178-088-X.

30/ ŘEZÁČ, P. *Sociální psychologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2002.

31/ SCHMIDBAUER, W. *Lexikon základních pojmů*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1994. 208 s. ISBN 80-206-0459-6.

32/ SKALKOVÁ, J. a kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: SPN, 1983. 208 s. ISBN 46-00-22/1.

33/ SMOLÍKOVÁ, K. *Ovladač je můj aneb Jak na média.* 1. vyd. Praha: Albatros, 2006. 110 s. ISBN 80-00-01865-9.

34/ SURYNEK, A.; KOMÁRKOVÁ, R. aj. *Základy sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: 2001. 160 s. ISBN 80-7261-038-4.

35/ ŠINDELÁŘ, J. *Blog. Vytváříme a vedeme internetový deník*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2006. 104 s. ISBN 80-251-0927-5.

36/ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství,dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s.528. ISBN 80-7178-308-0.

2 Závěrečné práce

1/ BEDNÁŘ, M. Volný čas a kriminalita dětí a mládeže [on-line]. diplomová práce. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2007, 117 s. Vedoucí práce: Tomáš Čech. [Cit. 2-3-2009]. Dostupné na www: <http://theses.cz/id/3jqnt8/?title=82;zpet=%2Fth_search%2Fprace_na_stejne_tema.pl%3Fpg%3D1%3Btitle%3D82%3Bks%3Dnasili%3B>.

2/ SADILOVÁ, M. *Tvorba a prosazování pravidel chování jako sociálně psychologická dovednost středoškolského učitele*. [on-line]. doktorská disertační práce. Brno: Fakulta sociálních studií MU, 2007, 246 s. Vedoucí práce: I. Plaňava [Cit. 21-4-2009]. Dostupné na www: <http://is.muni.cz/th/45606/fss_d_a2/Disertace.doc>.

3/ VRTĚLOVÁ, M. *Využití prvků arteterapie při řešení problémů dětí a mládeže z dětských domovů.* bakalářská práce. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2007, 168 s. Vedoucí práce: Tomáš Dvořáček.

3. Periodické publikace

1/ BARTŮŠEK, D. Zkvalitňujeme nabídku základních škol. *Brněnský Metropolitan*. [on-line]. 1/2009 [Cit. 23-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.brno.cz/index.php?nav01=7816&nav02=15031&nav03=15042>.

2/ BEDNAŘÍK, Z. E-mail, e-vztah, e-láska. Jak dopadne online vztah v offline verzi? *iDnes.cz* [on-line]. 2009, 15.4.2009, s.B10. [Cit. 19-4-2009]. ISSN 1210-1168. Dostupné na www: <http://zpravy.idnes.cz/e-mail-e-vztah-e-laska-jak-dopadne-online-vztah-v-offline-verzi-puc-/studenti.asp?c=A090414_222111_studenti_abr>.

3/ ČERNÁ, M. Ochrana dětství. *e-INFORMAČNÍ BULLETIN SKOK pro organizace působící v sociální a zdravotně sociální oblasti*. [on-line]. 2007, VI, březen. [Cit. 24-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.restrikce.cz/dwnl/IBSKOK-03-07.pdf>.

4/ ČERNÁ, M. O výchově žáků a celoživotním učení. *e-INFORMAČNÍ BULLETIN SKOK pro organizace působící v sociální a zdravotně sociální oblasti.* [on-line]. 2007, VI, květen. [Cit. 24-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.restrikce.cz/dwnl/e-IBSKOK-05-kveten2007.pdf>.

5/ DVOŘÁČEK, T. Jak moc jste „závislí“ na internetu? *Mladá Fronta Dnes*, 2009, 15.4.2009, s.B10. ISSN 1210-1168.

6/ KULHÁNEK, T. Jak moc jste „závislí“ na internetu? *Mladá Fronta Dnes*, 2009, 15.4.2009, s.B10. ISSN 1210-1168.

7/ KVASNIČKOVÁ, L. Jak moc jste „závislí“ na internetu? *Mladá Fronta Dnes*, 2009, 15.4.2009, s.B10. ISSN 1210-1168.

8/ ONDERKA, R. O vzdělávání. *Brněnský Metropolitan*. [on-line]. 9/2007 [Cit. 23-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.brno.cz/index.php?nav01=7816&nav02=9958&nav03=10400>.

9/ OPLTOVÁ, K. Manipulace v médiích po česku. *Mladá Fronta Dnes*, 2009, 15.4.2009, s.C4. ISSN 1210-1168.

10/ ŠŮSTKOVÁ, A. Zaměříme se i na školní prevenci. *Mladá fronta DNES, str. 5. PMS ČR*. [on-line]. [Cit. 20-3-2009]. Dostupné na www: <http://www.pmscr.cz/scripts/aktuality_detail.php?id_akt=351>.

11/ TULINSKÁ, H. Krtečku, Krakonoši, kde jste*? iDnes.cz* [on-line]. 2009, 15.4.2009, s.B10. [Cit. 19-4-2009]. ISSN 1210-1168. Dostupné na www: <http://zpravy.idnes.cz/krtecku-krakonosi-kde-jste-ddc-/studenti.asp?c=A090414_222719_studenti_abr>.

4. Sborníky, katalogy, letáky

1/ *Co jsou sociální služby?* Brno: Magistrát města Brna, 2008. 20 s.

2/ JANIŠOVÁ, I. *Práce s klientem s rizikem v chování* (Manuál průvodce dobrou praxí, 29 s.) [on-line]. [Cit. 19-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4035/manual.pdf>.

3/ KALABUS, R. *Konference národní strategie rozvoje cyklistické dopravy ČR*. (2007). [on-line]. [Cit. 19-4-2009]. Dostupné na www: <www.cyklostrategie.cz/download/tema15-1.pdf>.

4/ KRAKEŠOVÁ, M. *Výchovná sociální terapie*. [on-line]. [Cit. 13-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.voss.wz.cz/vychovna_socialni_terapie.htm>.

5/ MIČIENKA, M. Co je právo pro každý den? [on-line] (2005).Praha: PARTNERS CZECH. Dostupné na www: <http://www.partnersczech.cz/soubory/info_pravo.pdf

6/ MIČIENKA, M. Rozumět médiím. [on-line] (2005).Praha: PARTNERS CZECH. Dostupné na www: <http://www.rozumetmediim.cz/aktualne/soubory/pozvanka_ochutnavkamedialni.pdf>.

7/ MIOVSKÝ, M.; KREEFT, P. aj. *Vybrané termíny primární prevence*. (Příloha závěrečné zprávy, 2007, 21 s.) [on-line]. [Cit. 10-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/vybrane-terminy-primarni-prevence>.

8/ *Právo pro každý den: Honzovy tenisky – reklamace*. (Metodika lekce). Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze. [on-line]. [Cit. 18-4-2009]. ISSN: 1802-4785. Dostupné na www: <http://www.rvp.cz/clanek,/230/2378>.

9/ *Volný čas a prevence u dětí a mládeže.* [on-line] (2002, 48 s.). Praha: MŠMT, odbor pro mládež. Dostupné na www: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/olnycas.pdf>.

5. Nepublikované materiály

1/ ČECH, T. *Citace odborných titulů a knih. Pomocník pro psaní seminárních a kvalifikačních prací na vysoké škole.* výukové podklady [nepublikováno, nedatováno].

2/ LORENZ, K. *8 smrtelných hříchů*.[on-line]. [Cit. 19-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.gotickejpes.cz/content/zdroje/KonradLorenz.htm>.

3/ *Odpočinek – volný čas – rekreace a rekreologie*. [on-line]. výukový materiál. [Cit. 15-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.fsps.muni.cz/~kse/vyuka/vyuka_dokumenty/rekreologie/rekre_002_odpocinek.pdf>. [nevydáno, nedatováno].

4/ POMAHAČOVÁ, J. *Soudobá světová sociologie psychologie* [online]. referát na knihu. Dostupný na www: http://www.sociologie.unas.cz/SSS_2004_2005/Lorenz_Osmsmrtelnychhrichu.doc. [nepublikováno, nedatováno].

5/ *Problémová rodina a způsob výchovy jako příčina poruch chování.* [on-line]. výukový materiál. [Cit. 3-4-2009] Dostupné na www: <http://www.sos-ub.cz/prevence/6_1.pdf>. [nepublikován, nedatováno].

6/ *Psychologie pro učitele II. Vývojová psychologie*. [online]. [Cit. 20-4-2009]. Dostupný na www: <http://www.voss.wz.cz/vyvojova_psych1.htm>.

7/ ŽIŽLAVSKÁ, H.; GALKO, M. *Zápis setkání 5. Pracovní skupina Děti, mládež a rodiny s dětmi.* Brno: Magistrát města Brna, odbor Komunitního plánování, 2009. 2 s. [nevydáno].

6. Zákony, normy

1/ *Obecně závazná vyhláška č. 4/2008*. Brno: Statutární město Brno, 2008. [on-line]. [Cit. 2-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.brno.cz/main/dokumenty/index.php?dokument=1>.

7. Elektronické zdroje

1/ IQ ROMA SERVIS. *Komunitní plánování ve městě Brně*. [on-line]. [Cit. 2-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.iqrs.cz/view.php?nazevclanku=komunitni-planovani-ve-meste-brne&cisloclanku=2009020005>.

2/ KUBALČIKOVÁ, K.; HUBIKOVÁ, O. *Závěrečná zpráva z výzkumu poskytovatelů sociálních služeb v městě Brně.* [on-line]. [Cit. 1-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.brno.cz/download/osp/1197448358.pdf>.

3/ LORENZ, K. *8 smrtelných hříchů*. [on-line]. [Cit. 24-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.gotickejpes.cz/content/zdroje/KonradLorenz.htm>.

4/ MAGISTRÁT MĚSTA BRNA. *Cíle a přínosy procesu KPSS*. [on-line]. [Cit. 1-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.kpss.brno.cz/index.php?nav01=11279&nav02=14617&nav03=14619>.

5/ MAGISTRÁT MĚSTA BRNA. *Co je to komunitní plánování?* [on-line]. [Cit. 1-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.kpss.brno.cz/index.php?nav01=11279&nav02=11284&nav03=11291>.

6/ MAGISTRÁT MĚSTA BRNA. *Charakteristika cílové skupiny.* [on-line]. [Cit. 1-4-2009]. Dostupné na www:<http://www.kpss.brno.cz/index.php?nav01=11279&nav02=14531&nav03=14591&nav04=14595 &nav05=14609>.

7/ MAGISTRÁT MĚSTA BRNA. Organizační struktura. on-line]. [Cit. 1-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.kpss.brno.cz/galerie/obrazky/1197536623-v.bmp>.

8/ MAGISTRÁT MĚSTA BRNA. *Pracovní skupiny*. [on-line]. [Cit. 1-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.kpss.brno.cz/index.php?nav01=11279&nav02=14531&nav03=14591>.

9/ MAGISTRÁT MĚSTA BRNA. *Principy a hodnoty komunitního plánování.* [on-line]. [Cit. 1-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.kpss.brno.cz/index.php?nav01=11279&nav02=11284&nav03=11292>.

10/ MAGISTRÁT MĚSTA BRNA. *Proces komunitního plánování*. [on-line]. [Cit. 1-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.kpss.brno.cz/index.php?nav01=11279&nav02=11284&nav03=11385>.

11/ MAGISTRÁT MĚSTA BRNA. *Seznam nejčastějších činností narušujících veřejný pořádek*. [on-line]. [Cit. 1-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.brno.cz/index.php?nav01=2214&nav02=4013&pg=1&nav03=4188>.

12/ MAGISTRÁT MĚSTA BRNA. *Zavedení KPSS v Brně.* [on-line]. [Cit. 1-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.kpss.brno.cz/index.php?nav01=11279&nav02=14617&nav03=14618>.

13/ MŠMT. *Volný čas a prevence u dětí a mládeže*. [on-line]. [Cit. 10-4-2009] Dostupné na www: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/olnycas.pdf>.

14/ Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, 2003, [on-line]. [Cit. 1-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.cekas.cz/php/pdf/typologie/17_NIZK_ZAR_DET_MLAD.pdf>.

15/ Občanské sdružení Dveře Pacov. [on-line]. [Cit. 1-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.dverepacov.estranky.cz/>.

16/ Obecná kriminalita. [on-line]. [Cit. 1-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.mestovsetin.cz/bezpeci/brevir/static/dokumenty/prestupky_a_trestne_ciny/obecna_kriminalita.htm>.

17/ PMS ČR. *Cíle činnosti PMS*. [on-line]. [Cit. 1-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=21>.

18/ PMS ČR. *Práce s mladistvými a dětmi*. [on-line]. [Cit. 20-3-2009]. Dostupné na www: <http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=56>.

19/ PMS ČR. *Probační programy pro mladistvé*. [on-line]. [Cit. 20-3-2009]. Dostupné na www: <http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=57>.

20/ POLICIE ČR. *Bezpečnější internet pro děti*. [on-line]. 2008. [Cit. 16-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.policie.cz/clanek/bezpecnejsi-internet-pro-deti.aspx>.

21/ POLICIE ČR. *Děti a šikana*. [on-line]. 2008. [Cit. 16-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.policie.cz/clanek/deti-a-sikana.aspx>.

22/ POLICIE ČR. *Rady rodičům*. [on-line]. 2008. [Cit. 16-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.policie.cz/clanek/rady-rodicum.aspx>.

23/ POLICIE ČR. *Vybrané zákony ČR*. [on-line]. 2008. [Cit. 16-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.policie.cz/clanek/vybrane-zakony-cr-815149.aspx>.

24/ POLICIE ČR – KŘP JIHOMORAVSKÉHO KRAJE.*Vítáme Vás na stránkách městského ředitelství PČR Brno*. [on-line]. [Cit. 24-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.policie.cz/docDetail.aspx?docid=86041&docType=ART&lang=cs>.

25/ RINGEN, S. *Problém chudoby – několik doporučení k definici a měření.*. [online]. esej. [Cit. 2007-06-02]. Dostupný z www: <http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/545_16ringen16.pdf>.

26/ SLOVNÍK CIZÍCH SLOV. *Exkulpace.* [online]. [Cit. 02-06-2007]. Dostupný z www: <http://slovnikcizichslov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=exkulpace>.

27/ SLOVNÍK CIZÍCH SLOV. *Merkantilní*. [online]. [Cit. 02-06-2007]. Dostupný z www: <http://slovnik-cizichslov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=merkantiln%ED>

28/ *Sociologie a volný čas.* [online]. [Cit. 18-03-2009]. Dostupný z www: <sociologie.unas.cz/2003_2004/Sociologie_a_volny_cas.doc>.

29/ STATUTÁRNÍ MĚSTO BRNO. MĚSTSKÁ ČÁST BRNO – STŘED. *Demografické údaje MČ Brno-střed.* [online]. [Cit. 21-02-2009]. Dostupný z www: <http://www.stred.brno.cz/showpage.php?name=mc_demografie>.

30/ IURIDICTUM. *Trestný čin*. [online]. [Cit. 21-02-2009]. Dostupný z www: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Trestn%C3%BD_%C4%8Din#D.C4.9Blen.C3.AD_trestn.C3.BDch_.C4.8Din.C5.AF>.

31/ ÚZ V KOSTCE. *Charakteristika sociální práce*. [on-line]. [Cit. 24-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.maturitavkapse.wbs.cz/uz_socialni_pece.html>.

32/ WALDO, E.R.; DIDEROT, D. *Život, člověk, lidi*. Blog [online]. 2008. [Cit. 19-4-2009]. Dostupné na www: <http://www.feministclub.estranky.cz/clanky/citaty/zivot_-clovek_-lidi>.

33/ WIKIPEDIE. *Média*. [on-line]. [Cit. 5-4-2009]. Dostupné na www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9dia>.

34/ WIKIPEDIE. *Prevence*. [on-line]. [Cit. 5-4-2009]. Dostupné na www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Prevence>.

35/ WIKIPEDIE. *Sociální deviace*. [on-line]. [Cit. 5-4-2009]. Dostupné na www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soci%C3%A1ln%C3%AD_deviace>.